БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1989 ЙИЛ

31 МАРТ
№ 14 (3014)
ЖУМА

МАРТ ПЛЕНУМИ БЕЛГИЛАГАН ЙЎЛДАН

АГРОСАНОАТ КОМПЛЕКСИНИ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ, ОЗИҚ-ОВҚАТ ПРОГРАММАСИНИ ҲАЛ ЭТИШ САРИ

30 март куни Тошкентда бўлиб ўтган анъанавий баҳорги қурултой — қишлоқ хўжалиги ходимлари республика кенгашининг қатнашчилари Ўзбекистон агросаноат комплексини янада ривожлантириш, унинг самарадорлигини ошириш, аҳолини озиқ-овқат, саноатни эса хомашё билан таъминлашни яхшилаш йўлларини белгиладилар. Қурултойда ишлаб чиқариш илғорлари, олимлар, мутахассислар, партия ва совет ходимлари иштирок этдилар.

Қурултойни Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Раиси М. И. Иброҳимов очди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишонов доклад қилди.

Музокараларда Жиззах районидаги Навоий номидаги колхоз бригадири Т. Раҳмонқулова, Сурхондарё область партия комитетининг биринчи секретари С. Мамарасулов, Тахтакўпир районидаги «Совет Ўзбекистони» совхозининг механизатори М. Жубанишев, ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлими президиуми раисининг ўринбосари Ш. Иброҳимов, Янгийўл районидаги «Коммунизм» колхозининг раиси М. Исматов, Москва районидаги «Правда» колхозининг бригадири Ф. Иброҳимов, Шаҳрисабз районидаги Энгельс номидаги колхоз раиси Қ. Ҳақбердиев, Р. Р. Шредер номидаги Боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори М. Мирзаев, «Каттақўрғон» чорвачилик саноат комплексининг директори Р. Агабабян, Бухоро районидаги У. Юсупов номидаги колхоз механизатори Ю. Сафаров, Янгиариқ районидаги Киров номидаги колхоз механизатори Б. Собиров, Ўзбекистон Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари А. Орипов, Фарғона область Киров район партия комитетининг биринчи секретари Н. Раҳимов, «Совет Ўзбекистони» газетасининг редактори Ў. Усмонов, Поп районидаги «Ленинград» колхозининг бригадири Д. Раҳматова, Ўрта Осиё Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институтининг директори С. Алимуҳамедов қатнашдилар.

Қурултой иштирокчилари республика агросаноат комплекси ходимларига мурожаатнома қабул қилдилар.

Қурултой ишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Бюросининг аъзолари ва аъзоликка кандидатлари В. П. Анишчев, П. В. Догонкин, Ғ. Ҳ. Қодиров, Ш. З. Камолхўжев, М. М. Мирқосимов, Қ. Саликов, М. Ҳ. Холмуҳамедов, И. Ҳ. Жўрабеков, А. С. Ефимов, Б. Ф. Сатин, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми Раисининг ўринбосарлари Т. А. Ешимбетова, А. П. Романовский, республика министрлар Совети Раисининг ўринбосарлари П. М. Абдураҳмонов, Қ. Ҳ. Маҳмадалиев, С. У. Султонова қатнашдилар.

ЎзТАГ

СУРАТДА: қурултой қатнашчиларидан бир группаси.

ДЕПУТАТ — ХАЛҚ ВИЖДОНИ

Ўтган якшанба куни СССР халқ депутатларига сайловнинг сўнгги босқичи якунланди. Бу жараён чинакам демократияни эгаллаш йўлида муҳим қадам бўлди. Ғоят қизғин баҳс-мунозара ва ижтимоий фаоллик руҳида ўтган сайлов жараёнлари, депутатларнинг программалари, уларга берилаётган наказлар, халқнинг орзу-ўйлари, интилишларининг ўзига хос намойишига айланди.

СССР Ёзувчилар союзидан мамлакат олий органига сайланган депутатлар орасида ҳурматли адибимиз, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Одил Ёқубов ҳам бор. Адиб депутатнинг ишончли вакили, Орол комитетининг раиси Пирмат Шермуҳамедов СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг сайловга бағишланган Пленумида иштирок этди. Ундан пленум таассуротлари ҳақида сўзлаб беришни илтимос қилдик.

— СССР халқ депутатлари сайловига бағишланган пленумимизда 341 киши 11 адибнинг номзоди учун овоз берди. Улардан ўн киши сайлов натижаларига кўра СССР халқ депутатлари бўлдилар. Энг кўп овоз олганлар орасида Ю. Марцинкявичюс, А. Гончар, О. Чиладзе, О Ёқубов, С. Залигин бор.

Пленум бошланиши арафасида таниқли қозоқ ёзувчиси, СССР Давлат мукофоти лауреати Абдужамил Нурпеисов билан учрашиб қолдим. У киши гапни пленум кун тартибида турган масаладан бошлади. Биз Қозоғистон ва Ўрта Осиё республикалари вакиллари таниқли ёзувчи, жамоат арбоби, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Одил Ёқубов номзодини қўллаб-қувватлашга аҳд қилдик, деди у. Негаки, О. Ёқубов жуда кўп анжуманларда, марказий матбуотдаги чиқишларида Ўрта Осиё ва Қозоғистон республикаларига дахлдор бўлган умумий дардларимизни, муаммоларимизни жасорат билан кўтариб чиқди. Улар Орол тақдири, болалар ўлими, аёллар меҳнати, регионимизнинг долзарб экологик масалаларидир.

Шу ўринда Чингиз Айтматовнинг истагини ҳам айтиб ўтмоқчиман. Чингиз оға: «Биз Одил Ёқубовга овоз берамиз. Лекин битта шартимиз бор, — деди. — Ундан пахта монокультурасига қарши курашни тўхтатмаслигини сўраймиз. Ўзбек деҳқони, ўзбек аёлининг оғир меҳнатини енгиллатиш йўлида Одил Ёқубов тиним билмаслиги керак».

Валентин Распутин эса «Мен Ёқубовни яхши биламан. Айниқса, унинг менга «Литературная газета»да босилган «Қишлоқдаги фожиа» ва «Работница» журналидаги суҳбати жуда маъқул бўлди. Ягона истагим бор: гап шундаки, ҳозир мамлакатимизда, айниқса, Ўрта Осиё республикаларида ичимлик сув муаммоси кун тартибида энг муҳим масала бўлиб турибди. Халқ соғлом бўлиши учун ичимлик сув ҳам тоза бўлиши керак. Биз бу масалаларда биргаликда кураш олиб боришимиз зарур», деди.

Сайловдан сўнг адиблардан Ю. Рэтхеу, В. Санги ва бошқалар депутатлар олдига қатор масалаларни қўйишиб, миллий масалалар бўйича наказлар беришди.

СССР Ёзувчилар союзи правлениеси секретариати депутатларга наказларни ўқиб эшиттирди. Уларни муҳокама қилишда ёзувчилар фаол иштирок этдилар. Депутатларга берилган наказлар орасида болалар ўлимининг олдини олиш, далада ишловчи аёллар меҳнатини чегаралаш, пахтанинг харид нархларини ошириш, бюрократияга қарши кураш, адибларнинг «Халқлар дўстлиги» деб номланган янги нашриётини ташкил этиш, ёзувчиларнинг қалам ҳақини, шунингдек, нашр этиладиган китоблар тиражларини ошириш, миллий тиллар равнақи билан боғлиқ масалалар бор.

Бевосита Одил Ёқубовга бериладиган наказларга келсак, мен СССР халқ депутатининг ишончли вакили сифатида ҳурматли ёзувчимизга қуйидаги масалаларни ҳал этишда фаоллик кўрсатишини сўраган бўлардим. Аввало, пахта монокультураси масаласи. Гарчи, пахтачилик комплексида бу экиннинг салмоғи 67 процентга тушса, пахта яккаҳокимлиги барҳам топади, дейилаётган бўлса-да, бу ҳам барибир муаммоларимизни ҳал этмайди. Оролни асраб қолиш, халқнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини зарур даражада таъминлаш учун пахта салмоғини анча қисқартириш керак. У асосий майдонни эгаллаб турар экан, заҳарли моддалар ҳам кўпроқ ишлатилаверади. Хусусан, мен СССР минерал ўғит ишлаб чиқариш саноати министри Н. Ольшанскийнинг КПСС Марказий Комитети март Пленумида Ўзбекистонда ҳар гектар бошига 4,5 килограммдан пестицид ишлатилаяпти деган фикрига мутлақо қўшилмайман. Бу даъво ноўрин. ЮНЕСКОнинг «Инсон ва биосфера» программаси бўйича Ўзбекистон миллий комитетининг маълумотларида бу кўрсаткичнинг ниҳоятда юқорилиги акс этиб турибди. Депутатларимиз бу масалада қатъият кўрсатишини истайман.

Бундан ташқари, ҳозир кўпчиликка маълум бўлаётган фактларга қараганда, Ўзбекистонда қўлга тушган жиноятчи тўдалардан ундириб олинган маблағлар 40 миллион сўмдан ошибди. Аслида бу пуллар халқнинг пули. Халқнинг нонини туя қилиб йиғилган бу пуллар унинг ҳақиқий эгаларига қайтарилиши керак. Бу пуллар Ўзбекистон болалари соғлигини тиклашга, саломатлик объектларини янада кўпайтиришга сарфлансин.

Орол денгизи тақдирига алоқадор ишларимиз ҳам кўнгилдагидек эмас. Партия ва ҳукуматнинг бу борадаги қарори яхши бажарилмаяпти. Шу асосда ишлаб чиқилган тадбирларимизда ҳақиқий аҳвол, бугунги вазият тўла ҳисобга олинмаган. Мен республикамиздан мамлакат олий органига сайланган барча депутатлар бу муаммони ҳал этишга бош-қош бўлишини истайман. Қайта қуриш, демократия, ошкоралик шарофати билан депутатларни халқнинг ўзи сайлади. Халқ виждони бўладиган депутатларимиз халқнинг талабини рўёбга чиқариши зарур.

ТОШКЕНТ ДЎСТЛАРНИ ЧОРЛАЙДИ

Шу кунларда Тошкент шаҳар Совети ижроия комитетида Ўрта Осиё ва Қозоғистон республикалари пойтахтлари биринчи дўстлик фестивалига тайёргарлик кўриш ҳамда уни ўтказиш бўйича ташкилий комитет штаби янада гавжум. Бу ерда ўтаётган йиғилишларда муассасалар, корхоналар ва ташкилотларнинг фестивалга тайёргарлиги ҳақидаги ахборотлар тингланмоқда, қилинадиган ишлар режалаштирилмоқда. Мухбиримиз ташкилий комитет штабининг бошлиғи Гелий СОГОНОВдан фестивални ўтказиш ва унга тайёргарлик ҳақида гапириб беришни илтимос қилди.

— Бундай фестиваль мамлакатимиз миқёсида биринчи марта ўтказилмоқда. Анжуманга барча нарсалар деярли тахт қилиб қўйилди. Маълумки, уни ўтган йилнинг декабрь ойида ўтказиш мўлжаллангани. Лекин арманистонлик ва кейин тожикистонлик биродарларимиз бошига тушган кулфатлар туфайли дўстлик учрашувлари кечиктирилганди. Мана, энди фестиваль пойтахтимизда 2 апрель куни тантанали равишда очилади. Бунга республикамиз пойтахтининг танланиши бежиз эмас. Чунки бу ерда мамлакатимиз ва халқаро миқёсда тинчлик, дўстлик тароналари кўп ўтказилган. Шунга қарамай, бу янги фестивалга тайёргарлик кўриш, программаларини ишлаб чиқиш осон кечгани йўқ. Фестиваль мамлакатимиз халқлари ўртасидаги дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Унга Ўрта Осиё ва Қозоғистон республикалари пойтахтларидан ташқари, Москвадан, бошқа қардош республикаларнинг айрим шаҳарларидан, Ўш, Ленинобод, Чимкент, Нукус, Бухоро, Самарқанддан меҳмонлар ташриф буюради.

Фестивални ўтказишдан катта мақсад кўзда тутилмоқда. Ўрта Осиё ва Қозоғистон республикалари халқлари тарихи, маданияти ҳамда бугунги тараққиётида ўзаро муштараклиitlar мавжуд. Лекин турғунлик йилларида бу муносабатлар бир қадар сусайган эди. Эндиликда ҳаётимиздаги янгиланиш, қайта қуриш халқларимизнинг дўстона алоқаларига ҳам илиқ бир насим олиб кирмоқда. Фестиваль шу сабабли доимий ҳамкорликни ўрнатишда муҳим тадбир бўлади.

Ташкилий комитет шулардан келиб чиқиб фестиваль шиори, эмблемаси ва қўшиғи учун конкурс эълон қилганди. Конкурслар якунланди. Фестиваль шиори «Қайта қуришнинг кучи — халқлар дўстлигида» деб олинди.

Дўстлик анжуманига ташриф буюрадиган делегациялар состави турли соҳа кишилари — ижодкорлар, санъаткорлар, олимлар, ишчилардан иборат бўлади. Ижодкорлардан Расул Ҳамзатов, Чингиз Айтматов, Ўлжас Сулаймонов ҳамда москвалик бир гуруҳ шоир ва ёзувчиларни таклиф қилганмиз.

Фестиваль кунлари тошкентликлар Олмаота, Фрунзе, Душанба ва Ашхободдан келадиган ижодий ҳамда санъат коллективлари билан учрашадилар. Таниқли санъаткорлар билан ижодий учрашув кечалари уюштирилади. Булардан ташқари, «Интурист»нинг маданий-ахборот марказида, Тошкент шаҳар ва областидаги маданият саройлари, клубларида рассомлар, архитекторлар асарларининг кўргазмалари ташкил этилади. Шаҳар марказларида эса қардош республикалар нашриётлари чоп этган китоблар кўргазмаси намойиш қилинади ва китоб савдоси кенг йўлга қўйилади. Фестиваль фақат кўрик ва кўргазмалардангина иборат бўлиб қолмайди. Ўша куни турдош корхоналар, ижодий ташкилотлар ўртасида келгуси ҳамкорликлар борасида битимлар, шартномалар тузилади. Анжуман кундалигида Ўрта Осиё ва Қозоғистон кинематографчиларининг яратган турли жанрдаги фильмлари намойишига кенг эътибор берилади ҳамда ишчиларимиз ҳам ўз режалари билан ўртоқлашиб оладилар.

СССР халқ депутатлари сайловларининг натижалари эълон қилинмоқда. Бу ахборотлардан кўриниб турибдики, 26 март куни бўлиб ўтган сайлов демократик руҳда ўтган. Тошкент шаҳри сайлов округлари бўйича бўлиб ўтган СССР халқ депутатлари сайловларининг якунлари ҳам эълон қилинди. Ана шу ахборотга кўра, Тошкент шаҳри сайлов округларидан СССР халқ депутатлигига сайланганлар орасида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари, шоир Абдулла Орипов ҳам бор. Абдулла Орипов 115-Тошкент-Ҳамза миллий территориал сайлов округидан СССР халқ депутати этиб сайланди. Бу округда овоз бериш учун 336 минг 120 киши иштирок этди. Шулардан 254 минг 864 киши Абдулла Орипов номзодини ёқлаб овоз берди.

Биз кўпминг сонли газетхонлар ва шоирнинг мухлислари номидан Абдулла Ориповни бу юксак ишонч билан қутлаймиз.

ОШКОРА СУҲБАТ

Республика партия-ҳукумати раҳбарларининг ижодкор зиёлилар билан учрашувлари яхши анъана тусини олмоқда. Бундай учрашувлар республика ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаёти одимларини чуқурроқ ҳис этиш, экономикани соғломлаштириш йўлида амалга оширилаётган, режалаштирилаётган ишлар кўламини аниқроқ тасаввур этиш имконини беради. Олдимизда турган вазифа ва муаммолар моҳиятидан яхши хабардорлик эса — қайта қуриш муваффақиятларини таъминловчи омиллардан биридир.

Яқинда ана шундай учрашувлардан бири Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раиси Ғ. Ҳ. Қодиров ҳузурида бўлиб ўтди. Ўртоқ Ғ. Ҳ. Қодиров социал-иқтисодий мавзуларда қалам тебратаётган бир гуруҳ ёзувчи ва журналистларга республика партия-ҳукуматининг КПСС XXVII съезди, Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси қарорларини бажариш борасидаги фаолияти, хўжаликнинг барча соҳаларини танглик ҳолатидан олиб чиқиш, халқ фаровонлигини ошириш, атроф-муҳит, ер ва сув каби табиий бойликларни кўз қорачўғидек асраш, болалар ва оналар саломатлиги тўғрисида ғамхўрлик қилиш йўлидаги амалий ишлари тўғрисида батафсил сўзлаб берди.

Қайта қуриш ҳаётимизга тобора чуқурроқ кириб бормоқда. Ошкоралик, социал адолат принципларининг қарор топаётганлиги бутун мамлакатда бўлгани каби республикамизда ҳам ижтимоий куч ва тафаккурни ҳаракатга келтирди. Баҳс ва мунозара, граждан активлиги имкониятлари вужудга келди.

Экономикани бошқаришдаги нуқсонларни бартараф этиш умумхалқ ҳаракатининг олдинги сафларида зиёлилар туришибди. Турғунлик йилларининг тубсиз ботқоқларига айни улар туфайли кўзимиз тушди. Маҳкамавий тор манфаатлар асосига қурилган, экологик жиҳатдан асосланмаган қурилишлар, лойиҳалар тўхтатилмоқда. Яқинда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва Ўзбекистон ССР Министрлар Совети меҳнаткашларнинг талаб ва истакларини ҳисобга олиб Фарғона областидаги Сўх сув омбори қурилишини тўхтатиш тўғрисида қарор қабул қилдилар.

Хўжалик структураси ва бошқарув системасини такомиллаштириш, социал тармоқни ривожлантириш, экология, демография муаммоларини ҳал қилиш, пахта яккаҳокимлигига барҳам бериш йўлида ҳам жиддий ишлар олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишоновнинг КПСС МК март Пленумида сўзлаган нутқида пахтачилик билан боғлиқ муаммолар ўзининг аксини топди. Биз ҳозирча етиштирилаётган пахта толасининг 90 процентга яқинини бошқа регионларга жўнатмоқдамиз. Пахта майдонларини муттасил камайтира бориб, унинг салмоғини илмий асосланган нормага етказиш, толанинг маълум қисмини республика территориясида қайта ишлаш ва энг муҳими — Ўзбекистонда етиштирилган хомашёдан бошқа регионларда тайёрланган пировард маҳсулотга солинадиган оборот солиғининг бир қисмини республика бюжетига ўтказишга эришиш — галдаги муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Меҳнаткашларни гўшт-сут маҳсулотлари билан таъминлаш, чорвачиликни ривожлантириш, мева ва сабзавотни кўпайтириш соҳасида ҳам бир талай ишлар қилинмоқда. Хусусан, пахтадан бўшаган майдонларни озиқ-овқат ва озуқабоп экин майдонларига айлантириш, алмашлаб экиш қоидаларига қатъий риоя қилиш, боғ-роғларни, узумзорларни кескин кўпайтириш зарур.

Оммавий ахборот воситалари ўз чиқишлари, иқтисодий таҳлил ва танқидий кузатувлари билан бу борада бизга яқиндан ёрдам кўрсатишлари зарур, деб таъкидлади Ғ. Ҳ. Қодиров. — Аммо шуни ҳам айтиш керакки, матбуот сўзининг таъсири бугун ҳар қачонгидан ҳам ошган. Демак, унинг сўзи аниқ маълумотлар, конкрет амалий таклифларга асосланмоғи лозим.

Учрашув сўнгида Ғ. Ҳ. Қодиров йиғилганларни қизиқтирган қатор саволларга жавоб қайтарди.

ШОИР НОМИДАГИ КОЛХОЗДА

Юртимизда баҳор кезмоқда. Дарахтлар шохи оқ-қизил гулларга бурканди. Ерлар кўпчиб эгасини кутмоқда. Демак, деҳқоннинг ташвишли кунлари бошланди.

Тошкент районида илғор хўжаликлар кўп. Шундай хўжаликлардан бири буюк бобомиз Алишер Навоий номи билан аталади. Колхоз йил сайин юксалиб бормоқда.

— Хўжалигимиз асосан сабзавот ва мевачиликка ихтисослашган, — дейди колхоз раиси Абдуғани Валиев. — Ҳар йили Тошкент шаҳри меҳнаткашлари дастурхонига минглаб тонна помидор, бодринг, картошка ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етказиб бераяпмиз. Лекин шу йилга қадар бу маҳсулотларни фақат ёз ва куз ойларида сотар эдик. Чунки қиш ва кўкламгача сақлаб туриш учун бизда омборлар етишмасди. Албатта, бундан колхоз зарар кўрарди. Чунки ёз ва кузда маҳсулотларнинг нархи бироз паст бўлади. Шуни ҳисобга олиб бу йил икки минг тонна сиғимга эга бўлган иккита совуқхона қурдик. Ўйлаймизки, бундан шаҳар меҳнаткашлари ҳам, биз ҳам ютамиз.

Колхоз фақатгина пойтахтимизга эмас, Сибир, Узоқ Шарқ ва РСФСРнинг ноқоратупроқ зоналарига ҳам ўз маҳсулотларини жўнатади. Ҳозир колхозда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаб чиқариш цехи, пиёзни қуритиш цехи ишлаб турибди. Бу цехда ҳар суткада бир ярим тоннагача пиёз қуритилади.

Хўжаликда меҳнаткашларнинг уй-жой шароитларини яхшилашга ҳам эътибор катта. Кўплаб янги турар-жой бинолари, боғча ва мактаблар қурилди, қурилмоқда.

Яқинда колхозда иш бошлаган «Ўзбекистон» кооператив новвойхона ишидан барча хурсанд. Новвойхонада Сотимбой Холиқов бошлиқ оилавий пудратчилар хизмат қилишмоқда. Истаганингизда пўрсилдоқ, иссиқ нон тайёр.

Колхозда бу йил 150 гектар янги боғ барпо этилади. Бундан уч йил бурун экилган олма, шафтоли ҳосилга киради. Ҳозир улар қийғос гуллаб турибди.

Шу кунларда колхозчилар парникларда етиштирилган кўчатларни ўтқазишга тайёргарлик кўришмоқда.

СУРАТЛАРДА: колхоз ҳаётидан лавҳалар.

С. МАҲКАМОВ ва Н. МУҲАММАДЖОНОВ фотолари

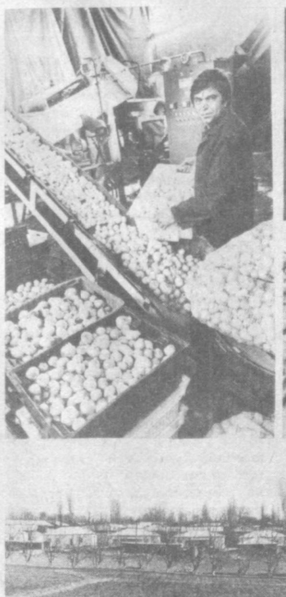

ТЕАТР СОҲАСИДА ЎЗГАРИШЛАР ЗАРУР

Ўзбекистон Театр арбоблари союзи правлениесининг 27 март куни Тошкентда бўлиб ўтган пленуми республикада театр ишини қайта қуришга бағишланди. Пленумни ўтказиш шакли одат бўлиб қолган мавзулардан фарқ қилиб, унда асосий докладчи бўлмади. Пленум бевосита муҳокама этилаётган муаммога оид музокаралар билан бошланди.

Пленум қатнашчилари Ўзбекистонда театрнинг аҳволи тўғрисида ташвишланиб гапирдилар. Республика, область театрларининг тармоғи асоссиз равишда кенгайтирилаётганлиги, уларда жанр ва репертуарнинг бир хиллиги, томошабинлар билан алоқа йўқлиги тўғрисидаги масала ўртага қўйилди. Санъатни маъмурий-буйруқбозлик билан бошқариш даври Ўзбекистон театрининг умумий профессионал даражаси пасайишига олиб келганлиги таъкидланди. Театрлар моддий базаси қониқарсиз аҳволда эканлиги тўғрисида, область коллективларида малакали кадрларнинг йўқлиги ҳақида ҳам гап борди. Республика Театр арбоблари союзи правлениеси аъзоларининг, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги ва область маданият бошқармалари вакилларининг нутқларида Ўзбекистонда театрларни ижодий, социал ва иқтисодий ривожлантиришнинг, бутун театр структурасини қайта ташкил этишнинг энг муҳим муаммолари ўртага қўйилди.

Пленум қарори билан шаҳар ва область театрларида ишларнинг аҳволини ўрганиш, социологик тадқиқотлар ўтказиш, шунингдек, жамоатчилик фикрини кенг кўламда сўраб билиш билан шуғулланувчи ишчи группаси тузилди. Бу группа республиканинг машҳур театр арбоблари, санъатшунослар, Ўзбекистон ССР Маданият министрлигининг ходимларидан ташкил топди.

ЎзТАГ

ЯНГИ СПЕКТАКЛЬ

«ОЙ ТУТИЛГАН ТУНДА»

Таниқли бошқирд адиби Мустай Каримнинг «Ой тутилган тунда» асари Иттифоқимиздаги кўплаб театрлар саҳнасини безаган. Ўзбекистон ССР халқ шоири Зулфия таржима қилган мазкур асарни Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон шаҳар драма театри ҳам саҳнага қўйди. Театрнинг бош режиссёри Равшан Ёриев саҳналаштирган бу асарга безакларни бош рассом Ноила Қораева ишлаган. Асосий ролларни Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ширин Мусаева, истеъдодли актёрлардан Умрзоқ Тиллаев, Сулҳида Жамилова, Мўмина Абдурашидова, Зарил Зоиров, Низом Қодиров, Шамсиддин Эргашев ва Суяр Усмонов ижро этмоқдалар.

А. ҲОШИМОВ

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УМУМЖАҲОН ДЕКЛАРАЦИЯСИ

БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ БОШ АССАМБЛЕЯСИ ТОМОНИДАН 1948 ЙИЛНИНГ 10 ДЕКАБРИДА ҚАБУЛ ҚИЛИНГАН

МУҚАДДИМА

Бани одамга хос бўлган қадр-қимматни эътироф этиш ва инсонларнинг тенг ҳамда дахлсиз ҳуқуқлари эрк, адолат ва бутун жаҳонда тинчликнинг негизи эканини **эътиборда тутиб**; ва

инсон ҳуқуқларини менсимаслик ва оёқ ости қилиш ваҳшиёна оқибатларга олиб келганини, бундай ваҳшийликлар башарият виждонини ғалаёнга солаётганини ҳамда одамлар сўз ва эътиқод эркинлигига эга бўладиган, шунингдек, қўрқув ва муҳтожликдан холи бўладиган бир оламни бунёд этиш кишиларнинг олий интилишлари сифатида эълон қилинганини **эътиборда тутиб**; ва

инсон истибдод ва зулмга қарши сўнгги чора сифатида қўзғолон кўтаришга мажбур бўлмаслигини таъминлаш мақсадида инсон ҳуқуқлари қонун маъмурлари томонидан қўриқланиши зарурлигини **эътиборда тутиб**; ва

халқлар ўртасида дўстона муносабатларни ривожлантиришга ёрдам бериш зарурлигини **эътиборда тутиб**; ва

Бирлашган Миллатлар халқлари Низомда инсоннинг асосий ҳуқуқларига, инсон шахсининг шаъни ва қадр-қимматига ҳамда эркаклар билан хотин-қизларнинг тенг ҳуқуқлилигига иқрор эканликларини таъкидлаганликларини, ижтимоий тараққиётга кўмаклашиш ва кенг эркинликлар мавжуд бўлган тақдирда турмуш шароитларини яхшилашга ёрдам беришга қарор қилганликларини **эътиборда тутиб**; ва

аъзо-давлатлар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорликда инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари ҳамма томонидан ҳурмат қилиниши ва риоя этилишига кўмаклашиш мажбуриятини олганликларини **эътиборда тутиб**; ва

бу ҳуқуқ ва эркинликлар характерининг умум томонидан англаниши ана шу мажбуриятнинг тўла-тўкис бажарилишида улкан аҳамиятга молик эканини **эътиборда тутиб**;

БОШ АССАМБЛЕЯ ЭЪЛОН ҚИЛАДИКИ,

ушбу **Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси** барча халқлар ва барча давлатлар бажаришга интилишлари шарт бўлган вазифадир, токи ҳар бир инсон ва ҳар бир жамият органи мазкур Декларацияни доимо назарда тутган ҳолда, маориф ва маърифат йўли билан бу ҳуқуқлар ва эркинликларнинг ҳурмат қилинишига ёрдам бериш учун интилсин ҳамда бу ҳуқуқлар ва эркинликлар миллий ва халқаро мутараққий тадбирлар, Ташкилот аъзоси бўлган давлатларнинг халқлари ўртасида ҳам, шунингдек, уларнинг бошқарувлари доирасидаги территориялар халқлари ўртасида ҳам ёппасига ва самарали тан олиниши ҳамда амалга оширилиши йўли билан таъминлансин.

1- МОДДА

Барча одамлар ўз қадри ва ҳуқуқлари билан озод ва тенг бўлиб туғиладилар. Улар ақлу фаросати ва виждони билан яратилганлар, бинобарин, бир-бирлари билан қардошлик руҳида муомала қилишлари керак.

2- МОДДА

Ҳар бир инсон, ҳар қандай тафовутларидан қатъи назар, яъни: ирқи, терисининг ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки ўзга эътиқодлари, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкий, табақавий ёки бошқа мавқеига қарамасдан, ушбу Декларацияда эълон қилинган барча ҳуқуқлар ва эркинликларга эга бўлиши лозим. Бундан ташқари, инсон мансуб бўлган мамлакат ёхуд территориянинг сиёсий, ҳуқуқий ёки халқаро статусга эга эканлиги асосида, бу территория мустақил, васийликдаги, ўз-ўзини идора қилмайдиган ёхуд суверенитети қайсидир жиҳатлардан чеклаб қўйилганидан қатъи назар, бирон-бир даражада одам ажратилишига йўл қўйилмаслиги керак.

3- МОДДА

Ҳар бир инсон яшаш, эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эгадир.

4- МОДДА

Ҳеч ким қулликда ёки тутқун ҳолда сақланиши мумкин эмас; қуллик ва қулфурушликнинг барча кўринишлари тақиқланади.

5- МОДДА

Ҳеч ким қийноқ остига олинмаслиги ёки шафқатсиз, ғайриинсоний ёхуд унинг қадрини ерга урадиган муомала ва жазога мустаҳиқ этилиши мумкин эмас.

6- МОДДА

Ҳар бир инсон, у қаерда бўлишидан қатъи назар, ўзининг ҳуқуқ эгаси эканлиги эътироф этилиши ҳуқуқига эга.

7- МОДДА

Барча одамлар қонун олдида тенгдирлар ва ҳеч бир тафовутсиз қонун томонидан тенг ҳимоя қилиниш ҳуқуқига эгадирлар. Барча одамлар ушбу Декларацияга хилоф бўлган ҳар қандай камситишлардан ва шу тахлит камситишларга ундовчи ҳар қандай гиж-гижлашлардан тенг ҳимоя этилиш ҳуқуқига эга.

8- МОДДА

Ҳар бир инсон конституция ёки қонун томонидан унга берилган асосий ҳуқуқлари бузилган тақдирда ҳуқуқларини тегишли бохабар миллий суд орқали натижали равишда тиклаш ҳуқуқига эга.

9- МОДДА

Ҳеч ким асоссиз тарзда қамоққа олиниши, ушлаб турилиши ёки қувғин этилиши мумкин эмас.

10- МОДДА

Ҳар бир инсон ўз ҳуқуқлари ва бурчларини аниқлаш ҳамда унга қўйилган жиноий айбнинг асосли эканлигини аниқлаш учун иши тўла тенглик асосида, мустақил ва холис суд томонидан очиқ ҳамда адолатнинг барча талабларига риоя этилган ҳолда кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга.

11- МОДДА

1. Жиноят қилганликда айбланган ҳар бир инсон то айби қонуний тарзда очиқ суд муҳокамаси йўли билан аниқлангунга қадар айбсиз деб ҳисобланиш ҳуқуқига эга. Муҳокама пайтида ўзини ҳимоя қилиши учун унга барча имкониятлар берилиши керак.

2. Бирор хатти-ҳаракат ёки фаолиятсизлик содир этилган вақтда улар миллий қонунлар ёки халқаро ҳуқуқлар бўйича жиноят деб ҳисобланмаган бўлса, бу хатти-ҳаракат ёки фаолиятсизлик асосида ҳеч ким жиноят учун жазога тортилиши мумкин эмас. Шунингдек, жиноят содир этилган пайтда қўлланилиши мумкин бўлган жазога нисбатан оғирроқ жазо берилиши мумкин эмас.

12-МОДДА

Ҳеч ким унинг шахсий ва оилавий ҳаётига ўзбошимчалик билан аралашиши, уй-жойининг дахлсизлигига, ёзишмаларининг сир сақланиши ёки ор-номуси ва мавқе-мартабасининг дахлсизлигига нисбатан асоссиз тажовузга учраши мумкин эмас. Ҳар бир инсон ана шундай аралашиш ёки шундай тажовузлардан қонун томонидан ҳимоя этилиш ҳуқуқига эга.

13-МОДДА

1. Ҳар бир инсон ҳар қандай давлат доирасида эркин юриш ва яшаш жойини танлаш ҳуқуқига эга.

2. Ҳар бир инсон ҳар қандай мамлакатни, жумладан, ўз мамлакатини ҳам тарк этиш ва ўз мамлакатига қайтиш ҳуқуқига эга.

14-МОДДА

1. Ҳар бир инсон таъқибдан қочиб, бошқа мамлакатлардан бошпана излаш ва бу бошпанадан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

2. Ҳақиқатда носиёсий жиноят содир этганлик ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг мақсадлари ва принципларига зид хатти-ҳаракат қилганлик учун таъқибга учралган тақдирда бу ҳуқуқдан фойдаланиш мумкин эмас.

15-МОДДА

1. Ҳар бир инсон гражданлик ҳуқуқига эга.

2. Ҳеч ким асоссиз равишда гражданлигидан маҳрум этилиши ёки ўз гражданлигини ўзгартириши мумкин эмас.

16-МОДДА

1. Балоғат ёшига етган эрлар ва аёллар ирқий, миллий ёки диний белгиларига қарамай ҳеч бир чеклашларсиз никоҳдан ўтиш ва оила қуриш ҳуқуқига эгадирлар. Улар никоҳдан ўтиш пайтида ҳам, никоҳдалик вақтида ҳам, никоҳни бекор қилиш чоғида ҳам бир хил ҳуқуқлардан фойдаланадилар.

2. Никоҳ никоҳдан ўтувчи ҳар икки томоннинг фақат ихтиёрий ва тўла ризолиги билан қайд этилади.

3. Оила жамиятнинг табиий ва асосий бошланғич ташкилотидир ҳамда у жамият ва давлат томонидан муҳофаза этилиш ҳуқуқига эга.

17-МОДДА

1. Ҳар бир инсон якка ўзи ва бошқалар билан биргаликда мол-мулк соҳиби бўлиш ҳуқуқига эга.

2. Ҳеч ким мол-мулкидан ўзбошимчалик билан маҳрум этилиши мумкин эмас.

18-МОДДА

Ҳар бир инсон фикр, виждон ва дин эркинлиги ҳуқуқига эга; бу ҳуқуқ ўз дини ёки маслагини ўзгартириш эркинлигини ҳамда ўз дини ёхуд маслагига якка ўзи ёки бошқалар билан биргаликда эътиқод қўйиш, шунингдек, таълим олиш, ибодат қилиш ва диний расм-русумлар ҳамда маросимларни бажо келтиришга оммавий ёки якка тартибда риоя этиш эркинлигини ўз ичига олади.

19-МОДДА

Ҳар бир инсон эътиқод ва ўз эътиқодини бемалол изҳор этиш эркинлиги ҳуқуқига эга; бу ҳуқуқ ўз эътиқодига тўсқинликларсиз риоя қилиш ҳамда маълумот ва ғояларни ҳар қандай воситалар билан, давлат чегараларидан қатъи назар, излаш, қўлга киритиш ва тарқатиш эркинлигини ўз ичига олади.

20-МОДДА

1. Ҳар бир инсон тинч йиғилишлар ва уюшмаларда қатнашиш эркинлиги ҳуқуқига эга.

2. Ҳеч ким бирор-бир уюшмага зўрлаб киритилиши мумкин эмас.

21-МОДДА

1. Ҳар бир инсон ўз мамлакатини идора қилишда бевосита қатнашиш ёки эркин сайланган вакиллар воситасида иштирок этиш ҳуқуқига эга.

2. Ҳар бир киши ўз мамлакатида давлат хизматига теппа-тенг кириш ҳуқуқига эга.

3. Халқ иродаси ҳукумат сиёсатининг негизи бўлмоғи керак; бу ирода умумий ва тенг сайлов ҳуқуқи асосида, вақти-вақти билан ўтказиб туриладиган ва сохталаштирилмаган, яширин овоз бериш йўли билан ёки шунга тенг, овоз бериш эркинлигини таъминлайдиган бошқа бирор шаклда ўтказиладиган сайловларда ўз ифодасини топиши лозим.

22-МОДДА

Ҳар бир инсон жамият аъзоси сифатида ижтимоий таъминот ҳуқуқига ҳамда ўз қадр-қимматини сақлаш ва ҳар бир давлатнинг тузилиши ҳамда имкониятларига мувофиқ тарзда миллий саъй-ҳаракат ва халқаро ҳамкорлик йўли билан ўз шахсининг иқтисодий, ижтимоий, маданий соҳалардаги ҳуқуқларини эркин ривожлантириш учун зарур тадбирларни амалга ошириш ҳуқуқига эга.

23-МОДДА

1. Ҳар бир инсон меҳнат қилиш, меҳнат турини ихтиёрий танлаш, адолатли, қулай меҳнат шароитида ишлаш ва ишсизликдан ҳимоя этилиш ҳуқуқига эга.

2. Ҳар бир инсон, ҳеч қандай камситишларсиз, тенг қилинган меҳнат учун тенг ҳақ олиш ҳуқуқига эга.

3. Ҳар бир ишлаётган киши ўзининг ва оиласининг инсонга муносиб равишда яшашини таъминлайдиган, зарур бўлганда, ижтимоий таъминотнинг бошқа маблағлари билан тўлдириладиган адолатли ва қониқарли тақдирланиш ҳуқуқига эга.

4. Ҳар бир инсон касаба уюшмаларини тузиш ва ўз манфаатларини ҳимоя қилиш учун касаба уюшмаларига кириш ҳуқуқига эга.

24- МОДДА

Ҳар бир инсон дам олиш ва бўш вақтга эга бўлиш ҳуқуқига эга, бунга иш кунини оқилона чеклаш ва пул тўланадиган даврий таътил ҳуқуқи ҳам киради.

25-МОДДА

1. Ҳар бир инсон шундай даражада яшаш ҳуқуқига эгаки, бу ҳуқуққа озиқ-овқат, кийим-кечак, уй-жой, тиббий парвариш, ўзи ва оиласининг соғлиғи ҳамда маъмурлигини сақлаш учун лозим бўлган зарур ижтимоий хизмат ҳамда ишсизлик, касаллик, меҳнатга яроқсизлик, боқувчисини йўқотганлик, қарилик ёки ўзига боғлиқ бўлмаган бошқа сабаблар билан тирикчилик манбаидан маҳрум бўлинган тақдирдаги таъминот ҳуқуқи киради.

2. Оналик ҳамда болалик алоҳида ғамхўрлик кўрсатиш ва ёрдамлашишга ҳуқуқ беради. Никоҳда ёки беникоҳ туғилган барча болалар бир хил ижтимоий ҳимоядан фойдаланишлари керак.

26- МОДДА

1. Ҳар бир инсон илм олиш ҳуқуқига эга. Илм олиш, камида, бошланғич ва умумий таълим текин бўлмоғи керак. Бошланғич таълим мажбурий бўлиши даркор. Техника ва ҳунар таълимига ҳамманинг қурби етадиган бўлиши лозим, олий таълим ҳам ҳар кимнинг лаёқатига қараб, ҳамма учун бирдай арзон бўлиши керак.

2. Таълим инсон шахсини тўла камол топтириш ҳамда инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларига ҳурматни кучайтиришга қаратилиши даркор. Таълим бир-бирини тушуниш, тоқатли бўлиш ва барча халқлар, ирқий ва диний гуруҳлар ўртасида дўстликни мустаҳкамлашга кўмаклашмоғи, тинчликни қўллаб-қувватлашда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти фаолиятига ёрдам бермоғи керак.

3. Ота-оналар ўзларининг кичик ёшдаги болаларига таълим турини танлашда бирламчи ҳуқуққа эгадирлар.

27-МОДДА

1. Ҳар бир инсон жамиятнинг маданий ҳаётида эркин иштирок этиш, санъатдан лаззатланиш, илмий тараққиётда қатнашиш ва унинг самараларидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқига эга.

2. Ҳар бир инсон ўзи муаллифи бўлган илмий, адабий ёки санъат асарлари самараси бўлмиш маънавий ва моддий эҳтиёжларининг ҳимоя этилиши ҳуқуқига эга.

28-МОДДА

Ҳар бир инсон ушбу Декларацияда баён этилган ҳуқуқлар ва эркинликлар тўла-тўкис амалга ошиши мумкин бўлган ижтимоий ва халқаро тартиб ҳуқуқига эга.

29- МОДДА

1. Ҳар бир инсон ўзининг шахси айнан эркин ва тўлатўкис камол топиши мумкин бўлган жамият олдида бурчлидир.

2. Ўз ҳуқуқлари ва эркинликларини рўёбга чиқариш пайтида ҳар бир инсон фақат бошқаларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини лозим даражада эътироф этишни таъминлаш ҳамда демократик жамиятда ахлоқнинг адолатли талаблари, жамият тартиби ва умумий фаровонликни қондириш мақсадида қонун томонидан белгиланган чеклашларгагина дуч келиши керак.

3. Бу ҳуқуқлар ва эркинликларни амалга ошириш асло Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг мақсад ва принципларига зид бўлмаслиги керак.

30-МОДДА

Ушбу Декларациядаги ҳеч нарса бирор-бир давлатга, шахслар гуруҳига ёки айрим шахсларга мазкур Декларацияда баён этилган ҳуқуқлар ва эркинликларни барбод этишга қаратилган бирор-бир фаолият билан шуғулланиш ёки хатти-ҳаракат қилиш учун ҳуқуқ берувчи омил сифатида талқин этилиши мумкин эмас.

Рус тилидан
Сулаймон РАҲМОН ва
Маҳмуд САЪДИЙ таржимаси

СУДГА ЧАҚИРИҚ

ЖУРНАЛИСТ ҲИМОЯГА КИРИШАДИ

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

Сирасини айтиб қўя қолай: мен бу мақолани Гражданлик иши материаллари, редакциямизда сақланаётган ишончли манбалар асосида ёзаяпман. Лекин бу билан асло қонуншунослар фаолиятини тафтиш қилиш ёки даъвогар билан баҳслашиш ниятида эмасман. Аксинча, салкам бир ярим йил мобайнида ўзим кўрган-билган, эшитган воқеаларни қандай бўлса, шундайлигича баён этмоқчиман. Фақат бир нарсадан хавотирдаман: ишқилиб, эрта-индин редакциямизга суддан яна бир чақириқ қоғози келмаса, бу сафар ўзим ҳам жавобгар сифатида сўроқ бериб, ҳафталаримни, ойларимни зое ўтказмасам бўлгани...

●

ДАЪВО-АРИЗАДАН КЎЧИРМА:

Тошкент шаҳар Ленин район халқ судига

Мен 1986 йил августида «Ташгастрономторг» директорлигига тайинландим. 1988 йил апрелигача шу лавозимда ишладим.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1987 йилги 11 декабрь сонида ёзувчи Дадахон Нурийнинг менинг шаън ва қадр-қимматимни бадном қилувчи туҳматдан иборат «Манманлик васвасаси» мақоласи босилди. Унда тилга олинган воқеалар рўй-рост бузиб талқин этилган. 12 тадан ортиқ факт бўйича менга қўйилган ноқонуний айб ҳақиқатга тўғри келмайди. Мен бу ҳақда Тошкент шаҳар прокуратурасига мурожаат қилдим... Синчковлик билан ўтказилган текширишда мақоладаги фактларнинг бироргаси ҳам ўз исботини топмади... Юқоридаги сабабларга ва Ўзбекистон ССР Гражданлик кодексининг 7-моддасига биноан редакция зиммасига мақолага раддия босиш мажбуриятини юклашингизни ҳамда менинг шаън ва қадр-қимматимни тиклаб беришингизни сўрайман.

А. ИСЛОМОВ
1988 йил 2 август.

●

РАСМИЙ-ЮРИДИК ХАТДАН КЎЧИРМА:

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси редакциясига

Ленин район халқ суди 1988 йил 5 октябрда гражданин А. Исломовнинг даъво-аризасини кўриб чиқди. Суд жараёнида мақоладаги 12 та фактдан 7 таси тасдиқланмади. Тошкент шаҳар суди 1988 йил 29 ноябрда қолган тўрт факт бўйича (даъволардан бири партиявий ишга доир бўлгани учун судда кўрилмаган — А. Ҳ.) **ушбу ҳал қилув қарорига протест келтирди. 1989 йил 23 январда бўлган қўшимча судда А. Исломовнинг даъволари тўла қаноатлантирилди.**

Халқ суди редакциядан иккала ҳал қилув қарори асосида мақолага раддия беришни сўрайди.

Ленин район халқ судьяси Х. ЖУЗБАНОВ.
1989 йил 17 февраль.

Хўш, нима гап ўзи? Собиқ директор ёзувчини ва редакцияни қандай даъволар бўйича судга берди? Халқ суди қандай далилларга кўра раддия эълон қилиш юзасидан ҳал қилув қарорлари чиқарди? Ёки газета чиқиши ростдан ҳам асоссизмиди?

Аввало, шуни эслатиш жоизки, мақола А. Исломовнинг ор-номусини, қадр-қимматини ерга уриш мақсадида ёзилмаганди. У ахлоқий-маънавий мавзуга бағишланган бўлиб, раҳбар кадрларнинг ўз хизмат мавқеини суиистеъмол қилиши қандай салбий оқибатларга олиб келиши ҳақида сўз юритилганди. Бундай ҳоллар, айниқса, ҳозирги қайта қуриш шароитида коллективларда носоғлом муҳитни вужудга келтириши, муайян соҳаларда жиддий хато-камчиликларни келтириб чиқариши мумкинлиги таъкидланганди. Шу мақсадда бир шикоят хатини текширишда аниқланган фактлар мақолага асос қилиб олинганди.

Газета чиқиши зое кетмади. А. Исломовнинг фаолияти мутасадди ташкилотлар томонидан атрофлича муҳокама қилинди. Унга партиявий жазо берилди. Бироқ у газета чиқиши атрофида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига, область ва шаҳар партия ташкилотларига, республика Ёзувчилар уюшмасига ва бошқа жойларга шикоят қилди.

Биз дастлабки кезлардаёқ ундан эътирозларини редакциямизга ёзиб беришини сўрагандик. Шикоятлари асосли бўлса, камчиликларимизни тан олиб газета орқали чиқиш қилишимиз мумкинлигини айтгандик. Лекин у таклифимизга кўнмади. Аксинча, ёзувчи-муаллифни ва редакцияни туҳматчиликда айблаб, шаҳар прокуратурасига мурожаат қилди. Шунга кўра Ленин район прокуратурасининг ёш ходими Ўринбой Миралимов, даъвогар алоҳида таъкидлаганидек, «синчковлик билан» текшириш ўтказди. Аниқроғи, кўпроқ А. Исломовнинг манфаати нуқтаи назаридан ҳужжатлар тўплади. Хайриятки, пировардида хатосини англаб етди — қонунни бузолмади Мақолада жиноят аломатлари йўқлиги, даъвогарга нисбатан туҳмат бўлмаганлиги сабабли ишни ёпди. Ноилож қолган собиқ директор шундан сўнг гражданлик ишлари бўйича судга даъво-ариза ёзди. Судда терговчи тўплаган материаллар асос қилиб олинди.

Суд тўрт ойдан кўпроққа чўзилди. Иш икки қайта кўрилди. Муҳокамаларда гувоҳларнинг кўпчилиги А. Исломовнинг директор ва инсон сифатидаги фаолиятига холис баҳо беришди. Унинг раҳбарларга хос бўлмаган ножўя хатти-ҳаракатларини кескин қоралашди. Суд ҳайъатлари эса тирик инсонларнинг гувоҳликларига эмас, одатдагидек, асосан расмий ҳужжатларга ишондилар. А. Исломовнинг даъволарини қаноатлантириш юзасидан ҳал қилув қарорлари чиқардилар.

Такрор айтаман, бу билан мақоладаги ноаниқликлардан кўз юмиб, муаллифни ва редакцияни оқламоқчи эмасман. Ҳуқуқшунослар устидан шикоят қилиб, ҳақ талашмоқчи ҳам эмасман. Фақат судда мақоланинг асл мақсад-моҳиятига етарли эътибор берилмаганини, масаланинг маънавий жиҳатлари тўғри баҳоланмаганини эслатиб ўтмоқчиман, холос.

Мақолада А. Исломов Киров район озиқ-овқат маҳсулотлари савдоси идорасига раҳбарлик қилган кезларда ҳам қатор ишкалликларга йўл қўйганлиги айтилганди. Исботи сифатида шаҳар халқ контроли комитети томонидан аниқланган фактлар баёни келтирилганди. Ўша ҳужжатда таъкидланишича, 15 та магазин текширилган, уларда тарозидан ва харидор ҳақидан уриб қолиш, камёб молларни яшириб қўйиш, касса аппаратларини нотўғри ишлатиш, планларни ошириб кўрсатиш ҳоллари рўй берган. 15 ой ичида молларни ноқонуний ҳисобдан чиқариш 50 минг сўмни ташкил этган. Шунга кўра А. Исломовга қаттиқ ҳайфсан берилган, пул начёти солинган. Муаллиф бу фактларни мақолага сингдиришда айрим чалкашликларга йўл қўяди. Харидорлардан уриб қолинган пул миқдорини 5 тийиндан 40 тийингача дейиш ўрнига 40 тийиндан 5 сўмгача қилиб кўрсатади. Район молия бўлими томонидан ундирилган жаримани эса бош бухгалтер ўринбосари В. Гусеванинг тушунтириш хати бўйича суд орқали деб ёзади.

Шубҳасиз, бу ўринда даъвогар расман ҳақ. Биз мақолада баъзи фактлар талқинида чалкашлик ўтганини тан оламиз. А. Исломовга улар учун узримизни айтамиз. Чунки журналистнинг ҳар қандай вазиятда ҳам чалкашликка йўл қўйишга ҳақи йўқ.

Лекин, келинг, яна бир карра ақллашиб кўрайлик. А. Исломов тасарруфидаги магазинлар ходимлари савдо-сотиқ қоидаларини бузишгани, хоҳ 5 тийин бўлсин, хоҳ 5 сўм, барибир, харидорлар ҳақига хиёнат қилгани аниқ-ку. Улар устидан назоратни бўшаштириб юборганлиги учун А. Исломов жазолангани ҳам аён-ку. Бинобарин, мақоладаги фактик хатолар ҳал қилув қарорига кўра тузатиб ёзилган тақдирда ҳам, масаланинг моҳияти ўзгармайди.

Шу жиҳатдан қараганда, муаллифнинг А. Исломов кимнингдир қўллаб-қувватлаши туфайли айни пайтда янада юқорироқ лавозимга кўтарилган деган фикрида ҳам мантиқан жон бор. Чунки А. Исломов янги вазифага гарчи халқ контроли комитетининг қарори чиқишидан 16 кун олдин тайинланган бўлса-да, текшириш у райпишчеторгда ишлаётган кезларда бошланган ва унинг 15 ойлик раҳбарлик фаолиятига баҳо берилган. Бундай ҳолда ўша «кимдир» унинг хато-камчиликларини кўрмаган-билмаганлигига ҳеч ким кафолот беролмайди.

Судда даъвогар мақола чиқишидан олдин муаллифни мутлақо кўрмаганман, у мен билан бирор марта ҳам учрашиб, суҳбатлашмаган деб туриб олди. Ҳал қилув қарорида эса шундай мазмундаги жумлани ўқиймиз: **«Исломов билан суҳбат унинг хонасида эмас, ...редакцияда бўлган деб топилсин».**

Демакки, қаерда бўлишидан қатъи назар, жавобгар даъвогар билан учрашган. Буни ўша суҳбатда қатнашган тўрт гувоҳ ҳам ёзма равишда тасдиқлашган. Иккинчидан, бу ўринда унинг қадр-қимматини камситадиган ҳеч қандай ноўрин фикр айтилмаган. Борйўғи **«...А. Исломов бизни ўта ёқимтойлик билан қарши олди»,** дейилган. Сўнгра директор 7-магазин мудирига ўзи мажбуран ариза ёздириб, ишдан бўшатганини тан олгани, келгусида уни ўрнига тиклашга ваъда бериб, хонадан чиқиб кетгани баён этилган. Модомики, шундай экан, ўз-ўзидан савол туғилади. Борди-ю, А. Исломов бошқалар гувоҳлигида Д. Нурий билан учрашмаган, ваъда бермаган бўлса, нима учун ва кимнинг маслаҳати билан бир неча ой муқаддам бўшатган ходимини қайта ишга олди?

Мақолада А. Исломов билан унинг муовини М. Тўхтабоева ўртасида бўлган қуйидаги можаро келтирилган:

«— Анави секретарь аёл Мирошниченкони йўқотинг! Ўрнига бошқа қиз бор!

— Анвар Исломович, ўзингизга маълум, яқинда Наташанинг онаси қазо қилди, бир аҳволда юрибди... Унинг устига фарзанд кўриш арафасида...».

А. Исломов бу суҳбатни инкор этмайди. Аммо котибасини қонун-қоидага хилоф равишда бошқа хонага ўтказиб қўйганини «У телефондаги гапимни тинглагани учун шундай қилганман», деб хаспўшлайди. Хизмат мавқеини суиистеъмол қилганини тан олмайди. Яна Н. Мирошниченконинг аслида қайнонаси ўлганди, муаллиф онаси қазо қилди деб ёзиб, менинг шаънимни ерга урди, деган даъвони билдиради. Ҳолбуки, суҳбат тафсилоти ёзувчи тилидан ҳикоя қилинмаган. Фақат М. Тўхтабоеванинг директорга айтган гаплари сўзма-сўз келтирилган. Қолаверса, Н. Мирошниченко қайнонасини она ўрнида кўрган, унга ҳамиша ойи деб мурожаат қилган. Буни муаллифга ёзиб берган тушунтириш хатларида ҳам алоҳида таъкидлаган. Муҳими, ушбу фактнинг А. Исломовнинг қадр-қимматига мутлақо алоқаси йўқ. Уни ҳеч ким бировнинг ўлимида айблагани йўқ. Кишини бошқа бир нарса таажжубга солади. Муҳокамаларда А. Исломов ўзининг ҳақлигини исботлаш учун котибасининг шахсий ҳаётига тил тегизишдан, бир неча марта ҳомиласи тушган аёлга у авваллари ҳам туққан, касаллиги туфайли болалари турмаган, деб туҳмат қилишдан ҳам тоймади. Бир сафар — ЎзТАГ мухбири Ю. Кружилиннинг табиат мусаффолиги учун жон куйдираётган ўзбек ёзувчиларини сафсатабозликда айбловчи мақоласи эълон қилинганда эса, Ёзувчилар уюшмасига газетани кўтариб борди. Ўша мақола бўйича Д. Нурийни судга беришни таклиф қилди. Менингча, аслида айнан мана шуларнинг ўзини бировнинг қадр-қимматини ерга уриш, ор-номусини топташ, деб атаса арзийди.

А. Исломовнинг учта даъвоси бир-бирига ҳамоҳанг. У мен 7-магазин мудири Ҳ. Шайховни ва кадрлар бўлими инспектори У. Ориповани ўз аризаларига кўра ишдан бўшатганман, дейди. Қисқа вақт ичида ўндан ортиқ гастроном директорлари ўрнини алмаштирганини, айримларини вазифасидан озод қилганини эса қайта қуриш талаби асосида амалга оширганман, деб изоҳлайди. Сўзининг исботи сифатида расмий буйруқларни келтиради.

Биз унинг юридик жиҳатдан ҳақлигига шак келтирмаймиз. Чунки, ҳамма ҳужжатлар тўғри расмийлаштирилган. Аммо фақат қоғозларгагина эмас, одамларга ҳам ишониш керак, ҳаётга разм солиш керак. Хўш, А. Исломов наздидаги «қайта қуриш» амалда қандай самара берди? Қачон, қай биримиз унинг тасарруфидаги магазинлардан кундалик эҳтиёжимиз учун зарур бўлган қандай тақчил маҳсулотларни бемалол харид қила олдикки, бу ҳақда оғиз тўлдириб гапирсак. Бизнингча, А. Исломов қайта қуришни кадрларнинг ўрнини алмаштиришдан, одамларни ишдан бездиришдан эмас, аҳолига савдо хизмати кўрсатиш маданиятини яхшилашдан бошласа, айни муддао бўларди. Шундай қилганда, авваллари илғорлар сафидан ўрин олиб келган коллектив қолоқлар сафига тушиб қолмасди.

Судда А. Исломов бош бухгалтер ўринбосари В. Гусевани кўпчилик олдида давлат мол-мулкини талон-тарож қилишда айблаганидан тонди. Бу гапни фақат тор доирада — юқори ташкилот раҳбарларидан бирининг олдида айтганман, деди. Шунга кўра суд мақоладаги бу фактни етарли асосга эга эмас, деб топди.

Хўп, борингки, шундай ҳам бўла қолсин. Лекин бу билан нима ўзгаради? Қаерда бўлмасин, барибир, А. Исломов ўз ходимини ноҳақ айблагани, унинг иши ОБХСС ходимлари томонидан тафтиш қилингани, лекин жиддий камчиликлар аниқланмагани рост-ку. Директор нима учун шунга қарамай, уни асоссиз қонунбузарликда айблади?

Дарвоқе, А. Исломов ишда ўзидан бошқаларга ишонмасликни, ходимларга шубҳа билан қарашни афзал кўради чоғи. Шунданми, у янги лавозимга ўтиргач, камёб молларни тарқатишни ўз қўлига олди. Ҳатто бу ишга бевосита алоқадор бўлган, ўзи билан баробар ишга келган муовини Н. Мамажонованинг имзосини қонунга хилоф равишда бекор қилди. Идора муҳрини сейфига бекитди.

Тўғри, СССР Ички ишлар министрлигининг 1978 йил 13 февралдаги 34-рақамли буйруғида корхона-ташкилот муҳри раҳбарда ёки у ишониб топширган шахсларда бўлиши мумкинлиги қайд этилган. Бунда расман А. Исломов ҳақ. Муҳр унда — яъни, раҳбарда бўлган. Аммо масалага иккинчи томондан ёндашсак-чи? Муҳр у ишониб топширган шахсларда — муовинларида ёки бошқа масъул кишиларда бўлиши ҳам мумкин эди. Бизнингча, қонуншунослар масаланинг бу жиҳатига ҳам эътибор беришлари лозим эди. Афсуски, амалда бундай бўлмади.

Хуллас, судда А. Исломов ғолиб чиқди. Даъволарини юридик жиҳатдан тасдиқлатиб олди. Лекин бу — мақола бутунлай асоссиз, туҳмат руҳида ёзилган деган гап эмас. Баъзи фактлар ноаниқ ва чалкаш талқин қилинганлигига қарамай, унда масала тўғри кўтарилган. Хусусан, директорнинг иш фаолиятидаги хато-камчиликлар, бугунги кун раҳбарига хос бўлмаган хатти-ҳаракатлари ўринли таҳлил этилган. У «Ташгастрономторг»га ишга келгач, коллектив аъзолари ўртасида ўзаро низо-адоватлар пайдо бўлгани, текширтекширлар авжига чиққани, йиллик план бажарилмагани аниқ. Табиийки, А. Исломов раҳбар сифатида аввало ана шу каби ҳолларга барҳам бериш учун курашиши лозим эди. Қолаверса, инсоннинг қадр-қиммати, обрўэътибори фақат қоғоздаги фикрлар билангина ўлчанмайди. Иши, эл орасида, жамиятда тутган мавқеи билан баҳоланади. Зеро, А. Исломовнинг ўтган йили, «Ташгастрономторг» тарқатилгач, «Ташхлебторг»нинг бўлим мудирлигига тайинлангани бежиз эмас. Бундан ташқари Киров райпишчеторги директорлигига бўлган сайловда у ҳам ўз номзодини қўйганди. Лекин сайловдан ўтолмади. Коллектив раҳбарликка бошқа одамни сайлади.

Шу жиҳатдан қараганда, биз ҳам мақоладаги камчиликлардан тўғри хулоса чиқариб оламиз. Бу хулосалар муаллиф учун ҳам жиддий сабоқ бўлади. Ҳарқалай, уни кенг жамоатчилик жанговар публицист сифатида яхши танийди. Унинг халқ манфаати йўлидаги хизматларини — ўлкамизни боғ-роғларга айлантириш борасидаги жонкуярликларини, Бўстонлиқ табиатини қутқариб қолишдаги заҳматларини кўпчилик қадрлайди. Худди шу боисдан ҳам П. Шермуҳамедов, М. Аъзам, Н. Қобул, Т. Пўлатов, М. Маҳмудов, У. Азимов, Ю. Ковалёв сингари қаламкашлар муҳокамалар пайтида мақола юзасидан холис фикрлар билдирдилар.

Эндиликда ҳуқуқий давлат қуриш, ҳар бир шахснинг ҳақ-ҳуқуқлари заррача камситилмаслиги, шаъни, номуси поймол этилмаслиги борасида жиддий ишлар қилиняпти. Ҳуқуқий давлат ҳар биримиздан жуда юксак инсоний масъулиятни талаб этади. Буни ҳар биримиз теран англамоғимиз, шунга қараб холис ва одилона йўл тутмоғимиз лозим. Асосий гап шу. Қолгани ҳар кимнинг ўз виждонига ҳавола...

Абдунаби ҲАЙДАРОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

ЗОКИРЖОН ХОЛМУҲАММАД ЎҒЛИ ФУРҚАТНИНГ 130 ЙИЛЛИГИ

ШАРҚИЙ ТУРКИСТОНДА

ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ атоқли шоири, XIX асрнинг охири ва XX асрнинг бошларидаги ўзбек адабиётининг машҳур вакилларидан бири бўлган Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат ўз ҳаётининг охирги 16 йилини Шарқий Туркистонда ўтказган, шундан Қарғаликда икки йил турган. 14 йил ичида Ёркентда ижод билан шуғулланган. Ундан бой адабий мерос қолган.

Қуйида биз Фурқатнинг Шарқий Туркистондаги ҳаёти ва ижодий фаолиятидан айрим ўринлар устида тўхталамиз.

●

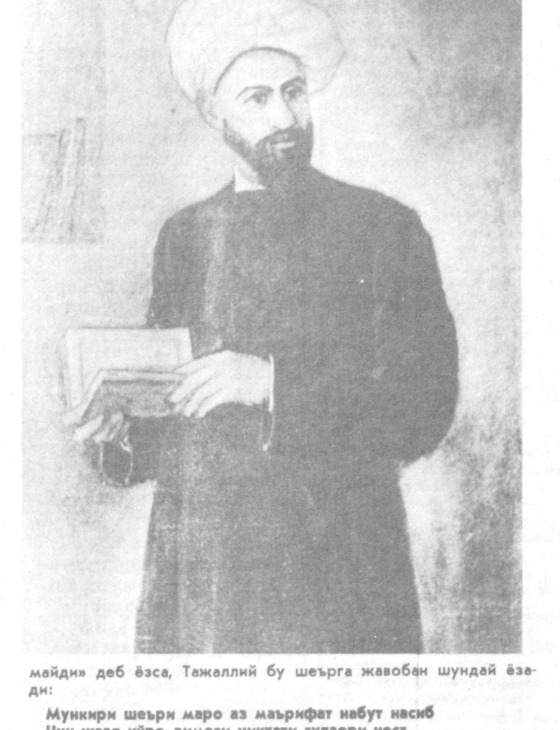

Ёркент вилоятига қарашли Пўском районининг Қизил масжид деган қишлоғида Саъдулла исмли киши бўлиб, у ўз замонасидаги мактабда билим олгани туфайли мулла номини олганди. Мулла Саъдулла шеъриятга ҳавас қўйган киши бўлиб, ўзи ҳам халқ орасидаги ҳар хил иллатларни қоралаб, ҳажвий шеърлар ёзган. Кейинчалик бекларнинг зулми оғирлашганлиги учун ўз қишлоғидаги амалдорларни қоралаб ўнлаб ҳажвий шеърлар битади. Солиқлар борган сари оғирлашиб, турмуш кечиришга имконият қолмаганлиги учун Саъдулла ўзининг уй-жойини ташлаб Кашмирга қочади. Кўп мамлакатларда бўлиб, ниҳоят Ҳиндистонга келиб қолган. Фурқат Кашмирда ана шу мулла Саъдулла билан учрашиб қолади.

Мусофирлик қисмати иккаласини яқинлаштиради ва улар яқин дўст бўлиб қолади. Адабиёт мухлиси бўлган мулла Саъдулла Фурқатнинг шоирлик иқтидорига катта ҳурмат билан қарайди. Шоирнинг Кашмирдан Шарқий Туркистонга бормоқчи эканлигини эшитгач, хурсандчилик билан унга йўл бошловчилик қилади. Уни Лодох йўли орқали Хўтан территориясидаги Сонжў, Қўшшоғ районларидан олиб ўтиб Қирғаликқа олиб келади. Қирғаликда улар дам олиб, ҳордиғини чиқаргач, Пўскомга келиб, мулла Саъдулланинг қариндошлариникида бир неча кун меҳмон бўлишади. Сўнг иккови биргаликда Ёркентга келади.

Мулла Саъдулла Фурқатни Ёркентга бошлаб келиб шаҳардаги баъзи одамлар билан таништириб қўйгач, яна Пўскомга қайтади. Шундан кейин у ҳар йили бир неча бор Ёркентга келиб Фурқат билан учрашиб, ёзган асарларини кўрсатиб, маслаҳатлар олиб туради. У ўзининг аввал битган ўндан ортиқ шеърини ва Фурқат билан танишгандан кейин ёзган, шоир қалами теккан йигирмадан ортиқ шеърини жамлаб «Мулла Саъдулла» номли бир шеърий девон тузган. Бу девон узоқ вақт топилмади. Эндиликда изланишлар натижасида бу девон топилиб, нашрга берилди.

Фурқат Ёркентга келгандан кейин шаҳар ичида, Жоме олдидаги Кичик Кўл боши маҳалласида Ҳаким охун исмли кишининг ҳовлисида яшаган. Шаҳар растасидаги Сўгат саройи меҳмонхонаси олдида Ҳиндистондан олиб келган дорилари билан савдо қилган ва дурадгорлик дўконини очган. Лекин халқнинг турмуш савияси жуда паст эди. Бозор касодлигидан дориларини сотолмай унинг турмуши қийин кечган. Ўша пайтда адабий базмларда танилиб қолган Фурқат Азизбек деган кишининг таклифи билан Қирғаликқа бориб тижорат ишлари билан шуғулланади. Азизбек Фурқатга сармоя учун 200 сар кумуш қарз бериб туради. Шундан сўнг Фурқатнинг турмуши хийла яхшиланади. У хўтанлик Супурга охун деган табибнинг Раънохон исмли қизига уйланади ва бу жойда икки йил туриб қолади. Қирғаликда турган вақтда Фурқат Саид Мазҳар Ҳусайнхон ўғли Тажаллий билан ҳам танишади ва яқин дўст бўлиб қолади. Тажаллий бу пайтда Ҳиндистонда ўқишни тугатиб қайтган бўлиб, табобат соҳасида шуҳрат қозонган, араб, форс, ҳинд тилларини мукаммал биладиган илмли киши эди. Шунингдек, у ана шу тилларда яхши шеърлар ёзарди. Қирғаликликлар у кишини диний илм бўйича энг машҳур олим сифатида ҳам ҳурмат қилардилар. Фурқат Тажаллий билан кўришганлигини изҳор қилиб, бир асарида:

Инглиз зулмидан безиган Тажалли
Мен билан учрашиб топди тасалли,

деб ёзади.

Фурқат билан Тажаллий нафақат шеъриятда, балки табобат соҳасида ҳам ўзаро ҳамкорлик қилади. Улар форс тилида бир қофияда ғазаллар битгани ҳам маълум.

Агар Фурқат ўз шеърида:
Куҳканро теша чун аз обитиз нест
Шаҳди ширин жуз бакоми Хисрави парвиз нест.
Дод аз дасти баҳоре зиндаги гар жўш у
Як гули чандон никҳат безуранг омиз нест.
Дар Ватан аз жавре гардун хуррами моро набуд
Нечи толеи будки ё раб дар ғариби тез нест.
Лаҳзаи орому осойш ку жо ёбад касе
Дар жаҳон жўз Шўрушу ошуби рустаҳез нест.
Дийда-ам гуфтохи шамситдин: «Ниҳоли бахтман
Сабз аз обу ҳавойи гулшани табриз нест.
Андалиби гулшани Деҳли чи хуш гуфти ин сухан
«Руба ҳинд овардани соҳибдило бечиз нест»,
Суҳбати ҳамдард Фурқат, ҳар қадар бошад хўшам
Аз мукаррам нағмаи қолун малол ангиз нест.

Яъни, «Фарҳоднинг тешаси ибрат суви билан ўткирланмаган бўлса, Ширин лабининг шакарини фақат Хусрав парвизла татиган бўларди. Тириклик баҳорининг жўшқинлигида бирор гул хушбўйини сочолмаса ёки рангдор бўлмаса ундай баҳордан дод. Фалакнинг жабридан ўз Ватанимизда бирор шодлик кун бўлмаган эди. Оҳ худо, бу қандай толеки, мусофирликда ҳам бирор шодлик кун бўлмади. Жаҳонда ғавғо, тўполон ва бахтсизликдан бошқа ҳеч нарса йўқ. Бир паслик тинчлик ва роҳатни киши қаердан топса бўлади.

Шамси Табризнинг «Афсуски, бахтимнинг кўчати Табриз гулшанининг сув ва ҳавосидан баҳра ололмади», деган сўзини кўрган эдим. Деҳли гулшанининг булбули Хисрав Деҳлавий: «Қалб эгаси бўлганларнинг Ҳиндистонга юзланиши сабабсиз эмас», деб жуда яхши айтган. Эй, Фурқат, ҳамдардларимнинг суҳбати қанча кўп бўлса, шунча хурсанд бўлиш, чунки қолун қанча кўп чалинса-да, кишига малоллик келтирмайди» деб ёзса, Тажаллий бу шеърга жавобан шундай ёзади:

Мункири шеъри маро аз маърифат набут насиб
Чун жаал кўро димоғи никхати гулзори нест.
Ояти нушу шифодар шон шаҳад омад Вале
Лаззати ўро безавқи посиди бемор нест.
Чашми то бино зи хусни руйи Юсуф форихаст
Гушкаррободами довуд асло кор нест.
Ҳамчў субхи равшанаст ойнаи Искандари
Лек андар чашми занги ғайри шоми тор нест.
Гар бувад аз тур ёхуд аз жавоҳир сохта
Сурмародар куйи кўр он қийммату бозор нест.

Яъни, «Менинг шеъримни инкор қилувчилар маърифатдан бенасиб қолганлардир. Чунки ахлат орасида юрадиган қўнғизнинг димоғига гулзорнинг ҳиди ёқмайди. Асалдан ясалган шинолик дорилар касални соғайтиради, лекин ундан завқланмаган одам, касали оғирлашган бўлса-да, уни ичмайди. Кўрлар Юсуф алайҳисаломнинг чиройини кўришдан маҳрум. Карлар Довуд алайҳисаломнинг овозини эшитмайди. Бутун жаҳонни тонгдек равшан кўрсатадиган Искандар ойнасига кўзи ожиз одам қараса, унинг кўзига қоронғиликдан бошқа нарса кўринмайди. Агар Тур тоғидек катта жавоҳирдан сурма ясалса ҳам, кўрларнинг кўзига ҳеч қандай фойдаси йўқ.

Бадиийлик жиҳатидан ҳам, мазмун жиҳатидан ҳам савияси юксак бўлган бу шеър Фурқатнинг ана шу давр устидан қилган шикоятигина бўлиб қолмай, ўз навбатида, шоирнинг форс тилини мукаммал эгаллаганлигини ва бу тилда ҳам гўзал асарлар ёза олганлигини кўрсатади.

ИККИ ЙИЛДАН КЕЙИН Фурқат Ёркентга қайтиб келиб, яна Ҳаким Охуннинг ҳовлисида аввалги дўконини очиб, касал даволаш билан машғул бўлади. Шундан кейин унинг таниш-билишлари кўпайиб, табибликда шуҳрати ортиб, турмуши хийла яхшиланиб қолади. Шариф охун ва Абдурайим охун исмли икки киши унга шогирдликка киради. Унинг шогирди Шариф охун тижорат билан Ўзбекистонга бориб-келиб турганлиги учун Фурқат ўзининг мактуб ва шеърларини шу одам орқали юбориб турган. Шариф охун Фурқат ёзган хатларни эгасига топшириш билан бирга шоирга ҳам дўстларидан мактуб етказиб турган.

Тажаллийнинг қўқонлик шоир Муҳйи билан ҳам алоқаси бўлганлиги учун Фурқат Муҳйига Тажаллийнинг ҳам саломини етказиб турган. Муҳйи Тажаллийга ёзган мактубини Шариф охун орқали жўнатган. Шариф охун бу хатни устозига берган. Фурқат мактубни ўз қўли билан Тажаллийга топширган.

Фурқат Ёркентга қайтиб келганининг учинчи йили Ёркентнинг ҳокими «ел касал» бўлиб, баданини яра босиб кетади. Шу пайтда Швециядан келган шифокорлар Ёркентда Европача касалхона очган эди. Ҳоким уларга кўринган бўлса ҳам, касалдан фориғ бўлолмайди. Шундан кейин у Фурқатнинг овозасини эшитиб, уни ўзининг касалини даволашга таклиф қилади. Фурқат Ҳокимни симоб қўшилган шифобахш дорилар билан даволайди. Уч ойдан кейин у бутунлай соғайиб кетади. Жуда хурсанд бўлган ҳоким Фурқатга уч юз сар танга инъом қилганидан ташқари, шаҳар сиртидаги «Мочонг» деган жойдаги ҳукумат еридан йигирма икки мо ер ажратиб беради.

Бир куни шаҳар ташқарисидаги боққа базмга борганида, базм қатнашчиларидан Ниёз Ҳожим деган киши дори еб заҳарланиб қолади. Унинг ҳаёти қил устида турган дақиқада Фурқат сут ичириш, сут билан ванна қилиш чораси орқали Ниёз Ҳожимнинг ҳаётини сақлаб қолади. Бундан ташқари, дўконига келган камбағал касалларни пул олмай даволаш ишлари кўп бўлган.

Фурқатнинг хотини Раънохон табибнинг қизи бўлганлигидан унга бу борада кўп ёрдамлашган. Фурқат табобатчилик соҳасидаги «Эксери аъзам» деган китобни муттасил ўқиб, ўрганиб турган. Форс тилидаги тўрт томдан иборат бу тиббий асарга Шарқий Туркистонда ҳозир ҳам миллий табобатчиликнинг энг нодир намунаси деб қаралади.

Ёркентда йил сайин Фурқатнинг ёру-биродарлари кўпайиб боради. Унинг дўстларидан айримларини келтириб ўтамиз:

Бобожон Ҳожим — хўжандлик ўзбек, касби ипакчилик бўлиб, Ёркент шаҳрида ҳунармандчилик билан шуғулланган. 1965 йили 96 ёшида вафот этган. Маърифатпарвар, шеъриятни севадиган киши бўлиб, Фурқатнинг жуда кўп қўлёзма асарлари ана шу кишининг қўлида сақланган. Маҳмуд Қори Ҳожи — миллати дўнган, танбурни ниҳоятда яхши чаладиган киши бўлиб, тижорат билан шуғулланган. Фурқат ҳам танбурни яхши чалса-да, ўтиришларда, базмларда асосан Маҳмуд Қори Ҳожи танбур чалган. У Фурқат билан биргаликда чалган танбурини эъзозлаб, то 1957 йилга қадар сақлаб келган. 1957 йили 80 ёшдан ошганида Ёркентда вафот этган.

Бобожон Ҳожим билан Фурқатнинг дўстлиги ниҳоятда қалин бўлган. Айниқса, улфатлар бир жойга тўпланса базмлар янада қизиган. Фурқат шеърхонлик кечаларида шундай хушчақчақ ва ҳозиржавоб бўлганки, бошқаларнинг саволи адо бўлгунча, у нишонга тегадиган ва қизиқ жавобларни ҳозирлаб турган, гўзал шеърлар ўқиган. Юқоридаги фазилатлардан ташқари, Фурқат хатни ниҳоятда чиройли ёзган. Ундан хаттотлик маҳорати бўйича кўплаб кишилар сабоқ олган. Зайнил Обидин Хон худди шундайлардан биридир. Фурқат вафотидан 24 йил кейин Ёркентда илк маротаба янгича мактаб — «Матлаил-Урфон» қурилганда шоирнинг дўсти ва шогирди Зайнил Обидин Хон шу мактабнинг ҳуснихат дарси ўқитувчиси бўлган.

1901 йили Ёркентдаги растага ўт кетади. Бу ўт Фурқатнинг дўкони жойлашган Сугат саройидан бошланиб, бозор марказигача бўлган дўконларнинг ҳаммаси куйиб кетади. Шу қаторда Фурқатнинг дўкони ва барча моли куйиб кетади. Шундан кейин, у Ёркентдаги ўзбекларнинг оқсоқоли Комилжон оқсоқолнинг саройига кўчиб бориб, унинг шахсий котиби бўлиб ишлайди.

1903 йили 5-ойда Фурқатнинг Қўқондаги дўсти демократ шоир Муқимий вафот этади. Дўстлари ёзган мактубдан бу хабарни эшитган Фурқат Тошкентдаги дўсти Мулла Тошболтага «Ёркент шаҳридан Мулла Тошболтага мактуб»ини ёзади.

Фурқат ўз дўстларига ёзган яна бир мактубида: «Ёркентнинг об-ҳавоси Қўқоннинг об-ҳавосига ўхшар, Ёркентнинг одамлари меҳмондўст ва хушфеъл экан. Ёркентдаги кишилар менга ҳурмат билан қарамоқдалар. Мен бу ерда ўзимни худди ўз юртимда юргандек ҳис қиляпман. Шунинг учун мен ҳаётимнинг охиригача яшашни ихтиёр қилдим», — деб ёзган. Бу шеърий мактубда яна ўзининг Ёркентда туриб қолганлигини, икки ўғил кўрганлигини, улардан айрилишга кўзи қиймаслигини, ота-онасининг қабрини зиёрат қилиб келиш нияти бор бўлса ҳам, Қўқондаги амаки ва тоғаларидан ранжиб қолганлигидан боргиси келмаётганлигини баён қилади.

ФУРҚАТНИНГ ЁРКЕНТДА туриб қолишининг асосий сабаблари бугина эмас, албатта. Фурқат яшаган даврдаги Ёркент Шарқий Туркистоннинг маданият ва маориф ишлари тараққий қилган шаҳарларидан бири эди. Фақат шаҳарнинг ўзида 60 дан ортиқ мадраса бўлиб, буларда минглаб толиблар ўқирди. Мадрасаларда тил, тарих, адабиёт ва диний дарслар ўқитиларди. Айни пайтда халқнинг турли билимларга, адабиёт ва санъатга қизиқиши кучли эди. У чоғда Ёркентга ҳали тошбосма етиб келмаган бўлиб, китоблар фақат саркотибларнинг қалам билан кўчириши орқали кўпайтириларди. Шунинг учун хатни чиройли ёзган котибнинг обрўси, мавқеи юқори бўларди. Фурқат шоир, табиб, хаттот, созанда ва шу билан бирга хушчақчақ, зукколик фазилатларига эга инсон эди. Шу сабабли халқ уни ҳурмат қилар, ижодини қадрлар эди. Яна бир томондан, Ёркент Шарқий Туркистоннинг савдо марказларидан бири эди. Бу ерда Ҳиндистон, Афғонистон, Кашмир, Россия каби қўшни давлатларнинг савдогарлари ҳар хил товарларни олиб келиб, савдо-сотиқ билан шуғулланган. У чоғда Тошқўрғон йўли хатарли бўлганлигидан чет давлатнинг савдогарлари Ёркент орқали қатнаганлар. Хуллас, шаҳарда турмуш кечириш бир қадар осонроқ бўлган вазият шаклланган эди. Жаҳоннинг жуда кўп мамлакатларида бўлган Фурқат ҳаётининг охиригача бу ерда туриб қолишига шу ҳам сабаб бўлиши мумкин.

У 1909 йили куз фаслида 51 ёшида бўғиз касали билан Ёркентда вафот этади. Бу вақтда айтишларича «Дебочаи аввал» деган тўпламни вафотидан бирор ой илгари «Жон бор ерда, қазо бор, болаларим кичик бўлганлигидан шеърларимнинг қадрига етмайди. Бу шеърларни сиз сақлаб қўйинг», деб дўсти Бобожон Ҳожимга берган экан. Фурқат вафот этганида катта ўғли Нозимжон ўн икки ёш, ўртанчаси Ҳакимжон тўққиз ёш, кичиги Нодиржон олти ёшда қолган экан.

Унинг Шингжонга келганидан кейин ижод қилган асарлари ҳозир бор бўлган асарларининг 75 фоизини ташкил қилади.

Фурқат бу ерда баракали ижод қилади ва асарларининг баъзиларини мактублар орқали Тошкентда нашр этилган «Туркистон вилоятининг газетаси»га жўнатиб эълон қилдирган. Баъзилари асримизнинг бошларида «Баёз Мавлоно Муқимий ва Фурқат», «Баёз гулшани ашъор», «Баёз Муҳалло», «Баёз янги», «Туҳфатул Обидин», «Армуғони хислат», «Баёз Хазиний», «Баёз Маъи» каби тош матбаада босилган тўпламларда чиққан. Фурқатнинг охирги йилларда ёзган асарлари қўлёзма ҳолида Бобожон Ҳожим ва Фурқатнинг фарзандлари қўлида сақланган. Бобожон Ҳожим вафот этгандан кейин оила аъзолари сақлаб келганлар. 1966 йили Хитойда олиб борилган даҳшатли маданий инқилоб Ёркентда ҳам ўзининг қаттиқ таъсирини ўтказди. Қора ниятли гуруҳлар Бобожон Ҳожимнинг уйини тинтув қилиши олдидан, Ҳожимнинг рафиқаси Фурқат асарларининг нобуд бўлиб кетишидан қўрқиб, қўлёзмаларни уйининг орқасидаги қумлик жойга кўмган. Ўша тинтувдан кейин Бобожон Ҳожимнинг оила аъзолари бошига хилма-хил мусибатлар тушган. Ҳожимнинг рафиқаси вафот этгач эса болалари қўлёзмалар кўмилган жойни топа олмаганлар. Натижада, Фурқатнинг Ёркентда сақланиб турган энг охирги қўлёзмалари йўқолган. Аммо эълон қилинган материаллар сақланиб қолган.

Фурқат Ёркентдалигида турли давлатларда чиқадиган ҳар хил газета ва журналларни ўқиб турган. Англиянинг мустамлакаси бўлган Ҳиндистонда чиқадиган «Ҳаблул матин» («Кучли арғамчи»), «Пастҳил аҳбол» («Фасоҳатли хабар») деган газеталарни ҳам олиб турган. 1904 йил январда бошланган рус-япон уруши тўғрисидаги хабарни ўша газеталардан билган Фурқат Англия мустамлакачиларининг Япониянинг тажовузкорлик сиёсатини оқлаб ёзган уйдирма хабарларига раддия билдириб, ғазал битиб, Россияга тажовуз қилган япон босқинчиларини ғазаб билан айблайди. 1905 йили ёзилган бу ғазал Фурқатнинг Шарқий Туркистондаги ёзган бирдан-бир сиёсий темадаги ғазали эди.

ФУРҚАТ БУ ЕРДА баракали ижод қилди. «Соғиниш», «Баҳор кунларида», «Ҳайит», «Айланай», «Чиройли», «Нозик», «Гул», «Ул паридек» каби ғазалларини, «Адашганман», «Бири», «Истар кўнгул», «Ўзингсан» каби мухаммасларини ёзди ва Навоийнинг «Кўриб», «Дўст» радифли ғазалларига мухаммас боғлади. Ҳаётининг охирги йилларида у «Дебочаи аввал» деган бир тўплам туза бошлайди. Фурқатнинг ҳаётлигида эълон қилинган асарларидан 846 ғазал, 2 мураббаъ, 25 мухаммас, 4 мусаддас, 1 мусабба, 1 тажрибанд, 4 шеърий мактуб, 1 мустазод, битта достонни ўз ичига олган маснавий қасида ва бошқа жанрлардаги ижодидан 19 парча — умуман, 7806 мисрали адабий мероси бизнинг қўлимизда сақланмоқда.

Неъматулло УБАЙДУЛЛО,
Жунго Ёзувчилари союзининг аъзоси, Ёркентдаги миллий шифохонанинг бош табиби
Ҳанифа СОЛИҲОВА,
филология фанлари кандидати, СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси

ФУРҚАТНИНГ ЯНГИ ТОПИЛГАН МУРАББАЪСИ

Ўзбек адабиётининг таниқли намояндаси, маърифатпарвар шоир Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат қаламига мансуб асарлар кекса олим Холид Расул томонидан жамланиб, бир неча бор нашр қилинган. Тўпламларга олимнинг узоқ йиллик изланишлари туфайли аниқланган ғазал, маснавий, мухаммас, мустазод ҳамда манзум асарлари киритилган. Аммо бу тўпламларда ўзбек адабиётида кенг тарқалган мураббаъ учрамайди.

Биз яқинда музей фондига қабул қилинган тошбосма «Баёзи Маҳдий» (Маҳдий баёзи) билан танишаётиб, ушбу баёздан Фурқатнинг илм аҳлига номаълум мураббаъси ўрин олганлигини аниқладик.

Ушбу мураббаъ анъанавий ҳикоят тарзида ёзилган бўлиб, унда шоир сафардаги икки ҳамроҳ суҳбати асосида ўз давридаги социал-ахлоқий масалаларни акс эттиради. 80 мисрадан иборат бу асар Фурқатнинг ҳажвда ҳам муваффақият билан қалам тебрата олганини кўрсатади. Ушбу мураббаъ Фурқат адабий меросини ўрганишда муҳим манбалардан бири бўлиб хизмат қилади.

Қуйида шу топилма қисқартирилган ҳолда газетхонлар эътиборига ҳавола қилиняпти.

Ҳасан ОТАЖОНОВ,
Ғ. Ғулом номидаги Фарғона область Адабиёт музейининг бўлим мудири

Қазаро бир куни чиқмиш эдим касби ҳаво айлаб,
Қилурда сайри саҳро дафъи савдо муддао айлаб,
Кудуратдан келай деб, бир кўнгилни босафо айлаб,
Борурда ҳамдамим бир нав музаллаф дилрабо бўлди.

Дедимким, қайда бўлсун йўл дегил яхши бир афсона,
Вале етсун ўшал то айрилиш боргунча поёна,
Уриб бир оҳ солди саргузаште зулфиға шона,
Деди: «Соме бўлиг ким менга қайдоқ можаро бўлди.

Фиғону минг фиғон бу чарҳи кажрафтор дастидин,
Дағобозу жафо андишайи маккор дастидин,
Сипеҳри бемурувват, золиму ғаддор дастидин,
Ки тийра зулмидин жону дилим беҳад яро бўлди...

Бўлиб мағрур ҳуснумга, қадрдонларга жавр эттим,
Муҳибу муътақид ҳам покдомонларға жавр эттим,

Дуогўларга қилғон аҳду паймонларға жавр эттим,
Дариғо, билмадим мандин бу иш нечанд хато бўлди.

Ўшал вақтида чин ошиқ дуосин олмадим, афсус,
Равиш айлаб муродича ризосин олмадим, афсус,

Вафо бобида қилғон илтижосин олмадим, афсус,
Ўшал нодонлигим ўз жонима охир бало бўлди.

Ўтиб фурсат пушаймону надоматдан на суд эмди,
Куюб жони дилим ҳар дам чиқор бошимға дуд эмди,
Тирик юргунча бу ҳолатда ўтсам яхши зуд эмди,
Қилиб бўлмас ифода хўблуғ вақти қазо бўлди»...

Ўшал дилхаста, бекас шарҳи ҳолийни тамом этти,
Надомат бирла вақти субҳни шом этти,
Кетиб мен бир тараф ул ўз маконига хиром этти,
Хаёлим йиғлабон боргунча яғмоу адо бўлди.

Тексин кўбини кўрдим, кишини кўзига илмай,
Агар эски чафонлиг бўлса, одам фарз ҳам қилмай,
Такаллуф қилмасанг, кўнглига лойиқ ҳовлига келмай,
Емакға оқибат бир парча нон топмай адо бўлди.

Хатодир, ҳусн аҳлидан вафони кўзлама, Фурқат,
Хирадсиз садқаи бир нуқта бўлсун сўзлама, Фурқат,
Биров таклифи бирла суҳбатига юзлама, Фурқат,
Вафо қилғон кишига шеваси жавру жафо бўлди.

Тақриз

ТУРҒУНЛИК ДАВРИ ФОЖИАЛАРИ

СОВХОЗ ДИРЕКТОРИ Мирвали ўз аъзолари орасида қамчи, милтиқ, қамоқ, террор таҳдидлари билан «интизом» ўрнатган. Унинг айтгани айтган, гапини икки қилганлар ё бир фалокатга йўлиқади ёки дом-дараксиз йўқолиб қолади. Аммо ҳамманинг дами ичида; жимжитлик. Нега?

Шахсга сиғиниш даври бутун бир авлод онги, ҳаётига чуқур сингиб, одамларда итоатгўйлик, академик Лихачев ибораси билан айтганда, қуллик психологиясини вужудга келтирган эди. Бу аҳволни тезда тугатиш қийин ва у турғунлик йилларида бошқачароқ шаклда давом этди. Мирвали битта Аблазга эмас, совхоздаги барча ходимларга нисбатан худди шундай дағдаға билан гапиради. Республикада ҳам, Москвада ҳам унинг суянган тоғлари бор, ҳеч кимдан тап тортмайди. Кўнгилга келганини қайтармайди, фақат мол-дунё топса, маишат қилса, унвонлару, мукофотлар олаверса-олаверса. Бутун ўй-фикри шу, шунга қараб интилгани-интилган.

«Жимжитлик» романида («Шарқ юлдузи», 1988, 10—12-сонлар) ёзувчи шахсга сиғиниш, турғунлик давридан то қайта қуриш, демократия, ошкоралик йилларигача халқимиз босиб ўтган ғоят мураккаб тарихий йўлнинг бадиий манзарасини чизиб берди. Саид Аҳмад яқин йиллардаги тарихий ўтмишни ҳозирги кун нуқтаи назаридан — қайта қуриш принциплари асосида истиқболни кўзлаб, танқидий таҳлил қилиб беради.

Воқеа, 1960-йиллардан, шахсга сиғиниш иллатлари тугалланаётган, аммо ҳали унинг «майда шохчалари тирик» 'давридан бошланади.

Ҳалол, билимли, журъатли коммунист Толибжон обкомда бўлим мудири бўлиб ишлаётганда «Гапини икки қиладиганларни» аямасдан уриб турган Шавкат Раҳимовни бир марта танқид қилади-ю, балога қолади. Раҳимов эса республика тепасида маҳкам ўтириб олган, Москвада «Ўзбекистон пахтакорларининг отаси», биринчи шахс билан тил топишиб қолган. Шунинг учун у ҳам ҳеч кимдан тап тортмасди. Раҳимов, Мирвали, генерал Луқмонов, Ҳожимурод Холматов ва бошқа қаллоблар занжирдай боғланишиб, бутун республикани тангликка судраб келди... Романни ўқиб туриб, Толибжон ва Жайрона айтганча «биз қайси даврда», «қайси мамлакатда яшаяпмиз ўзи», деб ўйлаб қоласиз. Ўзбек пахтакорларининг Москвадаги «отаси», республикамиз раҳбари Ш. Раҳимов, совхоз директори Мирвали, генерал Луқмонов, аввал колхоз раиси, кейин «Узсельхозтехника» республика базасининг директори, охирида райкомга биринчи секретарь бўлиб, яна колхозларни сўрабошлаган Ҳожимурод Холматов, тоғ эчкисидек чаққон-юлғич фотограф Расулбек ва уларнинг ҳамфикрлари—каллакесар Насимполвон, Жаъфарлар қайси ижтимоий заминда пайдо бўлган малъунлар эди? Бу саволга 30-йилларда авжга минган шахсга сиғиниш даври, ленинча демократик принципларнинг бузилиши, айниқса, қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш соҳасида зўравонлик билан амалга оширилган тадбир-чораларни кўзда тутиб, жавоб ахтарсак, шаҳарлардаги етук зиёлилар, қишлоқлардаги ер эгалари «қулоқ» деган ном ва бошқа баҳоналар билан оммавий равишда репрессия қилинган, эл-юртидан бадарға этилган қаттол йиллар хотирамизга келади.

Ёвузлар сиртдан жуда қудратли бўлиб кўринади, ўқувчи уларга тезроқ жазо берилишини кутади, аммо ёзувчи ҳукм чиқаришга ортиқча шошилмайди. Колхозда раислигида кассир Нурмат тоғани катта пулга тушириб қаматиб юборган Ҳожимурод ўн икки йилдан кейин Нурмат тоға қўлида итдай хор бўлади, деб ким ўйларди? Минг-минглаб одамларга дағдаға қилиб республикада биринчидан бошқа ҳеч кимни писанд қилмай қўйган қаҳрамон Мирвали 14 ёшли Азизбек қўлида ўйинчоқ бўлиб қолиши-ю, худди шу бола қўлида итдай ўлишини тасаввур қилиб кўринг-чи. Романда мураккаб воқеликнинг фожиали якуни мантиқий асослаб берилган. Софдил, ҳалол зиёли Толибжон кўпгина зарбалар туфайли каловлаб қолган, жимжитликка интилган сари серташвиш ғалваларга дуч келган омадсиз йигит. Нурмат тоға-чи? «Ифлос, жирканч қўллар ғижимлаб ташлаган аянчли кимса»га айланиб қолди. Гўзал қиз Бодомгулнинг бутун ҳусни, бахти-фазилатлари оёқ ости бўлди, ниҳоят ўзига-ўзи суиқасд қилишгача етди. Бодомгул бузилиб кетганини ўз кўзи билан кўриб турган қайнона ундан жирканади, қўлидан чой олмайди, ич-ичидан куяди, дамини чиқаролмайди. Романда бу аянчли аҳволда қолган кампирнинг инсоний хусусияти нақадар буюклигини Бодомгул жасади устидаги видолашувда шундай ҳис этамизки, бу саҳифаларни кўз ёшсиз ўқиш қийин: «Капалак кийиб келгандинг болам. Энди кафан кийиб кетяпсан. Асли бу кафан менга аталган эди. Қандай қилай, бу жон ўлгур чиқавермаса. Гуноҳларингни гарданимга олдим, болам. Дўзах ўтларида мен куяй. Сен ҳур-ғилмонларга қўшилиб кет...». Мана бу нола, инсон қалбининг тубидан отилиб чиқаётган ҳасрат-надомат Мирвалилар, Луқмоновлар, «ҳаммамиз учун ҳурматли» бўлиб қолган Раҳимов, Холматовлар ва уларнинг меҳрибон ҳамфикрлари туфайли халқимиз бошига тушган кулфатлар нидоси. Бунга уруш қатнашчиси — ҳалол меҳнаткаш чавандоз Эралининг оҳларини, гўзал медик қиз Седона, асалчи Асқарали, Бодомгулнинг эри чўпон Равшанбек, машҳур пахтакор Исроил ва шу каби қатор-қатор инсонлар фожиасини қўшиб тасаввур қилганда кишининг юраги орқага тортиб кетади.

Бу фожиалар гарчи кун-сайин очиб ташланаётган ва унга қарши кураш бошланган билан ҳали улар батамом илдизларидан қўпориб ташланганича йўқ.

Асарда энг мураккаб образ Мирвали бўлса керак. Ёзувчи Мирвалининг уддабурролиги, ишчанлиги, ўзи зарур, деб ҳисоблаган бирор янгиликни дарров илғаб олиши, бировларнинг яхши фикрини «биринчига» ўз фикри қилиб кўрсата билиши, эчки жунидан рўмол тўқиш, тоғдаги ифлослашиб кетган сувни қувурга олиш, кези келганда хўжа кўрсинга бирор «холис» яхшилик қилиб қўйиш, ўзи ўлдирган одамларнинг азасига «ёрдам бериб», маросимларида фаол қатнашиш унинг мураккаб ва мунофиқ кимсалигини яхши кўрсатади. У генерал Луқмоновни ҳам мот қилади, райком секретарларини писанд қилмайди, Раҳимовнинг «эртага қичийдиган ерини бугун қашлаб қўяди»... Ёзувчи бундай хавфли шахсларнинг ниқобини очиб беради. Бугина эмас, Мирвали, Раҳимов, Луқмоновнинг шахсий тақдири билан бирга, уларнинг бутун мамлакатимизда ижтимоий иллат даражасига кўтарилиб қолгани ҳақида бизни огоҳлантиради.

Саид Аҳмад республикамизда содир бўлган фожиали воқеа-ҳодисалар заминини икки нуқтада кўради: биринчиси, қишлоқ хўжалиги соҳасида йўл қўйилган қўпол хатолар бўлса, иккинчидан, раҳбар ходимлар орасидаги маънавий бузилишлар, тубанликлар натижаси. Зотан, бу тўғри хулоса эди. Агар совхоз ишчиларининг барча ҳақ-ҳуқуқларини тортиб олиб, директор қўлига топшириб қўйилмаганда Мирвали, эҳтимол, бу даражада «ҳокими мутлақ» бўлолмас эди.

Аммо ҳаёт ҳеч қачон нуқул ёмонлардан иборат бўлиб қолган эмас. Ҳамиша малъунлар қаршисида Толибжон, Жайрона, Маҳкамов сингари ўз ҳалол принципларини ўтказиш учун курашиб келган ижобий кучлар мавжудлигини ёзувчи диққат марказида тутади. Масалан, ёши тўқсонлардан ошиб, оёқдан, кўздан қолган кампир Толибжоннинг ўгай онаси мушфиқ, меҳридарё, донишманд аёл. Толибжонни ҳам, Мирвалини ҳам яхши тушунади. Толибжонни «Сен унга кўпам яқинлашаверма, эл-юрт уни ёмон кўради», деб огоҳлантиради. Бу гап тўғри чиқади. Мирвали ҳатто ўз иниси Толибжонни ҳам ўлдиради. Чунки уни Раҳимов ёмон кўришини биларди. Мирвалининг кейинги вақтлардаги бутун дарди-фикри иккинчи юлдуз олиш бўлиб қолади. Бироқ Толибжон ўлди. «Лекин унинг панжалари Раҳимовнинг ҳиқилдоғидан маҳкам ушлаганча қотиб қолган эди». Раҳимовнинг куни битиб қолганига ишоралардан бири шу.

Гарчи бир қарашда Раҳимов, Мирвали, Луқмонов ғоят қудратли кўринса-да, лекин қинғирлиги туфайли инқирози муқаррар, деган ғоя романда ҳамиша сезилиб туради. Бу нарса асарда қанчалик фожиалар акс этгани билан унда оптимистик руҳ кучлилигини тасдиқлайди.

Романда шу жиҳатдан «Кийиксовди момо» ривояти ҳам ўрнига тушган. Бу инсоф ва адолат рамзи бўлиб қолган Момога ҳамма одамлару жониворлар меҳр қўйган, бутун вужудлари билан уни ҳурмат қиладилар. Демак, инсоф-адолат одамнигина эмас, ҳайвонот дунёсини ҳам мафтун қилади. Ёвуз ниятли одам эса ҳамманинг нафратига дучор бўлади.

Романнинг тили ширали, ёқимли, силлиқ ўқилади. Табиат манзаралари, фасллар, образлар, диалоглар, айниқса, пухта ишланган. Асқарали турган тоғ манзараси — табиати, туни, кундузи, чақмоғи, ёмғири, сели каби бир неча хилма-хил тасвирлар завқ билан ўқилади.

РОМАНДА АЛАВИЯНИНГ фольклор материаллари йиғиш учун тоғли қишлоқларда юргани, ривоятлар ҳақидаги маълумотлари, Мирвали машина радиосини бураганда Турғун Алиматовнинг сатода «Чўли ироқ»ни чалаётгани каби ўзимизга таниш шахслар ҳақидаги маълумотлар ҳам жойига тушган. Аммо Ғафур Ғуломнинг Эрали билан суҳбати менга анча ясамадай туюлди. Эрали асарда дастлаб жуда содда, гап билмас, ҳатто, бир тўн кийизишни ҳам эплай олмай «қовун туширган» бўлса, сал ўтмай ўзи босиб ўтган йўл ҳақида шундай шоирона тил билан гапирадики, шунда у ўта саводли одам қиёфасини эслатади. Энди бу одам таржимонни Пушкин, Ҳабибийни Навоий, Чархийни Муқимий деган уйдирмани қабул қилмаса керак. Тўғри, Ғ. Ғулом ёзувчи айтгандай, «шайтонлиги тутиб» кетганда ҳар қандай уйдирмани тўқиб ташларди. Аммо ҳозирги эшитувчисининг савияси ёзувчи ўйлагандай саёз эмас эди. Эралининг кейинги гаплари-ю, фаолияти шу фикрни тасдиқлайди. (Тоғдаги табиий бойликлар, табиат муҳофазаси ҳақидаги фикр-мулоҳазасини эсланг).

Асарда воқеликнинг умумий йўналишига бир қадар ортиқчалик қиладиган ўринлар ҳам учрайди. Жумладан, Эралининг ҳаёти, фаолияти, оти ҳақидаги саҳифаларни, Мош ва ёввойи мушуклар ҳақидаги ҳикояларни, назаримда, бемалол ихчамлаштириш мумкин эди. Буларсиз ҳам романда замондошларимиз ўзларининг бутун ижтимоий ва маънавий қиёфалари билан намоён бўлиб турибдилар. Асар дастлаб шуниси билан, жамиятимиз тараққиётининг ҳозирги босқичига хизмат қила олиши билан қимматлидир.

Аҳмад АЛИЕВ

АЙТИБ СОВИМАС ТАРОНА

ШОИР ОМОН МАТЖОН БИЛАН СУҲБАТ

— Эндиликда тарих ҳақида кўп ёзиладиган бўлиб қолди. Бу табиий, чунки вақт ўтиб тарих бағри тўлишиб, унда ҳали ўрганилмаган қатламлар пайдо бўлар экан, унга қайта-қайта мурожаат қилинаверади. Сиз ҳам ижодингизда тарихга кўп мурожаат қилгансиз: Ал-Хоразмий, Беруний, Паҳлавон Маҳмуд... ривоятлар, афсоналар... Алишер Навоийнинг ўлмас мероси... Лекин ижодкор бугуннинг актуал муаммоларига кўпроқ замондошлари қалбидан жавоб излаши керак эмасми! Уни тарих бағридан ахтаришининг сабаби нимада!

— Ҳар бир ижодкор маълум катта социал муаммолар қаршисида қолганда унга тезроқ жавоб топгиси келади. Топади ҳам, лекин бу ўринда уни айтиш йўсини — шакли асосий масала бўлиб қолади. Бадиий ижод публицистика эмаски, рақамлар, фактлар билан ишласа, жадваллар орқали хулоса чиқарилса. Санъат, айниқса шеърият фикрлар, ҳиссиётлар ва бошқа руҳий тебранишлар меваси сифатида дунёга келади.

Тарих бу ўринда бир восита бўлади. Чунки тараққиёт қанча илгариламасин, инсоният тарихида бир-бирига ўхшаш воқеалар, тақдирлар кўп учрайди. Ана шулар бугунги кунимизни, замондошларимиз тақдирини кенгроқ очишга хизмат қилади. Тарихга назар ташлайлик: ўрта асрларда инсонни илғор янги ғояси учун қатл қилишар, ўтга ёқишарди. Хўш, бундай аҳвол бизнинг давримизда бўлмади дейсизми? Узоққа бормайлик, асримизнинг 30-йилларидаги энг инсонпарвар бўлган жамиятимиздаги репрессиялар ўрта асрлардаги аждодларимиз бошига тушган даҳшатлардан нимаси билан фарқ қилади? Йўқ, биз ваҳшийликда аждодларимиздан ҳам ошиб кетдик. Биз фақат яратувчиларнигина эмас, уларнинг яратганларини ҳам ўзимизга хуш келмагани ёки тушунмаганимиз учун йўқотдик.

Яна бир даҳшатли парадокс: 30-йилларда Германияда ҳукумат тепасига келган Гитлер немис халқининг асл фарзандлари яратган маънавий бойликларни ўтга ёқтирди. Худди ўша пайтда Ўрта Осиё халқларининг илмига, адабиётига, санъатига оид кўплаб асарлар ҳам оловларга ташланди ёки қабрларга кўмилди.

Ёки тарихнинг бошқа бир нуқтасига эътибор берайлик. Паҳлавон Маҳмуд Чингизхоннинг Хоразмга босқини пайтида унга қарши курашда қурбон бўлган юртдошлари хотирасига бағишлаб катта ёдгорлик тиклатган. Тасаввур қилинг: ҳали юртда мўғуллар ҳукмронлиги тугатилмасдан туриб, унга қарши курашганлар хотирасини эъзозлаш — бу чинакам ватанпарварликдир.

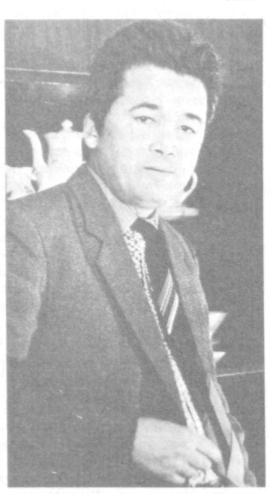

Энди бироз орқага қайтайлик: Чор Россияси Туркистонни мустамлака қилиб олиши оқибатида халқларимиз озмунча қийинчиликларни бошидан кечирганми? Ахир қуллик кишанига ким ҳам бошини ўзи тутиб берарди. Лекин биз тарих саҳифаларида бу мустамлакачилик сиёсатини «маданият олиб кириш»дан бўлак яна қандай шарҳладик?

Бугунги ғоят долғали кун эса ижодкордан яна ҳам бошқачароқ ёндашишни талаб қилади. Ҳозир муваффақиятлари ва муваффақиятсизликлари билан шундай замон келдики, менда, хўш, улуғ бобомиз яшаган давр қандай кечган экан, деган савол туғилди. Ана шунда «Хамса»га мурожаат қилдим. Маълумки, муайян асарлар бўйича тезислар, конспектлар битиш анъанаси азалдан мавжуд. «Минг бир ёғду»ни ёзиш давомида шунга қаттиқ ишонч ҳосил қилдимки, буюк бобомиз ўз даврининг дардларини битар эканлар, гўё бугунги кунимизни, беш асрдан кейинги тақдиримизни ҳам аён кўриб тургандай эдилар. Шунинг учун «Ёғду»да эътиборни шоир қўйган масалаларни тарғиб қилишга ва уларни бугун билан таққослаб кўришга қаратдим.

Умуман, айтиш мумкинки, тарихга ҳар қандай шаклда мурожаатнинг ўзи ўта замонавийликдир.

Тарих ва замонавийлик бирбири билан боғлиқ иккита тушунча бўлса ҳам, ундан чиқадиган хулоса битта. Эрта учун зарур гапни айтиш. Бу, айни пайтда, бугуннинг долзарб масалаларини ечиб кўришга уриниш демакдир.

— Сизнинг яна бир асарингиз —«Гаплашадиган вақтлар»ни аввал қўлёзма, кейин китоб вариантида ўқидим. Китоб вариантида анча қисқаришлар бор. Бу қисқаришларнинг сабаби нимада!

— Аввал «Гаплашадиган вақтлар» ҳақида икки оғиз сўз. Ҳаёт беҳисоб саволлардан иборат. Лекин ҳаётда қачонки берилган саволларга тегишли ва қониқарли жавоб олинмас экан, ҳамма нарса жойида, ўз ўрнида деб бўладими? Йўқ, албатта. Савол ўз эгасини топиши мумкин, бироқ у эса саволга жавоб беришга ё ночор, ё қўрқоқ, ё ҳуқуқсиз. Шу маънода «Гаплашадиган вақтлар» — орзудаги демократия эди. Зеро, бу асар ёзилган 1980—1981 йилларда бошқача бўлиши мумкин ҳам эмасди. Шунинг учун асар вақтли матбуотда эълон қилинмади. «Шарқ юлдузи» журналида яхши кунларни кутиб икки йилдан ошиқроқ ётди. Тўғри, 1983 йилда у китоб ҳолида нашр қилиниши ҳам мумкин эди. Асарга С. Мамажонов ва И. Ҳаққулов ички тақриз ёзиб, ижобий фикр билдиришган эди. Китоб планга ҳам киритилганди. Лекин ўзим асарнинг китоб бўлиб чиқишидан олдин Ёзувчилар союзида муҳокама қилинишини истадим. Шундан кейин у икки марта муҳокама қилинди. Биринчи гал 30 яқин ижодкор ўқиди ва деярли барчаси ижобий фикр билдиришди, нашр учун тавсия этишди. Бир ойдан сўнг иккинчи муҳокама ўтказилди. Унда асар бутунлай танқид қилинди. Натижада унинг нашри ҳам орқага сурилиб кетди. Ниҳоят, 1986 йилда Ғ. Ғулом номидаги нашриётда анча қисқаришлар билан нашр этилди. «Гаплашадиган вақтлар» гарчи қисқаришлар билан чоп этилган бўлса-да, унинг нашрига мутасаддилик қилган ношир дўстларимдан миннатдорман.

Асарда қисқаришлар ҳар хил йўсинда бўлди. Масалан, унда Ф. Энгельс ва В. И. Лениннинг болалар меҳнати ва моддий неъматлар тақсимотига оид фикрларидан кўчирмалар бор эди. Улар олиб ташланди. 1936 — 1938 йилларда биздаги китоб ёндиришлар билан Берлиндаги китобларни ёқишлар ҳам келтирилганди. Орол денгизининг фожиаси билан боғлиқ рақамлар бор эди. Бу эпизодлар ва фактлар ҳам қисқариб кетди. Кейин хотира ва кишининг ўзлигини сақлаш муаммоси, инсоннинг бир эътиқодга боғлиқлиги ҳамда уни тарғиб этувчи Дарвеш ота образи билан алоқадор ўринлар, болалар меҳнатига оид воқеалар, коллективлаштиришнинг нотўғри олиб борилиши, қулоқ қилишдаги хатоликлар ҳақида фикрлар ҳам асардан чиқиб кетди. Бу қисқаришларнинг сабаби ўша пайтларда бошқа соҳаларда бўлганидек матбуотда ҳам ошкораликнинг етишмаганлигида деб биламан. Асар шунча қисқаришлар билан чиқишига қарамай, барибир кўнглимдаги ниятларни китобхонларга етказишга ҳаракат қилдим. Асар келгусида қайта нашрида тўлиқ ҳолда чиқар, деган умиддаман.

— «Гаплашадиган вақтлар» асарингиз гаплашиш қийин вақтларда яратилди. Сизнингча, эндиликда гаплашадиган вақтлар келдими!

— Келяпти...

— Сизни тарихимизнинг бугунги кунда илмий тадқиқ этилиши қаноатлантирадими!

— Йўқ, албатта! Тарих ҳамма соҳага нисбатан ҳам етук ва ҳалол мутахассислар томонидан битилмоғи, ўрганилмоғи керак. Эслассангиз, Ю. Марцинкявичюснинг «Миндаугас» асарида оқ йилномачи ва қора йилномачи образлари бор. Улар тарихни ўз хоҳишларича талқин этадилар. Ваҳоланки, бундай йилномачилар кўп бўлган. Оқ ва қора йилномачилар туфайли тарихнинг ўзида неча авлод йўллари чалкашиб юргани озлик қилгандай, энди тарихчиларнинг мавқе учун кураши, нотўғри талқини туфайли замондошларимиз ҳам ўтмиш меросларидан маҳрум бўлмасликлари керак. Шунинг учун «Минг бир ёғду»да таъкидлаганимдек, ҳар бир халқ ўз тарихини ўзи ёзиши шарт.

Бундан ташқари, бор тарихни тўплаш ва уни чуқур илмий таҳлил этиш учун, аввало, республикадаги бу соҳадаги бор кучларни йиғиш, барча материалларни саралаш, шунингдек, рус ва чет эл олимларининг, ижодкорларининг тарихимизга доир асарларидан ҳам кенг фойдаланиш керак. Ана шунда республика Фанлар академиясида ўрганила бошланган кўп жилдлик Ўзбекистон тарихи халқимиз ўтмиш ҳаётининг энг мукаммал қомуси бўлиб қолади.

— Шахснинг тарихда тутган ўрнини қандай баҳолайсиз!

— Бениҳоя катта. Бугунги кунда унга истаганча ижобий ва салбий мисоллар топилади. Лекин шуни айтиш керакки, халқ ўзини ким бошқариб турганлигини тўла англаб етмагунча олдинга қўйган қадами уқувсиз ва унумсиз бўлиб қолаверади. Халқим деб, наъра чеккан бир йўлбошчининг изидан жон-танинг билан ҳеч бўлмаса ўн қадам эргашиб йиқилганга нима етсин. Тарих маълум халқларнинг, одамларнинг ўтган ҳаёти экан, у ёки бу воқеаларга айрим шахсларнинг дахлдорлик даражасини аниқлашга ҳам ҳақимиз бор. Шу маънода шахсларнинг ролини ошириб-туширмасдан ёки ерга урмасдан Берунийнинг қиёсий методига асосан уларнинг ижобий ва салбий ишларига доир фактларни ёнма-ён келтириш керак. Хулосани эса ҳар ким ўзи чиқараверади...

— Тилимизнинг бугунги тақдири ҳақида фикрларингиз!

— Тил ҳар бир халқ учун ҳам моддий, ҳам маънавий, ҳам ижтимоий-сиёсий асос ҳисобланади. Айни пайтда, инсон ҳам ана шундай асосда камол топади. У онаси бағридан туриб ҳаётни илк бор шу тилда англайди. Шу тилда халқининг маънавий дунёси билан танишади. Шу тилда юртининг ижтимоий-сиёсий ҳуқуқларини ҳимоя қилади. Шунинг учун ҳам тил она номи билан қўшилиб, эъзозланиб она тили деб юритилади. Она тили эса фарзанд онасига кўрсатадигандай ҳурматга, эҳтиромга лойиқдир. Агар фарзанд отага ёки онага нисбатан ёмонлик қилса, оқпадар, онабезори деб қилмиши қораланади. Демак, ўз она тили, ўз халқи забони тақдирига бефарқлар, эътиборсизлар, уни камситувчилар ҳам ана шундай қарғишга лойиқдирлар.

Дарвоқе, улуғ туркий тилимиз ҳақида бобомиз Алишер Навоийдан ошириб сўз демоқ қийин:

Айтиб совимас тарона
сен-сен,
Олиб қуримас ҳизона
сен-сен.

— Ал-Хоразмий ҳақида бир асар эълон қилдингиз. Бу мутафаккир олим тақдирига ва умуман, тарихий мавзуга яна қайтиш ниятингиз борми!

— Шоир учун асар ёзиш давомида интеллект ҳеч қачон биринчи ўринда турмайди. У ақл орқасидаги туғёнга, ҳиссиётларга суяниб иш кўради. Асар қоғозга тушганидан кейин у яна ақлий жараёнга қайтиши мумкин. Шу маънода маълум муддат Хоразмий образига, унинг маънавий оламига яқинлашиб бордим. Кейин орадан вақт ўтиши туфайли ундан бироз узоқлашдим. Лекин унинг образи батамом фикр доирамдан чиқиб кетгани йўқ. Унга балким яна қайтарман... Ахир устоз Абдулла Қодирий ҳам мозийга қайтиб иш кўрмаклик хайрлик деганлар-ку!

— Суҳбатимиз сўнггидаги тилагингиз...

— Халқимиз томонидан яратилган афсона ва ривоятлар ҳам тарихимизнинг бўлаклари. Шунинг учун уларни тўплаш керак. Жуда бўлмаганда, ҳозирча ижодкорлар томонидан ёзилган ривоятларни (Кошғарий, Навоий давридан то ҳозиргача мавжудларини) йиғиш, икки-уч жилд китоб қилиб чиқариш пайти етди...

Суҳбатни К. МАТЁҚУБОВ олиб борди

ТАРИХ ВА ТАҚДИР

Омон МАТЖОН

ХОРАЗМЛИК ДЎСТИМГА ҲАЗИЛ

Орол қуриса, хоразмликлар Читага кўчар эмишлар деган мишмишни эшитиб...

Табриклайман энди,
дўстим,
Кетар бўпсан Читага!
Ундан кўра яхши эди
Борсанг Арктикага:
Читасиз ҳам беш-ўн
ойда
Учрашардик икки, бир.
Ит қўшилган чаналарда
Кутиб олсанг, зўр,
ахир!
Читанг неси?! Ахир
бир вақт
Мардикорга бермай эр,
Чор ҳукумат билан
бобонг
Олишган-ку гўё шер.
Тўхта, фожи бу гаплар
бас,
Янги ватан муборак!
Олтой, тува, қорачойга
Бир жону тан муборак!
Уй деб ёғоч излар
эдинг,
Ёлчиб қобсан тахтадан,
Зўри — ўзинг, бола-
чақанг
Қутилибсиз пахтадан!
Ҳай-ҳай, шундоқ
Хоразм-а,
Юрак титраб туради.
Бир томондан аммо
офат —
Туз, шўр эшик уради.
Лекин ҳазил, ўйин-
кулги
Бизни ҳеч вақт тарк
этмас,
Иш бошласак, иш
етишмас,
Гап бошласак гап
етмас.
Ҳов, уёқда гурунч,
шоли,
Қовун нима бўлади?
Ҳа, томорқанг олтин
томир —
Женшен билан тўлади.
Хўп, анави ёдгорлар-чи,
Минор, гумбаз
дегандай?
Нечта барак
қурволарсан,
Дуб кўп, эман,
қарағай...
Шошма, бобонг ҳам
момонгнинг
Қабрларин нетасан?
Суякларин қопга солиб
Балки олиб кетарсан?!
Ҳей, қўябер, шу
бобойни,
Тоза кўнглинг чўкканди:
Ичма, чекма, эрта тур,
деб,
Бир пайт қанча
сўкканди.
Хўш, момонг-чи, бизни
кўрди —
Роса таъна қиларди:
«Дини йўқнинг ватани
йўқ!» —
Деб кўп шаъма
қиларди.
Хоразмда қолдир хокин.
Олиб кетма Сибирга,
Қарғамасин руҳи энди
Кўмсанг қотган, муз
ерга.
Хў-ўш, қўшиқсиз
хоразмлик
Унда қандай ҳаз этар?
Хоразмнинг бор
санъати
Энди битта кассета...
Қўшнай, сурнай,
буламоннинг
Керак бўлмас навоси,
Йўқолади ўз-ўзидан
Тўй-ҳашамлар ғавғоси...
Керак бўлмас
қўчқорвозлар,
Халфа, ҳуққа,
паҳлавон...
Зўр шовқинга
етмайдими
Кирза этик, самагон?
Ортиқ, Бекжон,
Отажон ҳам
Қолмас ишсиз,
панада —
Бирон тахта омборида
Ёки пилорамада...
Ҳаммадан ҳам зўр
бўпти-да
Аммо Самандаровга:
Газетасин у сафарбар
Этгандир-ов дарровда!
Чунки аъло сортли
қоғоз
Барнаулдан чиқади,
Газетачи мард бўлади,
Ҳар довулдан чиқади.
«Искрист»лар,
«правдист»лар
Бари ўтган Сибирдан,
Ким қочади бу тарихий
Анъанадан, тадбирдан?!
Тўхта, роса эҳтиросга
Берилдимми ўзиям,
Қуриса, бир денгиз
қурир,
Не қиларди тузиям?
Шунча олим туғилган
юрт,
Наҳот, чизғаб қўлини,
Тузда, шўрда жим
яшашнинг
Топмаса бир йўлини?
Ибн Сино ўқиган юрт,
Гап топади эгасин!
Улаб чиқсин элга
денгиз
Ҳайвонининг
меъдасин!
Бир пайт Толстов қум
остидан
Топган каби кўп ганжни
Келажакда кимдир
очар
Ахир, Хева, Урганчни.
Сув ўзгарса, жой
ўзгарса,
Ўзгаради одам ҳам.
Қорда, музда сас
бошқача,
Ғалат тушар қадам
ҳам.
Томирида аммо кимнинг
Қолса ўзбекнинг қони,
Ҳар қайда ва ҳар
қачон у
Туға берар даҳони.
Биз-ку, у-бу деймиз,
лекин
Ҳал қилардик
нимани?
Хоразмлик чоллар
қаранг,
Олган-ов бир чамани:
Сибирми? Хўп!
Улар кўрган
Кўч-кўчларнинг кўпини:
Қаранг, ёзда ҳам
ечмаслар
Чўгирмани, гуппини...

●

Очил, эй гул, гул вақтинг бўлди,
Уйғон, эй дил, дил вақтинг бўлди.
Етар минг бир кеча эртаги,
Тонг сирларин бил, вақтинг бўлди.
Ўз ҳаққини билмаган қулдир,
Шукр этган ҳам қул, вақтинг бўлди.
Номинг азиз, ўзингга бек бўл,
Эл бўл энди, эл вақтинг бўлди.
Огоҳ этар соатсиз қисмат,
Ҳаракатинг қил, вақтинг бўлди.
Тилни қутқар тиллар бандидан,
Тилга киргин, тил вақтинг бўлди.
Ўзбекистон, фалак буржига
Юрагингни ил, вақтинг бўлди.

КЎЗГУ ҚАРШИСИДА

Сен жим ўтирасан кўзгуга боқиб,
Мен буни кузатиб тураман.
Ким боқса кўрсатган бу рақиб
Рашкимни келтирар бир ёмон.
Тамом ишонасан сен унга,
Бағрига ташлайсан ўзингни
Узмайсан шиша кўз дўстингдан
Менга тик боқмаган кўзингни.
Киприклар, қошлардан ҳол сўраб,
Сирпанар инжули бармоқлар.
Кўкрагинг устида шаршара —
Сочларинг — тим қора ирмоқлар.
Беғам мамнунлик бор боқишингда,
Нафас олишларинг тўлиқ ва чуқур.
Билмайсан, ҳуснингни қуруқ олқишлаб,
Бахтингни айтишга бу кўзгу — сўқир.
Хотираси ўлган даврон ҳам шундай,
Бир халқни тўлиқ акс эткизар гўё,
Қалбининг, руҳининг тароватидан
Ҳеч нарса ошкора этмай мутлақо.
Бахтнинг шакли доим бир юракники,
Гарчи юз жон севсин сени, балки
минг...
Демак, гўзаллигинг келажакники,
Замон кўзгусидан ўчмасин расминг.

ЙИҒЛАБ КЕЛАЁТГАНЛАР

Кўрдим, куни кеча бир анжуманга
Ҳар ёқдан йиғилиб келдилар.
Гўё огоҳ билан, сўнг наъра билан
Омон қолганларни йўқлаб келдилар.
Ойнинг ортиндами, куннинг ортинда
Бир ҳақиқат бўлса ерга аталган,
Юртимнинг тақдири не бўлар, айтсин,
Нурга чайилганми, шўрга қотилган?!
Халқим тарихининг баҳори бўлган
Самарқанддан келди бир дўст,
ранг ўчиқ.
Азиз нақшларга офат дорибди,
Захлаб, шўрлаб, потраб, чатнаб ва
кўпчиб.
Бухородан етган элчининг эса
Зарафшондек қизил эди кўз ёши.
Тангрининг хасмида турган
мулкнинг-да
Тезлаб ботаётган экан қуёши.
Орол бўйларининг хабарчисининг
Лаблари ёрилган, кўзида йўқ нам...
«Кўриб, бир файласуф йиғлаб юборди,
Борми Оролдан ҳам бўлак улкан
ғам?!»
Кимдир ўкраб келди: «Архивда кўрдим,
Қодирийга кимлар қўл қўйган экан?!.»
Биз буюк деб юрган нечалар афсус,
Қўрқинч хатоларга йўл қўйган экан.
Биров Дашнободдан сўзлади додлаб,
Биров Бўстонлиқдан айтди хунбағир.
Биров Кўҳна Урганч, биров Хивоқдан...
Йиғлаб келаётган бу кимлар ахир?
Юртининг бир шаҳри, йўқ, бир
кентининг
Дардин бўзлаб айтган одам —
пайғамбар!
Ҳеч бир ҳимоячи, хайрихоҳ топмай,
Қирилган элатлар озмидир магар?
Бир гувоҳ, бир суянч, бир рост
сўзга зор,
Умри юрти учун тикилган зотлар.
Оддий бир соқчидан қўндоқ еб кетса,
Дардин кимга айтар, кимлардан
додлар?!
Шоирнинг ишимас ёмон гаплардан,
Ноқис хабардорлар шажар тузмаклик.
Лекин она ерни сотмак билан тенг
Ўз туққан жойингдан кўнгил узмаклик.
Куннинг ортинданми, ойнинг ортиндан,
Наҳот бир нур бугун бизга айланган:
Қаранг, кўплар ерим, тилим деб энди,
Тирик юрак билан жангга шайланган!
Ҳикмат шу: шўрларга ҳали тўлмабди,
Ҳали қодир экан йиғлашга кўзинг,
Дардинг тингловчилар бор экан ҳали.
Ҳимоя қилиб қол ўзингни ўзинг!

Мақсуда ЭРГАШЕВА

АРМОНЛАР

ҲИКОЯ

НОДИРА БЎЗ этакни қўлтиғига қистириб, эринибгина далага йўл олди. Пахтага дори сепилганига анча бўлган. Ғўза барглари ҳам, уватдаги ажриқлар ҳам сарғайиб хазонга айланган. У дала уватидан бир оз ўт юлди. Бирдан... шу ерда дард тутиб қолди. Бўз этак ҳам, юлинган ўт ҳам далада қолиб кетди, зўрға уйига етиб олди.

Мана, туғуруқхона... Эскилар икки туққан аёлни бир-бирига кўрсатмайдилар, «чиллали» дейишиб. Бу ердагиларнинг ҳаммаси янги кўз ёрган аёллар. Шунинг учун айримлар туғуруқхонани чиллахона ҳам деб атайдилар. Кириб келганингизда барча касалхоналардаги турфа дориларнинг аралаш ҳидидан ташқари яна аллақандай бўй бошни айлантириб, кўнгилни орзиқтиради. Бу чақалоқ ва она сутининг ҳиди.

Нодира додламаслик учун пастки лабини тишлайверганидан кўкариб, шишиб кетди... Ниҳоят, қутулди!

Чап томондаги столга йўргаклаб ётқизилган чақалоқ дунёнинг барча кори-борини кўриб ҳафсаласи пир бўлгандек, кўзларини чирт юмиб сокин ётарди. «Миттигина даҳо!» хаёлидан ўтказди табиатан нуктадон бўлган Нодира.

У олиб кирилган хона тўрт кишилик бўлиб, бешта аёл жойлаштирилганди. Тўрттасининг кўзи ёриган, бешинчиси эса олти ойдан буён касалхонада ётиб, олтинчи фарзандини кутаётган аёл эди. Унга юриш мумкин эмас, лекин ҳаммадан тетик ва қувноқ.

— Ўғил кўрсам ҳам, қиз кўрсам ҳам исмини ИНТИЗОР қўяман, — дейди у, —шуни деб олти ойдан бери уйимга, болаларимга интизорман.

Деразa томонда ётган Башорат эгизак туғди. Ҳасан-Зуҳра. Уни бошқа хонага кўчиришди. Палатага фақат Нурхон билан Ҳалима опанинг чақалоқларинигина эмизгани беришади. Лекин улар негадир олазарак бўлишиб, боласини хонадагилардан қизғанишади.

Нодиранинг боласини ҳали қўлига беришгани йўқ. «болангиз «оғир» дейишади. («Оғир» деган сўз бу ерда даҳшатли атамага айланган.) Туғилганида яхши эди-ку. Нодира бу гапларга унча парво қилмай, «миттигина даҳо»сига исм излайди: гоҳ Фаридун, гоҳ Бобур...»

Хонадагиларнинг энг кичиги ва гўзали — Малика. У хона ўртасига қўйилган йиғма каравотда ётади. Туғиш вақтида ички аъзоларидан «етти игна» тикилгани учун ўрнидан туролмайди. Дурра остидан чиқиб турган бир тутам сочи чинни каби оппоқ ва тиниқ юзларини янада оқ, оппоқ юзлари эса қоп-қора сочларини яна қора кўрсатади. Ёноғида нимранг қизиллик, лаблари беҳолликдан шафтоли гулидек оч пушти. Бу кичкина жувоннинг фақат чарос кўзларигина болаларча маъсумлик билан чарақлайди. Унинг қизалоғи ой-куни етмай туғилгани учун даволаш бўлимига ўтказилган. Маликанинг хўжайини бўлган йигирма ёшлардаги новдадек йигитча ҳар куни уч маҳал дераза ёнига келади. Малика кичкина пиёлачага сутини соғади-да, эридан чақалоғига киритади.

Бугун Маликанинг қайнонаси деразадан узоқроқ туриб товуш берди. Нодира шошиб дераза ёнига борди. Қайнонаси юзига фотиҳа тортиб, бола тамом бўлганини, олиб кетишаётганини имо-ишоралар билан тушунтирди ва бармоғини лабига босиб, Маликага билдирмасликка ишора қилиб кетди.

Малика бундан бехабар: эри одатдагидек уч маҳал дераза ёнига келади, у пиёлачага сут соғиб узатади... Бу ҳол уч кун давом этди. Малика ўрнидан туриб юра бошлади. Иссиқ халатини кийиб боласини кўргани отланди. Ҳамма лол! Ҳеч ким «борманг, болангиз йўқ», деб айтолмайди. Лекин болалар бўлимидагилар чақалоғини олиб кетишганига уч кун бўлганини айтишибди. Маликани беҳуш ҳолда замбилга солиб олиб келишди.

Энди Нодира ҳам безовталаниб қолди. Боласини ҳалигача эмизгани беришгани йўқ. Ялинавергач, икки мартагина кўрсатишди. Икки сафар ҳам кўзлари юмуқ эди. Бугун учинчи кун. Агар болани уч кунгача онасига беришмаса, кейин даволаш бўлимига ўтказишади, дейдилар. Нодира бундан жуда қўрқиб қолди. Ҳамширалар чақалоқларни иккита-иккитадан кўтариб онасига тарқатишаётганда Нодиранинг юраклари эзилиб, кўкраклари зирқиллайди. Қани энди унинг ҳам боласини бера қолишса! Бугун бир неча марта боласини кўрсатишларини илтимос қилди. Ҳар сафар ҳамшира қиз негадир кўзларини олиб қочиб, «шошилманг», дейди. Ниҳоят, кечқурун, ҳамма чақалоқларни тарқатиб бўлгач, Нодирани чақириб кўрсатди. Чақалоқнинг қовоқлари шишган, кўзларининг таги ва лабларининг атрофи кўкариб кетган, мислсиз азоб чекаётган одамдек инграниб нафас оларди. Нодира секин врачнинг хонасига бош суқди, ҳеч ким йўқ. Дарров телефонга ёпишди: «Умар ака, сизмисиз, тезроқ келинг, чақалоғимиз оғирлашиб қолибди, тезроқ...» Телефондан, «ўзинг-чи, ўзинг, тузукмисан?» деган товушни эшитди-ю кўз олди қоронғулашиб, бутун борлиқ шу қоронғулик чоҳига тушиб кетгандай бўлди. Уни каравотига келтириб ётқизишди.

Қоп-қора тун бағрига шовуллаб ёмғир урмоқда. Дераза ойналаридан ярақ-ярақ этиб тўкилмоқда. Икки хонагина нарида дилбанди жон чекиб, жафо тортмоқда...

Нодира эшикка қарашга ҳам, ҳамшираларнинг шипиллаган қадам товушларидан ҳам қўрқади, худди даҳшатли хабар олиб келишаётгандек... Икки кўзи деразада. Ниҳоят, ёмғирли ойна ортидан Умарнинг қундуз телпаги, оқарган юзи, таҳлика ва илтижоли кўзлари кўринди.

— Кетманг, кетманг! Эрталабгача кетманг!

Эри хўп дегандек ишора қилди. Ҳамшира келиб укол берди ва «тинчланинг, болангиз яхши», деб кетди. Нодира ухлаб қолди.

Уйғонганда тунда ёмғир ювган дераза ойналарида қуёшнинг олтин нурлари ярақлар, олам ажиб бир мунавварлик билан фаровон эди. Нодиранинг чақалоғини эса бир метр оқ сурупга ўраб, аллақачон Умарнинг қўлига тутқазишганди.

Нодирага жавоб беришди. Бўм-бўш икки қўлини ёнига осилтириб туғруқхона эшигидан чиқди. Бу эшикдан шундай алпозда чиқиш даҳшатини ҳеч кимга солмасин. Қатак матодан тикилган халта кўтариб олган Умар Нодиранинг қоғоздек оқариб кетган юзларига қарай олмас, бошини эгиб борарди. Ахир, у ҳам гулдасталар олиб келиб, чақалоқ кўтариб кетишни орзу қилмаганмиди!

Машинанинг орқа эшиги очилиши билан Нодира ўзини ўриндиққа ташлади. Машина туманли йўлдан оҳиста юриб кетди. Бу чексиз туманликнинг адоғи йўққа, машина ҳам олдинга эмас, орқага кетаётганга ўхшар эди. Рулда ўтирган Умар орқасига ўгрилиб қарабқараб қўярди.

— Чақалоққа исм қўйиб кўмдиларингизми? — сўради Нодира. Агар чақалоқ йиғлаб туғилса, бир дақиқа яшаган бўлса ҳам исм қўйилиб, жаноза ўқилишини қайнонасидан эшитган эди.

— Ҳа, исм қўйдик. Орқангдаги китобни олгин, ичида бир варақ қоғоз бор...

НОДИРА ОРҚАСИГА ўгирилиб зангори муқовали китобни кўрди: «ЙИЛЛАР АРМОНИ». Худди шу лаҳза Нодира шоирнинг дардли сатрларини эслади:

Билмадим, сен қандай йўлчи қуш эдинг,
Бир зум қўниб ўтдинг ошиёнимга.
Билмадим, сен қандай сирли туш эдинг,
Кўз очсам, ҳасратлар солдинг жонимга.

Нодира китобни варақлаган эди, букланган қоғоз чиқди. Худди ўша қоғоз қўйилган бетда ҳозиргина эслаган шеъри ҳам бор эди, давомини ўқиди:

Менга-ку ариқда оққан сувни ҳам,
Гоҳо миннат билан узатди дунё.
Нетай, полапоним, бу зиқна олам
Сенга ўшани ҳам кўрмабди раво.

Қоғозга Умарнинг дастхати билан шундай сўзлар битилганди: «Кимки бу дунёга келибди, ундан бирор хотира қолади. Сендан нима қолди, дилбандим?! Сенинг на йиғлаганингни эшитдим, на кулганингни кўролдим... Митти-ю муздек жасадингнигина тутдим, холос. Ахир, дунёга келган ҳар бир чақалоқ минг йил яшашга қобил туғилади, дейишади-ку. Сенинг минг йиллик ҳаётингни ким уч кунликка учратди, ким?! Сен кимларга гуноҳ қилган эдингки, бу ёруғ дунёда уч кунгина яшаб, уч кун азоб чекдинг ва яшамоқдан юз ўгирдинг. Нега? Сендан менга йиллар давомида қалбимда асраганим—исминггина ёдгор бўлиб қолди, ўғлим, Элмуроджон!»

Машина туманли дунё ичида оҳиста сузади. Нодиранинг юзи бўздек. Киприклар орасидан захаролуд томчилар сизиб, қонсиз лабларига тўкилмоқда.

Дилором МАТҚАРИМОВА

АСРОР

Келиб ҳасрат уйида кўнгил асроримни очмишмен,
Туну кун ёш тўкиб, дардим туну кунларга сочмишмен.
Манга ул хозини жаннат келиб ҳолим сўрар бўлса,
Кечиб бошимдан ақлим сен дебон кўнгилни қучмишмен.
Қаён юрсам, қаён боқсам, дилим қони сачраюрким,
Энди бу ўз қаро қоним кўзим жомида ичмишмен.
Дилимда аксинг ашким бирла ерга тўкилиб тўлмиш,
Кўнгил таскин этарга энди шу сувларга боқмишмен.
Лабинг меҳробидин ўпмак бўлиб илҳақ-ла ёлвордим,
Бу меҳри жон бағридин су каби чўлларга оқмишмен.
Агар кўнгилга жо бўлган эсанг, Узро, топай ўзни,
Вале, қай манзила борсам, сўзим бор ўзим йўқмишмен...

ИСЁН

Шунчалар хотирнинг жам бўлса —
Қувончлар бузмаса тинчингни,
Армоннинг итлари ўлсалар —
Ғамлар таламаса ичингни.
Демак, энди севсанг бўлади!

Хоразм

МУАММОЛАРНИ БИРГАЛИКДА ЕЧАЙЛИК

ҚАЙТА ҚУРИШ бизнинг ғоявий қимматларимизга янгича қарашни тақозо қилаётган ҳозирги пайтларда биз халқлар дўстлиги, «ягона, кўп миллатли маданиятимиз» ҳақида тез-тез мулоҳаза юритмоқдамиз. Ва шундай хулосага келаётирмизки, биз кўпинча ўзимиз истаган нарсани бор деб қабул қилган эканмиз, худди иқтисодда ва бошқа соҳаларда бўлгани каби, миллатлараро муносабатлар соҳасида ҳам ютуқлардан кўра муаммолар кўп экан.

Ҳар бир халқ бугун ўзини камситилган ҳис қилиш учун сабаблар топмоқда. Бу сабаблар аввалари айтилмас эди, агар тили ботир бирор жасур чиқиб қолса, энг қаттол ва ювилмайдиган тавқи лаънат — миллатчи ёрлиғи қадаларди.

Бизда ўзининг сиёсий нуфузини бировларни қоралаш, «фош этиш»га қурган ва шу билан ўзини интернационалист кўрсатадиган кишилар оз эмас. Яқин-яқингача Чўлпон, Фитрат, Абдулла Қодирий, Усмон Носир буюк ватанпарварлар бўлганлигини, уларнинг ўз улусларига муҳаббати ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан ҳақорат ё нафрат эмаслигини англайдиган одамлар бармоқ билан санарли эди. «Интернационал»нинг таржимони Чўлпон худди шу бир иши учун ҳам миллатчи бўлолмасди. Ахир ўша пайтдаёқ гап ҳар бир халқнинг жуда муҳим унсурлари ҳақида — унинг тарихи, маданияти, ниҳоят — тили ҳақида борарди.

ТИЛГА ЭЛГА — ЭЪТИБОР

Бугун бизда бу муаммолар ҳақида кўп ва эҳтирос билан, кўпинча тартибсиз гапиришмоқда. Жиддий ва мантиқли мулоҳазаларнинг етишмаслиги эҳтироснинг қайнашига олиб келади. Биз кўпинча фактлар билан эмас, мишмишлар ва хавотирлар билан яшаяпмиз.

Ўзбеклар табиий ва қонуний ҳолда ўз тиллари ва маданиятларига ҳурмат билан муносабатда бўлишларини хоҳламоқдалар. Худди шунинг учун уларнинг ўзбек тилига давлат статуси берилиши ҳақидаги талаблари қонунийдир. Ўзбекистонда яшаётган бошқа тилли халқларнинг бир қисми буни тушуниб турибди. Биз маданияти ва тили ҳақида қайғураётган халқнинг туйғуларини тушунамиз, бу халқ экологик аҳволдан ҳам хавотирланмоқда, экологик ҳалокатдан эса ҳаммамиз баробар жафо чекамиз. Бошқа тилли халқларнинг иккинчи қисми бирор нарса чиқиб қолмасмикин, деган хавотирда кечаги кун тасаввурлари билан яшамоқда.

Ахир халқлар дўстлиги на сталинчиларнинг, на турғунлик тарафдорларининг, на бошқа «сиёсатдон»ларнинг ўйлаб топган нарсаси эмас.

Маҳаллий аҳолининг бу ерга аввал мустамлакачилик мақсадларида келганлар, кейин маърифатчи ва ҳарбий қашшоқлик ҳайдаб келган қочқинчилар, кейинроқ зилзиладан жабр кўрганларга ёрдамга қўл чўзган бошқа халқлар билан муносабати ўзининг инқирозлари ва ихтилофларига, ёруғ ва хира кунларига эга. Биз расмий ташвиқотларимизда фақат нурли томонлар ҳақида гапирдик.

Тўғри, яхши ишлар ҳам бўлган. Босқинчилар билан бирга ажойиб рус табиблари, маърифатпарварлари, шарқшунослари ҳам келганлар. Ўлканинг иқтисодий тараққиёти олдинга силжиди...

Ўшандаёқ, кейин Улуғ Ватан уруши даврида биз ўзбек халқининг меҳмондўстлиги ва табиий бағри кенглигини ҳис қилганмиз. Ахир 20-йиллардаги очлик пайтидаёқ рус крестянларининг болалари ўзбек оилаларига нон қўмсаб келишган, уруш пайтида эса ўзбеклар етимларни миллатига, ранг-рўйига қарамасдан тарбияга олдилар, ўз болалари каби вояга етказдилар.

Жуда кўп ўзини ва ўзбекларни ҳурмат қилган рус кишилари ўзбек оилаларида ёнма-ён яшаб, уларнинг тилларини, одоб, расм-русумларини ўргандилар. Энг асосийси бизга ўзбекларнинг юксак саховатлилиги, шафқатлилиги, сабр-тоқатлилиги ҳам юқди.

Ўзбек тилининг тақдирига келганда, муаммо анча мураккаброқ. Ўзбек миллий тилини рус мактабларида гоҳ ўргатишди, гоҳ ўргатмай қўйишди. 30-йилларда нашр этилан Илья Альбертович Киссеннинг ажойиб дарслиги ўзбек тилини ўрганувчилар учун узоқ йиллар ягона дарслик бўлиб қолди.

Ўзбек тилини бошқа миллатларга махсус ўргатувчи муаллимларни ҳеч қачон ва ҳеч қаерда махсус ўқитмадилар. Бу мураккаб иш билан шуғулланувчи истеъдодли ўқитувчилар ҳар доим ҳам учрайвермади.

Ҳамма ҳам мендай ўзбек тилини Киссен ёки Коблов каби машҳур муаллимлар тасарруфида ўрганишга муяссар бўлавермади. Ҳар хил сабаблар ўзбек тилини ўрганишга менсимай қарашга олиб келди. Ўзбекларнинг ўз она тилини билмайдиган, адабиётини ўқиёлмайдиган думбул авлоди пайдо бўлди. Ўзбек зиёлиси дунё ва рус маданияти, адабиётини ўрганиш учун фақат рус тилини билишга мажбур бўлди. Бу табиий эди. Лекин бу жараён кўпчиликни ўз она тилини ўрганиш шарт эмас, деган ўйга олиб борди, ўзбек тилини ўрганишга эътибор сусайди.

Бугун кўпчилик республикаларда муаммо адолатли ҳал қилинди — миллий тиллар давлат тили деб қабул қилинди. Биз ҳам, рус тили миллатлараро мулоқот воситаси эканини ёдда тутган ҳолда, ўзбек тилини бошқа миллат вакиллари, ўлканинг ҳамма аҳолиси ўрганиши учун шароит яратишимиз зарур. Аввало яхши дарсликлар ва малакали ўқитувчилар тайёрлаш керак. Ҳали ҳануз бундай муаллимлар махсус тайёрланмайди. Бизда рус тилини ўзбек мактабларида ўқитувчи муаллимлар тайёрлайдиган педагогика институти бор, жилла қурса шу даргоҳда рус мактабларида ўзбек тилини ўқитувчи муаллимлар тайёрлайдиган факультет очилса эди.

Мен ўзбек тилини биладиган руслар аллақандай айрича истеъдодга эга, деб ўйламайман. Ўзбек тилини ўрганиш, истак бўлса, унчалик қийин эмас. Мен ҳатто Шарқ факультетида ўқиётганимда ҳам, ўзбек тилида эркин ўқиёлсам-да, ўзбек адабиёти бўйича мутахассис бўламан, деб ўйлаганим йўқ эди. Мен «бешафқат» Киссенга муваффақиятли имтиҳон топширганман, муаллимлардан омадим юришган, ажойиб шарқшунос М. Салье билан бирга ўзбек тилидан рус тилига таржимада ҳаммуаллифлик қилганман. Шахсан мен учун бадиий таржима машаққатли, айни пайтда сеҳрли ва кўнгилга яқин иш бўлди, бу соҳадаги қилган ишларим кўнглимнинг хоҳиши билан амалга ошди.

Бадиий таржима билан шуғулланаётиб мен йиллар сайин тилнинг эркин оқимига тушдим. Унинг нозик томонларини сездим, кейинчалик ўзбек маданиятининг ичичига олиб борувчи йўлларни англай бошладим. Менинг кўз ўнгимда ўзбек маданиятини инсонпарварлик ва одамийликнинг юксак намунаси деб билган рус зиёлилари келади. Е. Бертельс, В. Жирмунский, А. Кононов, А. Боровков, В. Решетов, С. Поливанов каби шарқшунослар, Л. Соловьев, ҳамма севиб ўқийдиган Б. Чепрунов каби ёзувчилар, ўзбек адабиётининг илк таржимонлари Л. Соцердотова, С. Паластратовни ҳурмат билан эъзозлайман. И. Киссен ва М. Сальени юқорида айтиб ўтдим. Шу лаҳзада Ойбекнинг «Қутлуғ қон» ва бошқа ўзбек ёзувчиларининг ажойиб асарларини рус тилига гўзал таржима қилган Н. Ивашев номини тўлқинланиб тилга олгим келади.

БУГУН ЎЗБЕКИСТОНДА яшаб ва ўзбек халқини ҳурмат қилиб унинг тилини ўрганаётган одамларнинг ҳаммаси ҳам таржимон ёки адабиётшунос бўлиб кетмас, аммо ўзбек тилини ўрганиш ҳар бир кишига яшашда ёрдам бериш билан бирга кутилмаган қувончлар, катта ва кичик кашфиётлар, мўъжизалар олиб келади. Ўзбек тилини билиш энг аввал оддий ва қизиқарли кишилар билан мулоқот, бой маданият, маънавий қимматлар, халқларнинг ҳақиқий дўстлигига йўл очувчи маърифатга имкон беради.

Н. ВЛАДИМИРОВА,
филология фанлари доктори

ДАРДИНГНИ АЙТ, ЗАМОНДОШ!

МАКТУБЛАР ҲАҚИДА ЎЙЛАР

ҚАЙТА ҚУРИШ ТУРМУШИМИЗГА чуқур сингиб бораяпти. Кишилар илгари жон ҳовучлаб бир-бирига етказадиган шивир-шивирларни бугун очиқ-ойдин айтмоқдалар. Республикамизда, мамлакатимизда йўл қўйилаётган камчиликлар, мавжуд муаммолар ҳақида баралла сўзламоқдалар. Баъзи газетхонларимизнинг «Қайта қуриш бизга ҳали етиб келмади, раҳбарлар тўсқинлик қилишмоқда», деб тап тортмай ёзишларининг ўзи ҳам қайта қуриш шарофатидандир.

Редакциямизга келган аксарият хатларда аёллар муаммоси кўтарилган. Қувонарлиси шундаки, кўпчилик муаллифлар, жумладан, қизилтепалик Шоиста, фарғоналик Дилфуза ўз жонига қасд қилаётган аёлларни қоралаганлар. Ҳар қалай, бу бежиз эмас. Ҳеч бир замонда, ҳеч бир динда ўз жонига қасд қилиш оқланмаган.

Бас, шундай экан, хотин ўзига ўт қўйса, эрни қамаш билан иш битмайди. Бу битта-иккита эрнинг айби эмас, балки бутун бир социал иллатга айланган фожиадир. Унинг пайини қирқиш учун бутун халқни оёққа турғазиш керак.

Ҳозир шундай вазият юзага келганки, баъзи аёллар бир кийимлик атлас деб эри ёки қайнонаси билан талашиб, ўз жонига қасд қилмоқдалар. Шаддод аёл хоҳлаган идорасига бориб, хоҳлаган нарсасини талаб қилмоқда. «Айтганимни қиласан, бўлмаса, мен хат ёзаманда, сени гуноҳкор қилиб, ўзимни ўлдираман», деб пўписа қилмоқда. Отасиникига кетиб қолган келинчакни уйига қайтариш учун орага тушсалар, келинчак яна ўша даъво билан одамларни сескантирмоқда. Оқибатда, айрим кишилар оч қорним, тинч қулоғим қабилида иш тутмоқдалар. Балки шунинг учун ҳам республикамизда кейинги йигирма етти йил ичида ажралишлар ўн баравар ошиб кетгандир. Оиласи бузилаётганларнинг кўпчилиги бир ёки икки йил турмуш қурган келин-куёвлар. Хотинига битта яхши кўйлак олиб беришга қурби етмаётган эркакларнинг асосий қисми эса пахта далаларида сувчи ёки ишчи бўлиб ишлашади. Шунақа, нима ҳақда гапирманг, айланиб келиб даромадга бориб тақалади.

Яқинда экология масалаларига бағишланган бир йиғилишда қатнашдим. Мажлис раиси экологик муаммолар тўғрисида анча гапирдию, асосий масалани четлаб ўтди. Ёзувчи ва публицист Дадахон Нурий «Бу фожиаларнинг бош сабабчиси пахта монокультураси бўляпти, планни қисқартиш керак», дейиши биланоқ унга кескин зарба беришга уринди. Бошқа қаламкашларни ҳам имкони борича бу ҳақда гапиртирмасликка ҳаракат қилиб, гапни фақат Тошкент шаҳри табиати ифлосланиб кетаётганига бурмоқчи бўлди. Ҳолбуки, гап бутун Ўрта Осиёда рўй берган экологик фожиалар ҳақида бориши режалаштирилган, шу мақсадда йиғилиш чақирилганди.

Таажжуб, айрим раҳбарлар нимадан қўрқишади, нега ҳақиқатни айтмоқчи бўлганларнинг оғзини ёпишга ҳаракат қилишади? Бу қайта қуриш шарофати билан бутун халқ уйғонаётган, меҳнатига яраша ҳақ талаб қилаётган бир пайтда кенг жамоатчиликка қарши бориш эмасми? Аммо редакциямизга келган даста-даста хатлар шуни кўрсатмоқдаки, одамларнинг, айниқса, пахтакорларнинг кўзлари очиқ, ким тўғри гапиряпти, ким икюзламачилик қиляпти, улар ҳаммасини билиб туришибди.

Баъзи мутасаддилар статистик рақамлар асосида кейинги ўн йил ичида боғлар, токзорлар анча кўпайганини айтишади. Хатлар эса бунинг аксини кўрсатади. Самарқанд район Ленин номидаги колхоз боғлари, ёнғоқзорлари йўқ бўлиб кетган. Булунғур райони, Жиззах атрофидаги бир қанча узумзорлар, боғлар, иҳотазорлардан асар ҳам қолмаган. Агар боғлар кўпайгани рост бўлса, унда нега бозорларда мева-чева баҳоси ўта даражада қимматлашиб кетди? Ҳозирги кунда Москвада анорни уч сўмга оласиз, бизда-чи?

1984 йил кузида «Джизакстепстрой»га Х. Тошев, Зарбдор районига Э. Зоҳидов раҳбар бўлиб келишди. Тез орада уларнинг ҳар иккаласи республика Олий Совети депутатлигига «сайландилар», Э. Зоҳидов ҳатто Олий Совет Президиумининг аъзоси бўлди. Оқибатда улар ўзлари хону, кўланкаси майдон сифатида иш тутдилар. Э. Зоҳидов ўзига ёқмаган раҳбарларни бирин-сирин алмаштирди...

ШУ РАЙОННИНГ энг кенжа хўжалиги «Тараққиёт» совхозига тадбиркор деҳқон Ҳазратқул Бўронов раҳбарлик қилмоқда. Ана шу хўжалик 1987 йили 300 минг сўмлик зарар ўрнига давлатга 732 минг сўм соф фойда келтирди, 1988 йилда эса 600 минг ўрнига салкам 1,5 миллион сўм фойда кўрди. Сувчилар йиллик даромадининг бир сўмига ўртача икки сўмдан қўшимча мукофот олди. Хўжаликда ҳамма ишни, маошни бригада советлари ҳал қилишади, йиллик мукофотни ҳам ўзлари бўлишади. Яқин-атрофдаги биронта хўжаликда демократия бу қадар ривожланмаган, биронта совхозда сувчилар, ишчилар бу қадар кўп маош, йиллик мукофот олгани йўқ. Э. Зоҳидов шуни кўра била туриб, Ҳ. Бўроновга чоҳ қазий бошлади. Бошқа райондан тушириб келтирилган уч кунлик келинчак ўзига ўт қўйиб юборгани учун райком бюросида Ҳ. Бўроновга «қаттиқ ҳайфсан» эълон қилинди. Шундан сўнг яна бир қизнинг «Ҳ. Бўроновнинг фалончи қариндошини жазоламасанглар, ўзимга ўт қўяман», деган даъвоси асосида унинг масаласини иккинчи бир бюрога қўймоқчи бўлдилар. Хайриятки, бу орада район тугатилгани сабабли Э. Зоҳидов ишдан бўшатилди. Бахмалликлар унга ишонч билдирмадилар, биринчи секретарликка сайланмай қолди.

Х. Тошев эса ҳануз Жиззах даштини ўзлаштиришга бирон ўзгартиш киритгани йўқ. «Ғалабанинг 40 йиллиги» ва «Тараққиёт» совхозларида қурилган ерости суғориш қувурлари бир йилга бормай ишдан чиқмоқда. Суғоришга қанча сув сарфланаётган бўлса, қувурларнинг яроқсизлиги туфайли яна шунча сув исроф бўлмоқда. Хўжасизлик оқибатида бугун йирик Арнасой кўли вужудга келди. Оролнинг ризқи ана шунақа бепарволик оқибатида қийилмоқда. «Джизакстепстрой» суғориш шохобчаларини қуриб битказишга улгурмай, улар капитал ремонт талаб бўлиб қолмоқда.

Ҳозирги Зомин районига қарашли бешта қўриқ хўжалик дастлабки планда ғаллачилик совхози қилиб белгиланган. Аммо уларга мунтазам пахта экилавериб, энг паст ҳосил — 3-5 центнердан «оқ олтин» ундирилган. Бу йил уларга ўртача 10 центнердан план берилган. Ҳолбуки, адолатни тиклаш, ҳам хўжаликларнинг иқтисодини, ҳам Оролга сув юборишни ўйлаб, ҳам совхозларнинг ер таркибини назарда тутиб, уларни ғаллачиликка ихтисослаштириш керак, лекин... область планига 25 минг тонна пахта қўшилиб турганда ким бу ишга қўл урарди, дейсиз?

Хатлар орасида мактаб муаммосига бағишланганлари ҳам талайгина. Олий ўқув даргоҳларида тайёрланаётган мутахассисларнинг кўпчилиги уқувсиз. Республикамизда замон талабига жавоб бермайдиган мактаблар сон-саноқсиз. Уларнинг аксарияти эллигинчи йилларда қурилган, шунга қарамай, янги мактаб қурилишига етарли эътибор берилмаяпти.

Бахмал район Совети ижроия комитетининг раиси А. Наримонов бир мажлисда очиқ танқид қилганлари учун «Рассвет» совхози аҳлини роса бир йил югуртирди. Янги мактаб қурилишининг ҳужжатларини тўғрилашни ўз зиммасига олган активларни ҳар хил йўллар билан қоралашга уринди, раҳбар кадрларни район партия комитети бюросига қўйдириб, жазолатишга эришди, мактаб қурилиши учун ер ажратиб беришга рози бўлмади. Пировардида, бу ишга область, республика раҳбарлари ва газеталар аралашди. Шундан сўнггина А. Наримонов ҳужжатга қўл қўйишга мажбур бўлди. Шу тахлит кўпдан-кўп ғурбатлар эвазига мактаб қурилиши бошланди.

Бу фактни келтиришдан мақсадим, «Бизда қайта қуриш йўқ», дея даъво қилган билан иш чиқмайди. Одамлар, жойлардаги аҳоли ўз талаблари билан бир ёқадан бош кўтаришмас экан, у жойга қайта қуриш бориб етмайди. Шунинг учун халқ орасига «қайта қуришни ҳар ким ўзидан бошлаши керак», деган ибора ташланган. Кенг жамоатчилик, халқ бирлашиб Сталин давридан қолган маъмурий-буйруқбозлик усулида иш юритаётган раҳбарлар фаолиятига қатъий чек қўйиш лозим.

Модомики, гап Сталин ҳақида кетар экан, бу ҳақдаги мактубларга ҳам тўхталиб ўтиш жоиз. Уларнинг аксариятида, очиғини айтиш керак, Сталинни ва Сталин даврини улуғлаш руҳи кучлироқ. Халқ ҳамиша, ким бўлишидан қатъи назар, калтак еган одамга ачиниб келган. Халқимиздаги бу оққўнгиллик азалдан маълум. Шу нуқтаи назардан қараганда, мен ҳам тенгдошларим сингари Сталин шахсига ҳурмат билан улғайганман. Ҳатто бир куни онам «Сталинга лаънат, бутун халқни қириб юборди», деганида ҳайрон бўлганман. Қишлоғимиздаги Исмат бобо «Сталин саводи чиққан, оқу қорани таниган одам борки, троцкийчи-бухаринчи деб йўқ қилди», деганида Сталин ҳақида ҳеч нарса билмасам-да, бошқа давр кишиси бўлсам-да, уни ҳимоя қилишга уринганман. Эндиликда қайта қуриш туфайли кўплаб мақолаларни ўқиб шуни англадимки, Сталин ўз атрофидаги буюк Ленининнинг сафдошларини, издошларини ёппасига қирган, халқнинг илғор вакилларини, революцияни амалга оширган кишиларнинг аксариятини ўлдиртирган, даҳшатли 37-йилдан сўнг революционерлардан бор-йўғи Сталин ва яна бир марта Сталин қолишига эришган экан. Бухаринни яхши танийди деб кўплаб одамларни, жумладан, Файзулла Хўжаевни, Акмал Икромовни, уларнинг оилаларини, сўнг эса уларга ва уларнинг оилаларига кимки алоқадор, кимки таниш бўлса, ҳаммасини аёвсиз жазолаган. Эндиги гаплар Сталинни сўкиш учун эмас, балки келажакда яна бир Сталин ўсиб чиқмаслиги учун айтиляпти.

Лекин айрим хатларда Сталин ўша пайтда репрессияларни амалга ошириши зарур эди, бусиз Совет давлати хавф остида қоларди, деган фикр олға сурилган. Ҳолбуки, Сталин раҳбарликни қўлига олган 1922 йили Совет давлати бирмунча тинч йўлга тушиб олган эди. Репрессия қисман 1928 йили, 1930 йиллари ва ниҳоят 1937 йили — Совет давлати эмас, балки Сталин раҳбарлиги хавф остида қолганда аёвсиз амалга оширилган.

ШУ ЎРИНДА қайта қуриш тарғиботчиси — матбуот камчиликлари ҳақида ҳам икки оғиз тўхталиб ўтиш жоизга ўхшайди. Кўпгина область ва район газеталаримизда эълон қилинаётган мақолаларни ўқиб, ҳайратга тушасиз. Ҳамон ўша баландпарвоз жумлалар. «Фалон пленум ва фалон съезд қарорларидан руҳланган илғор хўжалигимиз «оқ олтин» ижодкорлари беш йиллик зарбдор вахтасида зарбдорларча жавлон уриб меҳнат қилмоқдалар...» ва ҳоказо. Ахир кишилар ўзаро суҳбатда бундай гапиришмайди-ку! Нима учун бизнинг газеталаримиз халқ тилидан бу қадар узоқлашиб кетишди? Уларнинг номлари ҳам баландпарвоз: «Мўл ҳосил учун», «Ғалаба байроғи», «Октябрь байроғи», «Шонли меҳнат», «Меҳнат байроғи», «Дўстлик байроғи» ва бошқа қатор-қатор байроқлар. Қизил байроқларни ҳам дуч келган жойга суриштирмай-нетмай илаверамиз. Ҳолбуки, байроқ — ор-номус, бутун бир юртнинг ор-номуси сифатида эҳтиёт қилинган, кўзга суртилган. Буни ёдда тутайлик.

Газетхон мактублари билан танишганда беихтиёр мана шу муаммолар ҳақида ҳам ўйлайсиз. Улар ҳар қанча мураккаб бўлмасин ҳал этиш вақти етди. Барчамизга дахлдор бўлган қайта қуришнинг талаби шу!

Абулқосим МАМАРАСУЛОВ

АКС САДО

«ЮРАККА САНЧИЛГАН ИГНАЛАР»

Газетанинг 9 декабрь сонида босилган шу сарлавҳа остидаги мақолани қаттиқ изтироб билан ўқиб чиқдим. Муаллиф минг-минглаб оналарнинг юрак ютиб айтолмаган дардларини, қалб оғриқларини қаламга олган. Менинг ҳам тўрт фарзандим бор. Гулшаной, Ойбек, Гулноза, Шаҳло. Уларнинг учтаси сариқ касаллиги билан оғриган. Энг шўх, гапга кирмайдиган, югуриб юрадиган пайтида бу касал уларнинг шодликларини ўғирлаган эди. Уларни парҳезда тутиб, поликлиника ҳисобидан чиққунча озмунча азоб тортмадим. Шу касал сабаб болаларим боғчага боришмайди. Ўзим уйдаман. Бутун эътиборим шулар билан. Ҳолбуки, болаларим жуда соғлом туғилишган эди. Ҳозир кичик фарзандим ўн ойлик. Энди тили чиқяпти. Шу қизчам ҳам сариқ билан оғримаса деб юрак ҳовучлаб юраман.

Қайси шифохонага борманг, сариқ бўлганми, сариқ бўлганмисиз, дадаси-чи, уйдагилар-чи, деб сўрашгани-сўрашган. Эшитишимча, бу касал суяк сурармиш. Хўш, бизни олдинда нималар кутмоқда? Мана шуларни ўйлаб қийналаман. Бир биз эмас, кўчамиздаги 14 хонадоннинг саккизтаси фарзандлари шу касалга чалинишган. Нега бу касал кўпайиб бораяпти? Нега бизнинг Соғлиқни сақлаш министрлигимиз, мутасадди раҳбарларимиз бу касалга етарли эътибор бермаяптилар?

Пахтачиликда ишлатилаётган заҳарли дориларнинг кўплиги бунинг бирдан бир сабаби эканлиги ҳаммага яхши маълум. Лекин заҳарли дори ишлатиш ҳануз камаймаяпти. Боз устига Шарифа Салимова ёзганидек, бехатар игналар йўқлиги аҳволни буткул мушкуллаштирмоқда. Фақат планни ўйлаб инсонни унутган раҳбарлар сергак тортишсин. Ҳар ишнинг асосида ғамхўрлик ётсин.

Сабохон ЮСУФЖОНОВА
Марғилон

●

Яқинда 50 ёшдан эндигина ошган отамизни тупроққа қўйдик. Падари-бузрукворимизни сариқ касаллиги ҳаётдан олиб кетди. Биз тўққиз фарзанд чирқиллаб қолдик. Бир этак бола билан қолган онамизга қийин бўлди. Ҳали ака-опаларимиз уйлик-жойлик бўлиши керак. Булар осонми?

Бу касаллик болаларни етим, оналарнинг бағрини хун қилса, табиий офатдек даҳшатли жароҳатлар етказса, қачонгача бу ҳолга бепарво бўламиз... Минг айтганим билан дардим енгил бўлмайди. Соғлиқни сақлаш министрлиги бу касалга қарши реал чора-тадбирлар белгиласа, ёмон бўлмасди. Яна кўплаб оилалар бахтсизлик, биз каби етимлик жабрини тортишмасди.

Р. КАБИРОВА
Янгийўл

●

Газета шу мақола юзасидан юздан ортиқ мактублар олди. Уларнинг ҳаммасида тиббий хизмат кўрсатиш соҳасидаги нуқсонлар, экологик шарт-шароитларнинг бузилиши оқибатида келиб чиқаётган касалликлар, турмушда оғриқ бўлиб ётган муаммолар тилга олинган. Хат йўллаган барча муаллифларимизга миннатдорчилик билдирамиз.

ЎТИРИБ ЧИҚҚАЧ...

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

БИЗДА АЛМИСОҚДАН қолган бир тушунча бор. Қамалган одам ёмон одам. У билан муомала қилганда эҳтиёт бўлиш керак. Биз бугун ҳам шу тушунча билан яшаяпмиз, кейин ҳам анча вақт шундай яшасак керак.

Бир ўқитувчини танирдим. Жуда билимдон, яхши психолог эди. Ўқувчилар билан тез тил топишиб кетар, ҳаммани ўз дарсига жалб эта олар, энг асосийси дарсни ниҳоятда қизиқарли олиб борарди. Шу ўқитувчи машинасида бир кишини уриб юборади ва ҳалиги киши касалхонада вафот этади. Текширишда ўқитувчининг ҳам эҳтиётсизлик қилгани тасдиқланди. Уни уч йил озодликдан маҳрум қилдилар. У озодликка чиққач, мактабга келди. Директор уни ишга олишдан бош тортди. Сабаби, у қамалган эмиш. Қамалган инсонни қўлига ўқувчилар тақдирини топшириш педагогикани ҳеч бир қонунига тўғри келмас экан. Хўш, педагогиканинг бу «олтин қонуни»ни ким яратган ўзи. Инсон эҳтиётсизлик туфайли бировни уриб юбориб, уч йил қамалиб келди. Шунинг ўзи ўқитувчи учун етарли зарба эмасми? Хўш, ундан ҳазар қилиш шартми? Унинг хизматидан воз кечиш ўринлими? Йўқ, дейман мен. Инсонга ишониш керак. Инсонга ишонч йўқолган жойда жиноят содир бўлиши муқаррар. Хўш, ўша ўқитувчи энди қаердан иш сўраши керак? Бошқа жойдан топа олса яхши, топа олмаса, нима қилиши лозим. Тўғри, ўқитувчи уч йил ичида ўз фанини бироз эсдан чиқариши табиий. Буни ҳисобга олмай илож йўқ. Аммо бу сабаблар ўқитувчини қайтиб мактабга йўлатмасликка асос бўлолмайди-ку. Бундай пайтда қамалиб келган инсонга тезда ёрдам кўрсатиш лозим. Уни малака ошириш курсларига юбориш, қолаверса, ўз ишини давом эттириб кетиши учун бутун педагогик коллектив унга ёрдам қўлини чўзиши керак. Акс ҳолда яхши бир инсоннинг бадном бўлиб кетишига сабабчи бўлиб қолишимиз ҳам ҳеч гап эмас.

Яқинда Ўзбекистон ССР ички ишлар министрининг ўринбосари билан бўлиб ўтган матбуот конференциясида шундай мисоллар келтирилиб ўтилди: ўтган йили республикамизда қамалиб чиққанлар томонидан 4277 жиноят қилинган. Бу озми, кўпми? Албатта кўп. Ҳеч нега шундай бўлаяпти, деб ўйлаб кўрдикми?

Умуман инсонни озодликдан маҳрум этиш, суд қилиш қачон бошланганини билмайман. Аммо битта нарсани яхши биламан. Инсонни озодликдан маҳрум этишдан мақсад, уни текин ишчи кучи сифатида ишлатиш эмас, балки қайта тарбиялашдир. Бундай ўйлаб қарасангиз, юқоридаги рақамлар бизда қайта тарбиялаш ишлари етарли олиб борилмаётганидан далолат беради. Қамоқдан қайтган одамларнинг кўпчилиги яна қайтиб жиноятга қўл ураяпти. Бунинг сабаблари турлича, албатта.

Статистик маълумотларга қараганда, кейинги йилларда жиноятчилик кўпайиб бораяпти. 1988 йилда мамлакат бўйича одам ўлдириш 14 процент, зўравонлик қилиш 40 процент, ўғирлик уч баравар кўпайган.

Тўғри, бунинг биринчи сабаби уюштирилган жиноятчилик, жиноятчилар группаси билан боғлиқ. Аммо бунинг бизга боғлиқ сабаблари ҳам борки, бу ҳақда жиддийроқ ўйлаб кўриш керак.

Инсон қамалди. Ҳақми, ноҳақми, қасдданми, тасодиф туфайлими, хуллас, сабаби бор. У гражданлик ҳуқуқидан маҳрум этилади. Демак инсоний ҳуқуқлардан ажралади. Қамоқ муддати тугагач, унинг барча ҳуқуқлари тикланиши керак. У ҳам барча совет гражданлари каби эркин яшаш, уйланиш, оила тебратиш каби юмушларни бажаришга ҳақли. Хоҳлаган ерида яшаши мумкин. Аммо ҳамиша ҳам инсоннинг конституцион ҳуқуқлари ҳаётдаги бюрократлар қонуни билан тўғри келавермайди.

Малик исмли сотувчи камомад туфайли қамалади. У болалар уйида катта бўлган, ҳеч кими йўқ. Шаҳарда бир хонали уйда яшайди. Суд ҳукмидан сўнг олти ой ўтгач, у уйидан ажралади, яъни судлангунча яшаб турган уйига эгалик ҳуқуқидан маҳрум бўлади, пропискадан ўчирилади. Уйни шаҳар Совети ижроия комитети бошқа кишига беради.

Орадан тўрт йил ўтгач, Малик қайтиб келади. Уйида бошқа биров яшаяпти. Қаерга бориши керак. Аввалги иш жойига, умуман, шаҳарга ишга олмайди. Сабаби пропискаси йўқ. У яна ётоқхонаси бор завод ёки фабрикага ишга кириши, беш-олти йил навбатда туриб уй олиши керак. Ахир, бу бориб турган ноҳақлик-ку. Наҳотки инсонни озодликдан маҳрум этиш билан бирга уни турар жойидан ҳам маҳрум қилиш лозим бўлса. Бизнинг қонунларимиз адолатли. Аммо ўша адолатли қонунлар ҳам бугун ошкоралик, қайта қуриш даврида қайта кўриб чиқилишга муҳтож.

Республикамизнинг барча район ва шаҳар ижроия комитетлари қошида аҳолини ишга жойлаштириш бюролари бор. Қамоқдан қайтганларни ишга жойлаш билан ҳам шу бюролар шуғулланади. Аммо кўпинча уларнинг қўли калталик қилиб қоляпти. Айрим корхона ва ташкилотларнинг раҳбарлари «ўтириб чиққан»ларни ишга олишдан бутунлай бош тортаяптилар.

— Уларни ҳам тушуниш керак, — дейди Ленин район ижроия комитети қошидаги аҳолини ишга жойлаштириш бюросининг бошлиғи Марс Бимакин. — Ҳозир ҳамма завод ва фабрикалар ўз-ўзини маблағ билан таъминлашга ўтаяпти. Уларга ҳам яхши ишчилар керак. Лекин уларнинг онгига қамалганлар ёмон одамлар деган тушунча ўрнашиб қолган.

Яқинда бизга Муҳаммаджонов Аҳмаджон деган бир йигит мурожаат қилди. У 1988 йилнинг 21 апрелида озодликка чиққан экан. Лекин, мана салкам бир йил бўлибди-ю, ҳамон ишсиз юрибди. Тошкент шаҳрида пропискаси бор. Аммо ҳеч ким ишга олмаётган эмиш. Мен ўзим у йигит билан узоқ суҳбатлашдим. Кўринишидан яхши йигитга ўхшайди. Лекин «ўтириб келган» деган тушунча унинг барча ерда йўлини тўсаяпти. Менимча, бундай кишиларни ишга жойлаштиришни қонун йўли билан амалга ошириш вақти етди.

Марс Валиевич биргина мисол келтирди. Лекин республикамизда бундай мисоллар жуда кўплигидан фақат афсусланиш керак. Ўтган йили республикамизда ўн мингга яқин киши озодликка чиқди. Лекин шу йилнинг январигача уларнинг 1600 таси ҳали ишга жойлаша олгани йўқ. Тўғри, буларнинг орасида ишлашни хоҳламайдиганлари, текин пул топиб яшашга ўрганганлари ҳам бор. Аммо кўпчилик юқорида тилга олганимиз «ўтириб чиққан» деган сўзнинг қурбони бўлмоқда.

«Яхши сўзга илон инидан чиқади» — деган мақол бор халқимизда. Афсуски, биз ўша «ўтириб келган»ларга тўғри муомала қила олмаяпмиз. Уларнинг қандай жиноят учун қамалганини ҳисобга олмай, ёмон муносабатда бўлишда давом этаяпмиз. Баъзан биров қилган жиноятни ҳам палон киши қамалиб келган, демак, ўша қилган бўлса керак, деган шубҳага бораяпмиз. Бу билан уни ҳақорат қилаяпмиз.

БУНДАН ИККИ ЙИЛ бурун Сурхондарё областидан редакцияга бир хат келганди. Хат муаллифини эслай олмайман. Аммо мазмуни қуйидагича эди: Мен бир ўғирлик туфайли уч йил «ўтириб келдим». Энди ҳалол яшамоқчиман. Колхозга ишга кирдим. Уйланмоқчиман. Лекин яқинда қишлоғимизда бировнинг сигирини кимдир ўғирлаб кетибди. Милиция мендан шубҳа қилиб ички ишлар бўлимига олиб борди. Бўйнингга ол, сен ўғирлагансан деб ҳақорат қилди. Наҳотки, милиция ходимларига ҳеч қандай далил, исботсиз мени жиноятчи деб ҳақоратлашга ҳуқуқ берилган бўлса... Одамга ишонишмагани алам қилади...

Мана, ишончсизлик оқибати. Баъзан билиб-билмай кишилар жиноят қилишига ўзимиз сабабчи бўлаяпмиз. Лекин энди бунга асло йўл қўйиб бўлмайди. Қайта қуриш, ошкоралик меҳр-шафқатли, инсонпарвар, халқпарвар бўлишни тақозо этяпти.

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

Ютуқ...

Р. ШАРИПОВ фотоси

БАСТАКОРЛИК БАСТАИНКОРЛИК ЭМАС

Анъанавий мусиқамиз шаклига, тузилишига, ижро қонуниятларига, ижро услубларига оид муаммоларнинг олимларимиз томонидан озми-кўпми ўрганилаётгани таҳсинга сазовордир. Лекин унинг яратувчиси — бастакорнинг эстетик олами ҳақида, бастакорлик санъати тўғрисида чуқур, жиддий изланишлар кўзга ташланаётгани йўқ. Ижоднинг бу соҳаси серқирра бўлгани туфайли масаланинг айрим томонлари хусусида фикр юритамиз, холос.

Бастакорлик санъати икки услубда —оғзаки, яъни нота ёзувисиз ҳамда нота графикаси ёрдамида ривожланиб келмоқда. Ўзбек совет бастакорлик санъати усталари — Тўхтасин Жалилов, Саиджон Калонов, Юнус Ражабий, Маъмуржон Узоқов, Фахриддин Содиқов, Комилжон Жабборов, Набижон Ҳасанов, Комилжон Отаниёзов, Муҳаммаджон Мирзаев, Имомжон Икромов, Ғуломжон Ҳожиқулов, Мамадазиз Ниёзов, Иброҳим Жўрабоев, Ғуломжон Рўзибоев, Орифжон Ҳотамов, Ориф Қосимов, Сайфиддин Йўлдошев, Фаттоҳхон Мамадалиев ва бошқалар мусиқалари мавзуини, оҳангни анъанавийлик қонуниятлари талаблари асосида танлаганлар, шу талабга жавоб берган куй ва қўшиқларинигина тингловчига ҳавола қилишган. Улар халқ орасида машҳур куй ва қўшиқларга алоҳида аҳамият беришади, танлаётган оҳанглари йўналишини, усуллари жозибасини ижод маҳсулларига сингдиришади.

Устоз бастакорларнинг деярли ҳаммаси мусиқа илмининг назарий ва ижро жиҳатларини яхши билишар, миллий чолғуларимизнинг ижро имкониятларини аъло даражада ҳис этишарди. Бу ҳол уларга чолғулардан усталик билан фойдаланиш имкониятини берди. Натижада яратилган асарлар тембр ва динамик жиҳатдан жозибали, муваффақиятли чиқди.

Устоз бастакорлар яратаётган асарларининг аниқ услуб хусусияти, лади, интонациясига алоҳида эътибор беришган. Улар мусиқанинг бой, сероҳанг бўлиши учун турли усулларга, айниқса, аралаш ва мураккаб усулларга кенг мурожаат қилишган. Бундай усулларни ҳозирги ўрта ва ёш авлод вакиллари қарийб қўлламаяпти. Бунга мисол қилиб, юқорида номлари тилга олинган бастакорларнинг «Боғи-роғим бор», «Топмадим», «Кошки», «Куйгай», «Сен ҳам», «Ўлмасин», «Жунун даштида», «Улфат билан» ва бошқа бир қатор асарларни кўрсатишимиз мумкин. Бу бастакорлар асарларида яна шундай бетакрор, ўзига хос ички драматик компонентлари борки, улар асарга янада мукаммаллик, ёқимли интонация бағишлайди. Ашула ва қўшиқнинг ўзига хос қонуниятларини чуқур ҳис этиш бастакорлар асарлари омма орасида тез тарқалишида, халқ руҳига сингиб кетишида катта роль ўйнаган. Бундай ҳиссиёт, маҳорат ўз-ўзидан эмас, узоқ йиллар давомида қилинадиган меҳнат, халқ мусиқа меросининг чуқур ўрганилиши эвазига шаклланган. Шуниси ҳам борки, устоз бастакорлар асарлари ўзларининг психологик, стилистик, эстетик ва яна бир қанча хусусиятлари билан бир-биридан ажралиб туради. Айниқса, уларда миллий ифода, туйғу ғоят кучли. Шунинг учун ҳам бастакорларнинг асарлари ўзларининг мантиқий ҳамда эстетик даражаси билан, тугал мазмуни билан юксак мусиқа маданиятига эга жаҳон халқлари асарлари қаторида бемалол беллаша олади.

Халқ санъатининг бошқа турларидагидек, бастакорлик санъатида ҳам ўзига хос қолип ва андоза бор. «Устоз кўрмаган» ижодкорларнинг асарларида жанрга хос шакл ва усулгагина урғу берилиб асар мазмуни, мақсади, вазифасига мутлақо эътибор қилинмайди. Айниқса, ижро учун муҳим ҳисобланган интонация асар мазмунига мос тушмаслиги мусиқанинг умрини қисқартирмоқда. Бунинг учун мисолларни ўзларича ашула тўқиб ижро қилаётган ҳофиз-бастакорлар ижодидан кўплаб келтириш мумкин. Оддий халқ ўзлари «тароқа-туруқ», «дўпир-дўпир», «қасира-қусур» деб ном берган бундай қўшиқларни ёқтирмайди. Бунақа ижод маҳсулининг «бадиий» талқини на ўзбекларга, на инглизларга ва на негрларга тегишлилигини аниқлаб бўлади! Бундай ижодкорлар фаолиятини тўғри, деб баҳолаш қийин.

Кейинги йилларда Коммунар Комилов, Бахтиёр Алиев, Салоҳиддин Тўхтасинов, Абдуҳошим Исмоилов, Турсунбой Жўраев, Шавкат Мирзаев, Ҳалим Жўраев, Қаҳрамон Комилов, Ўлмас Расулов, Раҳматжон Турсунов, Қўлдош Мамиров, Шермат Файзуллаев, Равшан Муҳаммадиев, Маъмуржон Шокиров каби талантли бастакорлар яратган куй-қўшиқлар халқимизга маъқул бўлмоқда. Уларнинг ижодий савиясини баҳолар эканмиз, ҳақли равишда ўзбек бастакорлик санъатининг саводли давомчилари борлигига ишонч ҳосил қиламиз. Улар қаторида Фахриддин Умаров, Камолиддин Раҳимов, Шерали Жўраев, Отажон Худойшукуров, Ортиқ Отажонов каби санъаткорлар ҳам бор. Бу ҳофиз-бастакорлар ўз ижодида асосан, халқ мусиқа анъаналарига суянадилар. Уларнинг ҳар бири ўз йўллари, ҳатто ўзига хос мусиқа-қўшиқ мактабларини вужудга келтириш йўлида заҳмат чекмоқдалар. Бастакор-ҳофизларнинг асосий ютуқларидан яна бири уларнинг ўз товуш имкониятлари борлиги, чолғуларининг тембрлари, ижро имкониятларини мукаммал билишларида, шеър мазмунини муносиб садоларга ўрашидадир. Кейинги йилларда электр-чолғулардан фойдаланиш ўрта ва ёш авлод бастакор-ҳофизлар — Шерали Жўраев, Нуриддин Ҳамроқулов, Абдуҳошим Исмоилов каби санъаткорлар ижодида кенг ўрин топди. Чолғулардан усталик билан, меъёрида фойдаланиш асарларга янгича сайқал, динамика, ҳофизга илҳом, тингловчига эса завқ беради. Бу чолғулар фақатгина иқтидорли, анъанавий музика борасидаги билим доираси кенг санъаткоргагина бўйсуниши, асар мазмунини оромбахш садолар билан бойитиши мумкин. Бу йўналиш — бастакорликда маълум бурилиш қилиши мумкин. Халқни назарда тутмай, асосан ўз-ўзлари учун қўшиқ тўқиётган, асар руҳини электр товушлар билан бўғаётган чаласавод бастакор-ҳофизлар тез орада назардан қолиши муқаррар.

Нота графикаси ёрдамида ижод қиладиган бастакорларнинг асарларига нисбатан айрим «мусиқа намояндалари» томонидан «фактураси сийқа» деган айб қўйилади. Бу тадқиқотчиларнинг ўзлари «фактура» деганда нимани тушунадилар? Қизиқиб кўрилганда, бастакорлик санъатида мавжуд бўлмаган, европача гармония ва полифония асосларини уқтиришга ҳаракат қилишади. Лекин уларнинг биронтаси ҳам «мана бу Шарқ ёки ўзбек мусиқасининг фактураси, у мана

МУНОЗАРА

бундай кўринишда бўлади, мана бундай фойдаланилади, мана бундай эшитилади»,— деб айта олмайдилар. Нота системасини ўрганиб саводимиз чиққанига кўп вақт бўлди-ю мусиқий оҳангларимизнинг физик ҳолатларини, ҳаракат имкониятлари-ю, группалаш қонуниятларини ҳали ҳам билмаймиз, изланиш, ўрганиш ўрнига мусиқамизнинг лади бундай экан деган ноаниқ мулоҳазалар билан яшаб келмоқдамиз. Ҳалигача мусиқа илмининг айрим жабҳалари на тилни, на урф-одатимизни ва на бирор ўзбек чолғусини чала биладиган ва на бирор ашуламизни қойиллатиб айта оладиган «ишбилармонлар» қўлида қолиб кетмоқда.

Бундай гуруҳга мансуб санъаткорлар бастакорлик ва бу соҳа жонкуярлари меҳнатини тан олишмайди. Фақат Ғарбий Европа товуш қатори, унинг яккановоз ёки жўрновоз товуш йўналиши-ю, ўзига хос ижод системаси асосида яратилган асарни профессионал даражада ёзилибди, деб ҳисоблашади. Бинобарин, ҳар бир халқнинг, қабиланинг, элатнинг ўз она тили қаторида мусиқий тили ҳам мавжуд. Халқлар, қабилалар, элатлар ўз она тилларида гаплашишлари, ўз мусиқаларига эга бўлишлари, мабодо уни унутган бўлсалар қайта тиклашлари керак.

Мусиқа асари инсон руҳига озуқа берувчи, кайфиятини кўтарувчи омилми ёки шунчалик эрмак, деган саволни кўндаланг қўйишга тўғри келади. Менингча, мусиқа ҳар бир халқнинг миллийлик тимсоли, тафаккур маҳсули, шунинг учун ҳам бу мусиқанинг қайси жойига нимадир қўйиш, қайси жойидан нимадир камайтириш бастакорнинг, халқ хизматидаги ижодкорнинг иши. Бастакор асосан мусиқанинг услуби, тембри, шакли, интонациясини қандай ҳис қилса ўз асарларини шундай йўналишда яратади. Бастакор бошқа халқлар, айниқса, Европа кўповозли мусиқаси тўғрисида, унинг яратилиш қонунияти тўғрисида ўйлаб ҳам кўрмаган. Бунга интилмайди ҳам, умуман олганда, бунга эҳтиёж ҳам йўқ...

Ғарбий Европа гармониясини ўзбекча оҳангда қўллаш билан мақсадга эришилади, дейиш мутлақо нотўғри. Шундай бўлса-да, айрим «нотани биладиган» бастакорлар фақатгина оҳангни (бунда ҳам интонация усулини синтезлаштириб) сақлаб қолиб, асарни шаклидан тортиб барча жабҳаларини европача усулда талқин этишга ҳаракат қиладилар. Нота саводи чиққан баъзи бастакорларимиз маълум билимга эга бўлмасдан андозаси Европадан олинган оркестр, хор ва шунга ўхшаш жанрлар учун ҳам асарлар яратмоқдалар, бундай гибридлар эшитувчи қалбини ром этаётгани йўқ. Бу машғулот, умуман олганда, бастакорларнинг иши эмас. Бундай тўқималарни халқ у ёқда турсин, махсус дипломли ижодкорлар ҳам тушуниб етаётганлари йўқ. Тушуниб-тушунмай, синтезлаштириб яратилган асарнинг принципи ўзгарибгина қолмай, юқорида айтганимиздек, бу билан кимга мўлжаллангани ноаниқ, . чаламаълум жанр вужудга келяпти. Ушбу ҳақиқатни тушунишни истамаганлар — бастакорларимиз мураккаб жанрдаги (улар учун мураккаб жанр — фақат европача) асарлар яратишмайди, онда-сонда яратишганини ҳам ҳеч ким эшитмайди, яъни тушунмайди, деган мулоҳазаларни билдиришмоқда. Шу услубда асар яратаётганлар бир-бирларининг асарларини европача тафаккур ва қонун қоидаларга таянган ҳолда танқид қилиб турадилар. Шуниси қизиқки, бу «танқидчилар»нинг ўзлари ҳам бировнинг асари у ёқда турсин, ўз асарларининг таркибий қисми тўғрисида ҳам «абстракт» тушунчага эгадирлар. Бундай назариётчининг тушунчалари на Ғарб, на Шарқ музика ижоди талабларига тўғри келади. Ғарб музика ижодиётига таассуб қилган, лекин халқимиз мусиқасини яхши билган кўпчилик бастакорлар Европа музика ижодиёти системасидан фойдаланганлари билан ,уларнинг асарлари руҳида халқ мусиқасининг нафаси сақланади. Айрим бастакорларга бу система анъаналари шундай сингиб қолганки, улар ўз ҳис-туйғуларидан воз кечиб бўлса ҳам, анъаналарга яқинлашмасликка интиладилар. Натижада музика икки системага оид қатламлар бирикмасига айланади. Асарнинг анъанавий, типик структураси бузилиб, умумий конструкциясига салбий таъсир етади. Бастакорларнинг бу қўшиқ ва куйларидаги интонацион қурилмалар на ўзбек ва на бошқа Шарқ халқлариникига ўхшайди. Бундан ташқари, айни вақтда, ҳар хил тебранишларга (баландликка) эга товушлар сонини кўпайтириш мақсадида қилинган ишлар таърифига тил ожиз...

Ушбу йўналишнинг хавфли томони—бундай гибридлор бастакорлар ижодида онда-сонда учраётганида эмас, балки унинг «замонавий» деб номлангани ва на тематикаси, на мусиқий муқаддимаси-ю, на хулосаси борлигида, Ғарбдан туҳфа қилинаётган бу товушлар уммонининг бастакорлар ижодига ноўрин кириб қолаётганида, нотўғри талқин этилаётганидадир. Маълумки, айрим халқлар ўз мусиқаларини бир овозли, кўплари эса кўповозли яратганлар. Бу — ҳар бир халқнинг характери, турмуши, табиати, урф-одатлари билан боғлиқ. Айрим халқлар мусиқасининг мукаммаллик, бадиийлик даражасини унинг товушлар сони ҳал қилса, баъзи халқлар мусиқий тафаккури ҳамда унинг маҳсулини якканавоз оҳанглари, усулларининг мазмуни, ҳамоҳанглик рамзи — безаклари-ю жонбахш товушлар ҳал қилади.

Халқларнинг ривожланиши, ижтимоий-сиёсий муносабатларидан ташқари, этногенетик ва географик яқинликлари мусиқада ўз ўрнини топади. Шунинг учун ҳам кўпчилик ёш бастакорларимизнинг асарларида ҳинд, урду, турк, афғон, уйғур, форс, озарбойжон халқларининг усуллари-ю, интонация ифодалари, шаклий қурилмалари сезилиб туриши табиий. Лекин бундай йўлга ортиқча ружў қўйиш чигалликларга олиб келади.

Хуллас, бастакорлик санъатини ўрганар эканмиз, бир ҳақиқатни ҳис этамиз: ҳар қандай анъанавий санъатнинг яратувчиси, ижрочисининг пойдевори шу халқ маънавий бойлиги ҳисобланади. Бастакорга ҳам халқ катта масъулият билан қарайди. Лекин шу кунларгача бастакорларнинг махсус таълим олишга имкониятлари йўқ.

Ошкоралик барқарор бўлаётган ҳозирги пайтда махсус мусиқа ўқув юртларида бастакорлик санъати бўйича хоҳ оғзаки—нота ёзувисиз, хоҳ нота графикаси ёрдамида сабоқ беришни ташкил қилиш керак. Бундан ташқари музика билим юртлари ва Тошкент давлат консерваториясида бастакорлик мутахассислиги бўйича махсус бўлимлар очилиб, мутахассислар тайёрланиши зарур. Фақат шундагина на тилни, на урф-одатни ва на ўзбек миллий мусиқасини тушунмайдиган тили бурро «жонкуярлар»дан қутилиш мумкин.

Бастакорларнинг ўз бадиий уюшмалари, ўз раҳбарлари, ўз маблағлари бўлиши керак. Мана шундагина мусиқий мулкимизнинг яратувчилари —бастакорлар ва уларнинг санъатини сақлаб қола олган ва келажак авлодга очиқ юз билан тақдим қила олган бўламиз.

Бастакорлик бу — катта санъат! Унинг ортида халқнинг катта маънавий дунёси ётибди. Бу мулкни инкор қилиш ўз олимлари-ю, фозиллари билан жаҳонга танилган бутун бир халқнинг мавжудлигини инкор қилиш билан баробардир.

Жасур РАСУЛТОЕВ,
санъатшунослик кандидати

ЭҲТИРОС СУВРАТЛАРИ

РАССОМ ШУҲРАТ АБДУРАШИДОВНИ ХОТИРЛАБ

Ш. Отабоев — Халқимизда бир йигит қирқ йилда вояга етади, деган гап бор. Шуҳрат Абдурашидов йигит ёшига ҳам етмай ҳаётдан кўз юмди.

Яхши одам ҳаётдан кетса, ундан ёруғ хотиралар қолади. Шуҳрат яхши инсонгина эмас, беқиёс, бетакрор истеъдод соҳиби эди. Даврада Шуҳратнинг энг яқин дўстлари — рассом Алишер Мирзаев ва ёзувчи Нодир Норматов бор.

Биз Шуҳратнинг таржимаи ҳолини батафсил ҳикоя қилиб бериш ёки асарларини илмий таҳлил этишни мақсад қилганимиз йўқ. Биз дўстимизнинг қандай инсон бўлганлиги, рассом сифатида талантининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида гаплашмоқчимиз.

А. Мирзаев — Шуҳрат ҳақида ҳамма билган-кўрган нарсаларимизни бир суҳбатда баён қилиш мушкул. Мен у билан билим юрти ва институтда бирга ўқишдан тортиб, то ҳаётининг сўнгги дақиқаларигача ҳамнафас бўлдим.

Ш. Отабоев — Сизларгача ўттиз йил мобайнида Суриков номидаги институтга Ўзбекистондан маҳаллий миллат фарзандлари ўқишга кирмаган экан.

А. Мирзаев — Ҳа, шундай бўлган. Омадимиз бор эканми, ўқишга кириб кетдик. Шуҳрат талантини кириш имтиҳонларида, айниқса, махсус фан ҳисобланмиш рангтасвирда яққол кўрсатди. Бир-биримизга қўлдан келганча кўмаклашдик.

Ш. Отабоев — Шуҳратнинг феъл-атвори, характер-одатлари ҳақида гапириб берсангиз?

А. Мирзаев — Шуҳрат ниҳоятда эҳтиросли, серғайрат, тиниб-тинчимас, меҳнаткаш инсон эди. Назаримда, у кичкина юрагига бутун оламнинг ташвишу қувончларини сиғдиролмагандай эди.

Н. Норматов. — Шуҳратнинг эҳтиросли эканлигини Алишер тўғри таъкидлади. Бу ҳақда унинг ўзи шундай деганди: «Мен эҳтиросни жондан ортиқ севаман. Чунки унда ўй-хаёлларинг, борлиғинг, борлигинг, орзу-армонларинг акс этади. Энг муҳими, унда ёлғон, сохталик бўлмайди».

Ш. Отабоев — Эҳтирос, умуман олганда, ҳақиқий ижодкорга хос, табиий хусусият. Шунинг учун ҳозир ижтимоий муаммоларни ҳал қилишга астойдил бел боғлаган ижодкорларни ортиқча эҳтиросга берилганликда айблаш кишини таажжублантиради... Шуҳрат институтнинг монументал санъат бўлимида ўқиган. Аммо у монументалчи эмас, рангтасвир устаси бўлиб етишди. Бунинг сабаби, аввало, Шуҳрат характеридаги ўша эҳтиросда деб биламан. Шуҳрат ўз ҳиссиётини тезроқ ифодаламаса, бўлмасди, бунинг учун унга рангтасвир қулайроқ эди. Бу фикрни устозлари Чингиз Аҳмаров ва Бахтиёр Бобоев ҳам тасдиқлашди.

Н. Норматов. — Бу ҳақда Шуҳратнинг устахонасида жуда кўп тортишганмиз. У дастгоҳли санъатни халқ амалий санъати билан уйғунлаштиришда, имкониятларини бойитишда сезиларли ҳисса қўшган. Шуҳрат уй деворларидаги, айниқса, келинлар учун безатилган уйлардаги бўғжома, палак ёки сўзаналарда рамзий белгилар, мажозий маъноларга тўла санъат асарини, айни пайтда, аниқ олис-яқинликка асосланган анъанавий йўналишни кўрарди. У Александр Волковнинг халқ амалий санъатимизга мурожаат қилиб тўғри йўл тутганлигини кўп гапирарди, бу анъана қаттиқ қораланганидан афсусланарди. Айни, чоғда у миниатюрадаги ихчамлик ва кенг кўламлилик, Афросиёб ва Варахша деворий суратларидаги шартлилик рангтасвирда янги имкониятлар очишини яхши биларди. Умри давомида яратган асарларида халқ амалий санъатини дастгоҳли санъатга мослаштириб ижод қилиш ғоясига содиқ қолди.

А. Мирзаев — Мен шуни қўшимча қилмоқчиманки, Шуҳратнинг ижодида рус ва жаҳон классик рассомлари, хусусан, Матисс, Гогеннинг яхши маънодаги таъсири ҳам сезиларлидир. Бу рассомларнинг ижодида Шарқ рассомлари, айниқса, Беҳзоднинг таъсири кучли. Демак, Шуҳрат Шарқ, Европа ва рус рассомлари мактабидан ҳам таълим олган.

Ш. Отабоев — Шуҳрат вафотидан сўнг ташкил этилган кўргазманинг очилиш лаҳзалари кечагидек ёдимда... Кўргазма бир неча ой давом этди. Шуҳратнинг ижодий меросини ана шу кўргазмада биринчи бор яхлит ҳолда кўрганимиздан кейинги н а, биз қандай рассомдан, қандай истеъдоддан ажраб қолганимизни юрак-юракдан ҳис этдик.

Ҳар қандай истеъдод ижодда ўзининг ҳақиқий йўлини топгунча маълум қийинчиликлар, тўсиқ-ғовларни бошидан кечириши табиий, албатта. Ижод табиатидан келиб чиқадиган изланиш-ўрганишларни тўғри тушуниш мумкин. Аммо санъат даргоҳига уя қурган, ажойиб шоиримиз Мамарасул Бобоев таъбири билан айтганда, «Олға, фақат менинг ортимдан!» қабилида иш тутадиган кимсаларнинг қилмишларини ҳазм қилиш осон бўлмаган.

А. Мирзаев — Тўғрисини айтиш керак, институтни битириб келганимиздан кейин бизга осон бўлмаган. Рисоладаги анъана-йўллардан юрмаганимиз учунми, изланишларимиз кўпинча кутилмаган тўсиқ-ғовларга учрарди. Биз чуқур миллий заминда, чинакам ўзбек рассоми бўлмоқчи эдик. Ўз ижодимизни бошлаганимизда Ҳамид Сулаймонов Шарқ миниатюраларини ҳали нашр қилиб улгурмаганди. Лекин рангларни илғашимиз, танлаган йўлимиз тўғри экан, қоқилмадик.

Рўй бериши мумкин бўлган қийинчиликлардан огоҳлантирган устозимиз Чингиз Аҳмаров Москвада ҳам, Тошкентда ҳам бизга моддий ва маънавий жиҳатдан катта ёрдам берди. Тўғри, истеъдоднинг рўёбга чиқиши кўп омилларга боғлиқ. Лекин чинакам талант ҳамма вақт ўзига йўл топа олади. Шуҳрат ҳар қандай шароитда ишлаб, ижод қилиб кетаверарди. Эсимда, икковимизга битта устахона берилганди. Шуҳрат Чилонзорда, бир хонали уйда яшарди. У вақтни йўлга сарфлагиси келмай, баъзан ўша бир хонали уйининг балконидаёқ ижод қилаверарди.

Н. Норматов — Ҳа, унинг ўша тор ҳужрасида ўнлаб дўстлари тонг отгунча гурунглашиб чиқишарди.

А. Мирзаев — У ниҳоятда қўли очиқ, бағрикенг, сахий инсон эди. Бадиий фонддан қарз олишда кўпинча рекорд қўярди. Айтиш мумкинки, унинг фожиасига қисман ана шу фазилати ҳам сабабчи бўлди: дўстларига саховат қиламан деб... автомобиль ҳалокатига учради.

Ш. Отабоев — Сиз Шуҳратнинг қаламчизгида ишланган портретини қачон яратгансиз?

А. Мирзаев — Буни энди ўйлаб кўрсам, ўша фалокатдан уч кун олдин ишлаган эканман.

Ш. Отабоев — Шуҳратнинг дўстлари орасида турли касб эгалари бор. Айниқса, у шоир, ёзувчилар билан қалин эди. Унинг адабиётга ихлос қўйишида отаси катта роль ўйнаган. Абдурашид ака ўзи адабиёт муаллими, маҳалла-кўйда обрў-эътиборли маърифатли одам эди.

А. Мирзаев — Дарҳақиқат, Шуҳрат адабиётга жиддий қизиқар, ёзган шеърлари газеталарда ҳам босилиб турарди. Эсимда, бир гал менга шеърий мактуб ҳам йўллаганди.

Н. Норматов — Рассом ижодининг бир қисмини шеърият кишиларига бағишлади. Шиддатли ва эҳтиросга бой Абдулла Орипов ва рассом Бахтиёр Бобоев образлари декоратив услубда ишланган бўлса, теран ва ўйчан шоир Рауф Парфини ранглар талошида кўрамиз. Шуҳрат ҳар иккала портретларини ишлаган ва улардан бир-иккитасинигина кўргазмаларга қўйган эди.

Рассомнинг сўнгги ишларидан бири — «Ўзбекистоннинг ёш ижодкорлари» асари ўзбек тасвирий санъатида группа портретининг яхши намуналаридан бири.

Ш. Отабоев — Шуҳрат айни чоғда жаҳон адабиётидаги янгилик ва ютуқлардан ҳам дурустгина хабардор эди. Маълумки, Хемингуэйнинг «Сенга доимий ҳамроҳ байрам» деган асари бор. Шуҳрат картиналаридан бирини «Менинг руҳимга ҳамроҳ байрам» деб атайди. Картинада ифодаланган олис Тепақўрғон қишлоғидаги ҳовлиси, остонада унинг рўпарасига пешвоз чиқадиган ота-оналари, ёру-биродарлари, сингиллари чиндан ҳам унинг руҳиятидаги доимий байрам эди. Рассомнинг асаридан тўла баҳраманд бўлиш учун, албатта, кўргазма залига бориб, томоша қилиш керак. Чунки рассомнинг асари бир нусхада яратилади. Пойтахтда яшай туриб, санъат музейи қаердалигини билмайдиганлар ҳам, афсуски, жуда кўп. Шундай экан, Шуҳратнинг ижодига бағишланган махсус альбом чоп этиш жуда-жуда зарур. Бу хайрли иш негадир пайсалга солиб келинмоқда.

Н. Норматов — Умуман, бизда санъатга доир нашр яхши йўлга қўйилмаган. Шарқ миниатюрасидан намуналарни чоп этмоқчи бўлиб қанча овора-сарсон бўлдик — фойдаси йўқ.

Ш. Отабоев — Ўзбек тупроғида ҳеч қачон истеъдод тақчил бўлмаган. Лекин ўнта бўлса, ўрни бошқа дегандек, Шуҳрат Абдурашидов ҳам ягона, худди шундай истеъдод бошқа дунёга келмайди. Қайта қуриш учун кураш авж олган, омманинг, айниқса, ижодий зиёлиларнинг фаоллиги ошган шу кунларда Шуҳратнинг ўрни жуда-жуда билинмоқда. Ижодий союзлар ўртасида кўнгилдагидек ҳамкорликни йўлга қўёлмай турганимизда, айниқса, унинг ўрни билинмоқда! Рассомларнинг янги ташкил этилган биринчи ижодий уюшмаси фаолиятида Шуҳратнинг ўрни ҳувиллаб турибди. Аммо у ўз асарлари, табаррук хотираси билан ҳамиша эзгулик йўлидаги курашнинг олдинги сафида!

Яна бир истак-таклиф: Шуҳрат Абдурашидов хотирасини абадийлаштириш, мактаб ёки билим юртларидан бирига унинг номини бериш лозим.

Суҳбатни Шодмонбек ОТАБОЕВ олиб борди

Тошкентдаги 8-болалар музика мактабида анъанавий «Санъат байрами» кўрик-конкурси бўлиб ўтди. Унда пойтахтимиздаги музика мактаблари ўқувчилари иштирок этишди. Улар ўзбек халқ чолғу асбобларида турли куйлар ижро этиб, ўз маҳоратларини намойиш қилишди. Бу кўрик-конкурснинг мунтазам ўтказилиши ёш музика ихлосмандларининг ўз соҳаларига янада жиддийроқ ёндашишларига ижобий турткн бўлмоқда.

М. Ашрафий номидаги 11-болалар музика мактаби ўқувчилари Ҳафиза Алимова ва Жаҳонгир Турдиевнинг ғижжакда ижро этган дуэтлари энг маъқул деб топилди. Улар анъанавий республика «Санъат байрами» кўрик-конкурсига йўлланма олдилар.

ОРЗУЛАРИ СОЗИДА ҚОЛДИ

ГАЗЕТХОН ИЛТИМОСИГА КЎРА

Ҳурматли редакция!

Биз, бундан бир неча йиллар муқаддам Олим Хўжаев номидаги Сирдарё область музикали драма ва комедия театрида ажойиб образлар яратган, айниқса классик қўшиқларимизни юксак маҳорат билан ижро этган истеъдодли хонанда ва актёр Рустам Ҳамдамовни хотирлаб мақола беришларингизни илтимос қиламиз.

З. МУЛЛАБОЕВА, И. ЁҚУБОВА

Риштон райони

Гап — кўп яшашда эмас, кўламли яшашда, деган экан бир донишманд. Ўз сози, ўз овозига эга бўлган бу йигит ҳамкасблари томонидан Андалиб лақабини олганида қирчиллама ёшида эди...

Рустам 1954 йили Риштон районидаги Чеки Насриддин қишлоғида туғилган. Ёши олтмишни қоралаб қолган Раҳим отанинг тилай-тилай топган ёлғиз ўғли эди. Рустам 1970 йили А. Н. Островский номидаги Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтига кириб, унинг музикали драма факультетини тамомлаб, бир гуруҳ курсдошлари билан Олим Хўжаев номидаги Сирдарё область музикали драма ва комедия театрига ишга келди. Театр ёш. Коллектив янги. Адҳам Юсуфалиев, Шароф Бошбеков, Озода Абдуллаева каби нозиктаъб, қобилиятли ёшлар... Коллектив манфаати бор жойда ўзлик-ўзи асло хаёлига келмайдиган санъаткор Маҳкам Муҳамедов уларга етакчи —бош режиссёр. Устод кўрган, номи тилга тушган Абдураҳмон Бобошев эса бош дирижёр. Театр учун йўкни йўниб, борни ундирадиган, ҳар бир киши билан тил топишиб кетадиган Султон Иброҳимов театр директори. Барча ўз иши билан банд. Ғийбатга ҳеч кимнинг вақти ҳам, тоқати ҳам йўқ. Мусоҳаба бўлса, бас. Мунозара меъёрида. Зал тўла мухлислар. Театрдаги муҳит энди тушган келинчакнинг хонадонидай беғубор, бегард, тинч-тотув...

Рустам ана шундай тиниқ осойишта муҳитда ўсди, камол топди, меҳнати, таланти юзага чиқди. Ҳа демаёқ сирдарёликлар орасида шуҳрат қозонди. «Бой ила хизматчи»даги Ғофир, «Аршин мол олон»даги Асқар, «Ўттиз ёшлилар»даги Шавкат, «Ричард III»даги Ричманд ролларини маромига етказиб ижро этди. «Лайли ва Мажнун»даги Мажнун ролини ўйнаб, зал тўла томошабинларни йиғлатди. Ўзи ҳам йиғлади. Кўп олдида актёрлик талантини намойиш қилди. Театрнинг кўзга тушган ёш, талантли актрисаларидан Феруза Имомова Лайлининг ўзи бўлди-қўйди. Гўё улар саҳнада ўйнамаётган, роль ижро этишмаётган эдилар. Бахтга қарши Ферузанинг умри ҳам қисқа бўлди. Рустам «Алишер Навоий» видеофильмида Арслонқул ролида чиқиб улкан санъаткорлар назарига тушди. Юқорида биз унинг сози, овози ҳақида айтиб ўтдик. Овоз ҳам санъаткор учун табиатнинг танқис бир неъмати. Ҳозир — ким кўп, хонанда кўп, хониш қилувчи кўп. Уларнинг ҳаммасини кишилар жон қулоғи билан тинглайдиларми? Рустам эса «Кўча боғи II»ни, «Муножот»ни, «Сегоҳ»ни, «Гулизорим»ни ижро этиб, тингловчиларни сел қиларди. Андалиб — булбул лақабини олиши ҳам — ана шундан. У халқимиз жон-дилига пайваста бўлиб кетган Маъмуржон Узоқов, Жўрахон Султонов, Ортиқхўжа Имомхўжаев сингари ҳофизлар билан ҳақли равишда фахрланар, айниқса Шерали Жўраевни устоз ҳисобларди. Бу — унинг сеҳрли созга ва табиий овозга ихлоси, эътиқоди эди.

Баъзи табиий ҳоллар одамзот умрига тимсолга ўхшайди. Масалан, теран дарёлар тинч оқади, тиниб оқади, эл-элатларни бир-бирига боғлаб оқади. Шаршаранинг қанча йўл босиб, қаерда тугаши эса ҳаммага маълум. Бир ёниб, чақнаб ўчган юлдузлар, капалак умри, ғунчанинг гулга айланиши муддати, бир липиллаб ўчган шам... Рустам ҳам элулусга парвона бўлиб хизмат қилди. Умри ҳам парвона мисоли қисқа бўлди. Қобилиятини, маҳоратини, борлиғини, бор бўй-бастини бир кўрсатиб кетди... У ўттиз ёшида эди. Театр коллективи йигит номзодини айни область комсомоли мукофоти лауреатлигига қўймоқчи бўлиб турган кунлари! Ҳамкасблари, мухлислари дод деганича қола бердилар. Ва қабрига ўрнатилган тошга Рустам тилидан:

Дунёга бир марта
келдимда кетдим.
На манзил, на мурод,
мақсадга етдим.
Орзу, армонларим созимда
қолди,
Борлиқ айтар гапим
бўғзимда қолди.

деган нолани битдилар.

Рустамни ўз иниси ўрнида кўрувчи Ойниса Ортиқбоева, Андалибни ўз оғасидай ардоқловчи Баҳодир Исомов унга атаб марсиялар ёздилар. Сиз хушовоз хонанда Анвар Султонов ижро этиб келаётган «Осмон тўлиб ой чиқди» ашуласини эшитгансиз:

Осмон тўлиб ой чиқди,
Тунларга чирой чиқди.
Нечун сенинг уйингдан
Бемаврид дод-вой чиқди?

деб бошланади қўшиқ. У— Рустам ҳақида, унинг фожиали қисмати ҳақида.

Махфиратхоним — Рустамнинг чаман ичидан танлай-танлай топган бир гули. Икки қиз, бир ўғилчаси бор. Ўрни келганда бир гапни айтиб ўтай: айрим сингилларимиз ўз умр йўлдошларига бўлган садоқатни, меҳр-муҳаббатни, жонфидоликни Махфиратхонимдан ўргансинлар. Биз Лайли, Ширин, Барчин, Кумушларни китобларда ўқиганмиз. Махфиратхонимни эса ўз кўзларимиз билан кўриб, ишларини кузатиб, бир ҳаводан нафас олиб, бир дарёдан сув ичиб, хулқ-атвори билан фахрланиб турибмиз. Ниҳоят Рустамнинг орамизда жисман бўлмагани билан руҳан ҳаёт эканлигига ишониб яшамоқдамиз.

Тўра СУЛАЙМОН

РАҚҚОСА ХОТИРАСИ

КУЮНЧАК ГАЗЕТХОНЛАРДАН ХАТЛАР

Республикамизда ўзларининг ҳалол меҳнатлари билан халққа, Ватанга хизмат қилиб, жаҳонга машҳур бўлган атоқли кишилар кўп. СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати Мукаррама Турғунбоева ана шундай фидокорларимиздан бири эди. Мукаррама опа ўзининг бутун ҳаётини республикамиз маданиятининг ривожига бағишлаган. У ўзбек миллий рақсининг довруғини дунёга таратди. Ҳозир унинг номи билан аталадиган «Баҳор» рақс ансамблининг фаолияти М. Турғунбоева таржимаи ҳоли билан боғлиқдир.

Шу пайтгача ана шу машҳур раққосамизнинг уй-музейи ташкил этилмагани мени ажаблантиради.

Мен яқинда опа яшаган хонадонда бўлдим. Дунёнинг деярли барча мамлакатларидан гастроллар пайтида тортиқ қилинган ранг-баранг буюмлар, фотосуратлар, дастхатлар, саҳна либослари ғоят кўп. Бу табаррук эсдаликликларни фарзандлари кўз қорачиғидай асрашмоқда. Аммо бу буюмлар эндиликда халқ мулкига айланди. Уларни халққа намойиш қилиш, давлат йўли билан муҳофаза этиш лозим.

Уй-музейнинг очилиши ўзбек санъаткорига кўрсатилган буюк эҳтиромгина эмас, халқ миллий рақсининг фидойиси бўлган инсон фаолияти ҳақидаги жонли тарих ҳам бўлиб қолур эди.

Мавлуда КАМОЛОВА,
Наманган область электр тармоқлари корхонаси уруш ва меҳнат ветеранлари кенгашининг раиси

ОТАЖОН ҲОШИМОВ ҚИСМАТИ

Ўзбекистон ССР Маданият фонди белгилаган маданий тадбирлар орасида шахсга сиғиниш даври қурбонлари хотирасига бағишланган учрашувлар, кечалар бор. 30-йиллар тўфонида ҳалок бўлган ана шундай инсонпарварлардан бири республикамиз фани ва маданияти равнақига катта ҳисса қўшган олим Отажон Ҳошимовдир.

Отажон Ҳошимов 1905 йили Тошкентда туғилади. Эски шаҳардаги рус-тузем мактабида таълим олади. 1919 — 1921 йиллари Тошкентдаги ўзбек билим юртида, 1921 йили Москва шаҳрида ишчилар факультетида ўқийди. Уни битиргач, Москва университетининг ижтимоий фанлар факультетига ўқишга киради. Ўзбекистонга қайтгач, таълим-тарбия ишлари билан шуғулланади. Республика Халқ маорифи комиссарлиги қошидаги илмий кенгашга раислик қилади. Орадан яна икки йил ўтгач СССР Фанлар академиясининг Ленинграддаги Шарқшунослик институти аспирантурасига бориб ўқийди. Сўнгра шу илмий даргоҳнинг илмий котиби лавозимида ишлайди. Тошкентга қайтгач, Ўзбекистон Фанлар комитетининг раиси ва шу фан маркази қошидаги Тил ва адабиёт институти директори лавозимида ишлайди. Ёш ўзбек олими қизғин ижодий фаолияти даврида Маркс, Ленин, Пушкин асарларини таржима қилади. Фалсафа ва адабиётшуносликнинг долзарб масалаларига бағишланган асарлар яратади.

Ўзбек олими туғилиб вояга етган Тошкентдаги Пуштиҳаммом маҳалласида яқинда ўтказилган учрашувда унинг болалик, ўсмирлик ва йигитлик йиллари, камолот паллалари, қамоққа олиниши каби воқеалар эсланди.

Учрашувда қатнашган Отажон Ҳошимов маҳалладошларидан айримлари билан суҳбатлашдик.

Қодир ота Орипов, 83 ёшда, пенсионер: — Отажон Ҳошимовнинг болалиги бизнинг Пуштиҳаммом маҳалламизда ўтган. У ўйинқароқ болаларга кам қўшиларди. Кўп вақтини мутолаа билан ўтказарди. Қорачадан келган, қадди-басти келишган норғул йигит эди. Зиёли бўлиб етишганида ҳамма унга ҳавас қиларди. У камолотга жуда тез етишди. Афсуски, эндигина қўлидан иш кела бошлаганда, бутун иши ўлда-жўлда бўлиб кетди.

Ҳамид ота Махсумов, 85 ёшда, пенсионер: — Отажон билимини доим ўртоқлари билан баҳам кўришга, уларни ўқишга қизиқтиришга ҳаракат қиларди. Мени ўрис мактабига қўярда-қўймай олиб борган. Шу орада кимдир мени бу ўқишдан айнитиб, ихлосимни қайтарган. Кейин афсусланганман. Отажон инқилоб йилларида ўрисча чиройли гапирар эди. У қамалиб кетганидан кейин маҳалламизда унинг билими, обрўси ҳақида кўп гапириб юришди. Орадан ярим асрча вақт ўтиб кетди. Ҳамма унутиб юборди. Ҳозирги авлод, ҳатто бизнинг маҳалламизда яшовчи аҳолининг кўпчилиги ҳам унинг қандай инсон бўлганини билмайди.

Жонрид Қосимов, республикада хизмат кўрсатган юрист (Отажон Ҳошимовнинг жияни): — Мен Отажон амакимларни охирги марта 1937 йилнинг 1 август куни кўрганман. Шу кечаси у киши қамоққа олиндилар ва домдараксиз йўқ бўлиб кетдилар. Менинг бувим ва опоқимнинг (олимнинг рафиқаси — **А. П.**) Отажон Ҳошимов тақдирини билиш учун кўп йиллар мобайнидаги уринишлари зое кетди. Сталин вафотидан кейин, шахсга сиғиниш фош қилингач, умид туғилди. 1957 йили СССР Олий судининг берган справкасига кўра Отажон Ҳошимов 1938 йилнинг 5 октябрь куни судланганлиги маълум бўлди. Суднинг ҳукми 1957 йилнинг май ойида қайта кўриб чиқилиб, Отажон Ҳошимовнинг хатти-ҳаракатларида жиноят белгилари бўлмагани учун бекор қилиниб марҳум О. Ҳошимов оқланди.

Амакимнинг қачон, қаерда вафот этганлиги ва қаерга дафн этилганлиги ҳозирга қадар биз учун қоронғи.

У кишининг ноҳақ қамалиши ва судланиши рафиқаси Зайнаб Валиевна Ҳошимова (1909 — 1988) ва акаси, яъни отам Қосимжон Ҳошимов (1895 — 1970) оилалари учун ҳам кўп азоб-уқубатлар келтирди.

НКВД органлари 1937 йилнинг 22 сентябрь куни опоқим Зайнаб Валиевнани Отажон Ҳошимовнинг рафиқаси деган асос билан қамоққа олади ва бир йилдан ортиқ вақт турмада сақлайди. Коммунал квартирадан опоқим ҳайдаб чиқарилади, мол-мулки мусодара этилади. Амакимнинг илмий ва ижодий фаолиятига доир шахсий архиви йўқ қилиб ташланади. Шундан кейин опоқим жуда кўп сарсон-саргардонликда ҳаёт кечирдилар.

ЁДНОМА

Отам Қосимжон Ҳошимов инқилобчи бўлган. У киши ёш Советлар ҳокимиятини мустаҳкамлаш учун олиб борилган курашларда қатнашган, Тошкентдаги осиповчилар қўзғолонини бостиришда иштирок этган. «Қизил партизан» унвонига эга бўлган киши эди. Амаким қамалиши туфайли ўша органлар томонидан исканжага олинган, оқибатда Бухоро, Термиз ва бошқа шаҳарларда дарбадор яшашга мажбур бўлган. Амаким оқлангандан кейингина, 1962 йили Тошкентга қайтиб келди.

50-йиллари айрим раҳбарлар Отажон амаким менга қўйган Жонрид исми учун космополитлик айбини тиркашди. Амакинг «халқ душмани» бўлган деган айб билан мени давлат хавфсизлиги комитетига қарашли ўқув юртларига қабул қилишмади.

Отажон Ҳошимов оқлангач, опоқим Зайнаб Ҳошимовага республика миқёсида шахсий нафақа тайинланди ва у киши Олимлар шаҳарчасидан берилган квартирага кўчиб борди.

Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети Акмал Икромов районидаги янги кўчалардан бирига Отажон Ҳошимов номини берди...

Отажон Ҳошимов Ўзбекистон Фанлар комитетининг раиси ҳамда Тил ва адабиёт институтининг директори лавозимида ишлаб турган чоғида биринчи марта шу институт қошида аспирантура ташкил этган. Бу аспирантурада ёш ўзбек олимларидан кўпчилик ўқиган. Улардан бири Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Иззат Султоновдир.

Иззат Султон: — Биз ёш олимлар Отажон Ҳошимовни адабиёт танқидчиси сифатида билардик. Олимнинг ўзбек шўро адабиёти ҳақидаги докладини эътибор билан тинглаганмиз. У докладида ўзбек совет адабиётига асос солувчилар сифатида Ҳамза, Абдулла Қодирий, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Уйғун, Ғафур Ғулом сингари адибларнинг ижодига муносиб баҳо берган. Ана шу адибларимизни ўзбек совет адабиётининг пойдеворини яратувчилар, деб таърифлаган. Бу доклад китобча бўлиб нашр этилган. У киши марксизм-ленинизм асарларини тарғиб-ташвиқ қилишда жонбозлик кўрсатган.

Институт директори сифатида ишлаганда унинг жонкуярлилиги билан очилган аспирантурада Юсуф Султонов, Ғулом Каримов, Ҳомил Ёқубов, Шарифа Абдуллаева, мен ўқиганмиз. Отажон Ҳошимов 1935 — 1936 йиллари бизларни Москвага, ҳозирги Ижтимоий фанлар академиясига лекциялар тинглашга олиб борган. Москвадаги таниқли рус адабиётшунос профессорлари иштирокида уларнинг лекцияларини тинглашни ташкил қилдирган. Ўшанда Тимофеев, Соколов, Динамов сингари олимларнинг суҳбатларини мароқ билан тинглаганмиз. Айни чоғда ўзбек олимининг ўзи ҳам марксизм-ленинизм назарияси, адабиётшуносликдан бизларга лекциялар ўқиган.

Биз Отажон Ҳошимовни ўзбек совет фани ва маданиятининг Плеханови деб атар эдик. Чиндан ҳам, у шу номга яраша иш олиб борар эди. 1937 йили у Тошкентда фольклор ойлиги ўтказиш ташаббускори бўлди. Институт директорининг ўринбосари Ҳоди Зариф билан биргаликда республикадаги кўплаб халқ шоирларини бу катта тадбирга таклиф қилган эди. Ўшанда Фозил Йўлдош ўғли, Эргаш Жуманбулбул ўғли, Абдулла шоир сингари халқ шоирлари ижросида жуда кўп достонларни кундузи томошабинлар билан тинглар эдик, кечқурунлари эса ана шу достонларни қоғозга туширардик. Мен ҳам достонларни ёзишда қатнашганман. Кўп достонлар ўша йили ёзиб олинган эди.

Отажон Ҳошимовнинг амалга оширган ибратли ишлари кўп. У «Қизил қалам» адабий уюшмасининг раиси ҳам бўлган. Бу уюшма асосан шўро ёзувчиларининг асарлари тарғиботи билан шуғулланган, Ниёзий асарларини бир жойга тўплатиб, «Қизил қалам» альманахида нашр эттирган. У бу ташаббуси билан республикамизда дастлабкилардан бўлиб ҳамзашуносликни бошлаб берган.

Отажон Ҳошимовнинг 1937 йилда қамалиши сабаблари ҳақида: Ўшанда бизлар кўп нарсадан бехабар эдик. Жуда оғир кунлар эди. Биз ҳозирда бегуноҳ деб айтган кишиларимиз аввал қамалар, орадан анча вақт ўтгандан кейин унинг сабаблари маълум қилинарди. Шундан кейин кўпчилик ана шундай сохта айбларга ишониб, шунақа экан деб кетаверар эдик...

Ўзбек совет маданияти ва адабиётининг асосчиларидан Отажон Ҳошимовнинг номини абадийлаштириш, унинг фаолияти ва илмий асарларини тарғиб қилиш ҳозирги қайта қуриш юмушларимизнинг бири бўлмоғи лозим.

Абдулла ПЎЛАТОВ,
СССР Журналистлар союзи аъзоси

ҚУТЛАЙМИЗ!

Яҳё ТОИРОВ — 50 ёшда

Ўзбекистонда яшаб ижод қилаётган уйғур ёзувчиларидан Яҳё Тоиров 50 ёшга тўлди.

Яҳё Тоиров 1938 йилда Шарқий Туркистоннинг Ғулжа шаҳрида туғилди. Шингжонг Педагогика институтида уйғур тили ва адабиёти муаллими ихтисосини эгаллади. 1971 йилдан бери Тошкентда яшаб, ижод қилиб келмоқда. Бу даврда адиб Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетида, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ҳузуридаги партия тарихи институтида хизмат қилди. 1973 йилдан 1988 йил охиригача Олмаотада уйғур тилида чиқадиган республикалараро «Коммунизм туғи» ва «Янги ҳаёт» газеталарининг Ўзбекистон бўйича мухбири бўлиб ишлади.

Муаллифнинг «Кўзлар» номли биринчи китоби 1969 йилда Олмаотадаги «Жазуши» нашриётида чоп этилди. Шундан сўнг мазкур нашриётда ижодкорнинг «Ақида», «Меҳр», «Дунёга бир келамиз» номли қисса ва ҳикоялар тўпламлари босмадан чиқди. Яҳё Тоировнинг бир қатор ҳикоялари рус ва қозоқ мажмуаларида чоп этилган. Адиб ўзбек ёзувчиларидан Мирмуҳсин, Ҳамид Ғулом, Шукур Холмирзаев ва бошқа ижодкорларнинг ҳикояларини уйғур китобхонларига таништирди. «Кўзлар» қиссаси ва бир қатор ҳикоялар ўзбек тилида нашр этилган.

Ҳурматли Яҳё Тоиров! Сизни, уйғур халқининг иқтидорли ёзувчисини қутлуғ 50 ёшингиз билан муборакбод этамиз. Сизга узоқ умр, сиҳат-саломатлик ва ижодий фаолиятингизга янада ривож тилаймиз!

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ

Раҳматжон ТУРСУНОВ — 50 ёшда

Ҳурматли Раҳматжон Турсунович!

Сизни — бутун ғайратини ўзбек қўшиқчилик санъатини ривожлантиришга бағишлаган ижодкорни 50 ёшингиз билан чин дилдан табриклаймиз.

Сиз Тошкент давлат консерваториясини тугатиб, Қарши давлат педагогика институтида, Тошкент маданий-оқартув техникумида кўплаб ёшларга музика сабоғи бердингиз. Ҳозир эса Тошкент Давлат маданият институтининг халқ музикаси кафедрасига раҳбарлик қилмоқдасиз.

Сиз яратган қўшиқлар ўзига хослиги, интонация жиҳатидан бетакрорлиги, халқ музикасига ҳамоҳанглиги билан халқимизга манзурдир. «Чўлдан эсган саболар» тўрт қисмли вокал сюитангиз, «Ғамзасин севдинг кўнгил» қўшиқлар тўпламингиз мусиқа шинавандалари томонидан муносиб баҳоланди.

Ижодга илмий-педагогик фаолиятни ҳам чамбарчас боғлаб олиб бормоқдасиз. «Ўзбекистон ҳаваскорлик халқ ашула ва рақс ансамблларини ривожлантиришнинг педагогик шарт-шароитлари» мавзуидаги кандидатлик диссертациянгиз катта амалий аҳамият касб этди.

Қадрли Раҳматжон Турсунов! Сизга ҳозир айни камолот ёшидаги ижодкорга мустаҳкам соғлиқ, узоқ умр ва ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ТЕАТР АРБОБЛАРИ СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ

ҚАЙТИШ

Халқ денгиздир,
халқ тўлқиндир,
халқ кучдир,
Халқ исёндир, халқ оловдир,
халқ ўчдир...
Халқ қўзғалса куч йўқдир,
ким тўхтатсин,
Қувват йўқ, ким халқ
истагин йўқ этсин...
Бутун кучни халқ ичндан
олайлик,
Қучоқ очиб халқ ичига
борайлик!

XX аср ўзбек маданиятининг мангу сўнмас юлдузларидан бири — Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпоннинг бу мисраларида шоирнинг она халққа, унинг қудратига бўлган бекиёс ишончи, эътиқоди мана-ман деб турибди. Зотан, халқи билан бир жон-бир тан бўлмаган истеъдоднинг умри боқий эмас. Чўлпон эса заҳматкаш, бағри кенг ва жафокаш элининг чин фарзанди эди. Бироқ унинг умри фожиали, ижодий тақдири ғоят машаққатли бўлди. Эллигинчи йилларнинг охирларида беайб эканлиги совет суди томонидан расман тан олиниб, оқланган бўлса-да, турғунлик йилларининг бўғиқ муҳити касофатида асарларининг халқимизга қайтиши жуда қийин кечди. Фақат қайта қуриш даври шарофати билан ҳассос шоиримиз ижоди ўз эгалари қўлига қайта бошлади. Газета-журналларда унинг шеърлари, айрим мақолалари, «Кеча ва кундуз» романи босилди. Куни кеча редакциямиз яна бир қувончли янгиликдан хабар топди: «Юлдузча» нашриёти Чўлпоннинг «Баҳорни соғиндим» деб номланган китобини 10 минг нусхада нашр этибди! Бу орада ўтган ярим асрдан зиёдроқ узоқ муддатли «танаффус»дан кейин чоп қилинган шоирнинг биринчи китобидир. Мажмуани адабиётшунос Иброҳим Ҳаққулов тўплаган. У китобга «Қалб ёлқини — сўнмас ёлқин» сарлавҳали мазмундор сўзбоши ҳам ёзган. Тўпламга умидли ёш шоир Аъзам Ўктам муҳаррирлик қилган.

«Баҳорни соғиндим» мажмуаси мактаб болаларига мўлжаллаб чиқарилган. Ундан Чўлпоннинг сара шеърлари ўрин олган. Шеърларнинг барчасида бир умр халқ бахти, эрки учун курашган улуғ сўз санъаткорининг ҳамиша бедор, безовта юраги уриб турибди. Чўлпоннинг оташин мисралари ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик руҳида тарбиялашдек буюк ишда яна беминнат хизмат қилажакдир.

С. МАҲМУД

ЯНГИ СПЕКТАКЛЬ

«ПАРАНЖИ СИРЛАРИ»

Ўзбек совет адабиёти ва санъатининг асосчиларидан бири Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий таваллудининг 100 йиллиги кенг нишонланмоқда. Турли жойларда ҳамзахонлик кечалари, ижодий учрашувлар бўлмоқда. Театрларнинг коллективлари Ҳамза асарларини саҳнага қўймоқдалар.

Ўзбек давлат «Ёш гвардия» драма театрининг санъаткорлари ҳам Ҳамзанинг «Паранжи сирлари» асарини саҳнага қўйдилар. Уни ёш режиссёр А. Гамиров саҳналаштирди. Спектаклга театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Б. Йўлдошев бадиий раҳбарлик қилди. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, СССР Давлат мукофотининг лауреати Г. Брим саҳна безакларини ишлади.

Спектаклдаги ролларни Ўзбекистон ССР халқ артистлари М. Орипов, П. Саидқосимов, республикада хизмат кўрсатган артистлар Т. Юсупова, О. Юнусов, Д. Исмоилова, Р. Аҳмедова, Р. Ёқубов, Э. Комилов, Н. Тошкенбоева, артистлар С. Раметова, Ё. Саъдиев, М. Матчонов, С. Азимова, Ҳ. Арслонов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

СУРАТДА: шу спектаклдан кўринишлар.

К. РОМЕЕВ фотолари

ТЕЛЕЭКРАНДА ЖОНЛАНГАН ХОТИРА

Республикамизда ташкил этилган хотира куни қадриятларимизни эъзозлаш борасидаги муҳим тадбирлардан бири бўлиб қолди. Ҳаётимизда қарор топаётган демократиялаш жараёни инсон ўзлигини яна ҳам чуқурроқ англаб олиши учун катта имкониятлар яратмоқда. Бахтимиз учун курашганларни ёдга олиш, оталаримиз жасоратини ва уларнинг барча яхши одат ва анъаналарини ўрганиш келажак уфқларини яна ҳам аниқроқ тасаввур қилиш имконини беради. Ўзбекистон телевидениеси Хотира кунига бағишлаб тайёрлаган кўрсатувлар ва кинопрограмма худди шу фикрларни эътиборда тутганлиги сезилиб турибди. 26 март куни берилган кўрсатувларда телетомошабинлар ҳаётдан кўз юмган машҳур кишиларимиз, адабиётимиз ва санъатимиз жонкуярлари ҳақидаги хотираларни зўр ҳурмат ва эҳтиром билан тингладилар, томоша қилдилар. Айниқса, телеэкраннинг катта ҳаёт йўлига эга сиймолар табаррук қиёфаларини бизга яна бир бор кўрсатиши, улар ҳақида берган маълумотлар ғоят қадрлидир.

«Барҳаёт наволар» кўрсатуви ўзбек совет санъатига пойдевор қўйган ижодкорлар фаолияти ҳақида кенг фикр юритди. Унутилаёзган қўшиқлар қайта яратган ҳаяжонли лаҳзалар томошабинларга бир олам завқ бағишлади.

Машҳур адибларимиз ҳақидаги хотира бизга ғоят маъқул бўлди. Шу куни адибларимиз — Ойбек ва Ғафур Ғулом ҳақидаги қизиқарли кўрсатув намойиш қилинди. Тўғри, Ойбек ва Ғафур Ғулом ҳақидаги бу ҳужжатли фильмлар «зангори экран»да илгари ҳам намойиш этилган. Лекин у айни хотира кунида яна ҳам ўзгача маъно касб этди, гўё одатдагидан таъсирчанроқ жаранглади. Бу иккала фильм ҳам Ўзбекистон ССР Илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар студиясининг маҳсулоти. Лекин уларни худди шу куни программага киритилиши телестудия ходимларининг ташаббуси туфайли, албатта. Қолаверса, «Ойбек» фильми телестудия ходимлари томонидан зудлик билан ўзбек тилига ўгирилгани кўриниб турибди. Ўзбек тилидаги текстни кинoредакция редактори Саодат Файзиева ўқиди. Муҳими, фильм икки тилда — ҳам рус тилида, ҳам ўзбек тилида бемалол тушунарли бўлди. Адибларимиз ҳақидаги таниқли адабиёт ва санъат арбобларининг сўзларини қизиқиш билан тингладик. Ойбек ҳақида ленинградлик таниқли олим С. Иванов ўзбек тилида жуда чиройли сўзлади. Адиб ҳақидаги К. Симонов, К. Яшин, О. Ёқубовнинг сўзлари, Ғ. Ғулом ҳақидаги — А. Софронов, Р. Ҳамзатов, Р. Казакова, Т. Тўла, Э. Воҳидовнинг чиқишлари жуда эътиборлидир. Бунинг учун телевидение ижодий ходимларига ташаккур.

Кези келганда шуни ҳам айтиш керакки, адабиётимиз ва санъатимизнинг атоқли намояндалари ҳаёти ва ижодини ленталарга кўпроқ муҳрлаш керакка ўхшайди. Бундай фильмлар келгусида авлодлар учун ниҳоятда муҳим дастур бўлади.

Р. НУРИЛЛАЕВ

ИНСОН ҚАДРИ ҲАҚИДА МУСОҲАБА

Ўзбекистон ССР Маданият министрлигининг халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар республика илмий-методик маркази урф-одатларимиз ва уларнинг турмушдаги ўрни ҳақида давра суҳбатлари ўтказмоқда. Уларнинг биринчиси «Тўйлар ҳақида ўйлар» деб номланиб Тошкентдаги оталар чойхонасида бўлган эди. Жамоатчилик билан иккинчи мулоқот «Хотира кунлари қандай ўтади?» деган мавзуга бағишланган бўлиб Қарши шаҳрида ўтди. Бу учрашув ва баҳсларда кўплаб жамоатчилик ташкилотлари, ўқув юртларининг вакиллари, олимлар иштирок этдилар. Давра суҳбатларининг иккаласида ҳам замонавий урф-одатлар, уларни кенг тарғиб этиш ҳақида чуқур мулоҳаза юритилди.

28 март куни урф-одатларимиз ҳақидаги учинчи давра суҳбати Тошкент шаҳрининг Акмал Икромов район меҳнаткашлари ҳузурида бўлди. Навбатдаги мулоқот «Инсон қадри» деб номланди. Йиғилишда Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги республика илмий-методик марказининг сектор мудири, тарих фанлари кандидати, этнограф олим Билол Аминов «Инсон қадрияти ва хотираси» мавзуида доклад қилди. Фалсафа фанлари доктори, профессор Қўчқор Хоназаровнинг «Замонавий удумлар — ҳаётга», Тошкент автомобиль йўллари институти доценти Фатхулла Зикриллаевнинг «Инсон қадри ҳақида» мавзуидаги нутқлари тингланди. Шундан кейин бошланган давра суҳбатида ТошДУ профессори Р. Усмонов, адиб Ф. Усмонова, Акмал Икромов район хотин-қизлар советининг раиси Ф. Шукурова, шу район ижроия комитети маданият бўлимининг мудири М. Жаъфаров, Ҳ. Абдуллаев номидаги маҳалла активи Қ. Қосимов, Ойбек номидаги маҳалла активи Қ. Бурҳонов, Бешқайрағоч маҳалласи комитетининг раиси Қ. Абдураҳимов, қаҳрамон она С. Сиддиқова ва бошқа жамоатчилик вакиллари инсонни ҳар томонлама ривожланиши, камол топиши учун, одамлар ўртасидаги ўзаро ҳурмат, меҳр-муҳаббатни кучайтириш учун азалий анъаналаримиздан кенг фойдаланиш борасидаги фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Мулоқот давомида инсон қадри, хотираси билан боғлиқ қўшиқлар, марсиялар ижро этилди. Акмал Икромов район бадиий ҳаваскорлари классик шоирларимиз шеърларига басталанган қўшиқлардан концерт бердилар.

ЎзАС АХБОРОТИ

Сўқоқ қишлоқ Советининг ёшу кекса, эркагу аёл — барча аҳолиси ЎзССР Фанлар академияси А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти ходимларини карнай, сурнай садолари остида кутиб олдилар. Бугунги кун қишлоқ аҳли учун ҳам, институт ходимлари учун ҳам кўпдан кутилган шодиёна бир кун бўлди. Хонанда-ю созандаларнинг, шоир ва олимларнинг куй-қўшиқлари, дил сўзлари, табрик назмлари ҳамал ойининг биринчи кунига — Наврўз байрамига бағишланди.

ЎзССР ФА мухбир аъзоси Иззат Султон, филология фанлари докторлари Тўра Мирзаев, Содир Эркиновнинг ўзбек тилининг қадр-қимматти, Наврўз байрамининг қадимги анъаналари, филология фанлари кандидатлари С. Ғаниеванинг байрамимизнинг ўзига хос хусусиятлари, Н. Жумаевнинг Наврўзга бағишланган биринчи асар — Рабғузийнинг «Кун ҳамалга кирди эрса келди олам Наврўзи» сатри билан бошланадиган ғазали ҳақидаги маърузалари ғоят қизиқиш билан тингланди. Шу қишлоқнинг энг кекса отахони Ўрол бобонинг «Наво», «Дилхирож» куйларини сурнайда чалиб бериши, машҳур хонанда Ҳасан Ражабийнинг бир қанча лирик қўшиқлари, Тошкент Давлат Маданият институтининг «Нилуфар» ансамблининг шўх, дилрабо куйлари, шу ансамблнинг бадиий раҳбари Тоҳир Йўлдошевнинг қўшиқлари тўпланганлар дилини хушнуд этди, кайфиятини кўтарди.

Г. ИСМОИЛОВА

●

Пойтахтимизнинг Октябрь район Марказ—13 массивидаги «Янги турмуш» маҳалласида яшовчи онахонлар ва маҳалла комитети ташаббуси билан Наврўз байрамига бағишланган сайил бўлди. Ҳашар йўли билан қурилган маданият саройи кекса онахонлар, ишчи хотин-қизлар, келинчагу болалар билан гавжум бўлди. 12 фарзанднинг онаси — қаҳрамон она Марғуба Қурбонова ундирган буғдой катта дошқозонга солинди, тонгга қадар қайнаган сумалак атрофида ўйин-кулги, ҳазил, айтишувлар давом этди. 80 ёшини қаршилаган Ҳожал буви Азимхўжаева сумалак пишириш сирларини ёшларга гапириб берди. Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, «Янги турмуш» маҳалла комитети раиси ўринбосари Озод Йўлдошев ва активлари ташаббуси билан сўнгги йилларда жуда кўп фойдали тадбирлар ўтказилмоқдаки, бу одамларни бир-бирига яқинлаштиришда, меҳр-оқибатли бўлишда тарбиявий аҳамият касб этмоқда.

Йиғилганлар Ўзбекистон ССР халқ артисти Икрома Болтаева, ҳуқуқшунослик фанлари кандидати О. Каримова, филология фанлари доктори Ў. Шокиров ва бошқаларнинг Наврўз байрами тарихи ва анъаналари ҳақидаги суҳбатларини мароқ билан тингладилар.

БИЛДИРИШ

Ўзбек адабий тилини янада пухтароқ ўрганишни истовчи ёш адиблар диққатига!

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси ҳузурида «Қодирий мактаби» иш бошлади. Мактабда атоқли ўзбек ёзувчилари асарларининг тили ўрганилади, таҳлил этилади. Адабий тил хусусида баҳслар, суҳбатлар ўтказилади.

Дастлабки машғулот 4 апрель сешанба соат 19.00 да Пушкин кўчасидаги 1-уйга жойлашган Адабиётчилар уйида бошланади.

Машғулотни ёзувчи Тоҳир Малик олиб боради.

ЧЕВАРГА ЎТИНЧИМ БОР

Дугонам куни-кеча Модалар ательесида ҳавас билан тиктирган кўйлагини кийиб кўрди-ю, бирдан кайфияти бузилди. Сабабини суриштирдим:

— 1-Модалар ательесига кирсам, метри 10 сўмлик мана шу газламадан келибди, — куюнчаклик билан деди дугонам. — Шу рангни жуда ёқтирардим. Дарҳол ўзимга мос фасонда кўйлакка буюртма бердим. Бичиқчи буюртмани қабул қилиб олгач, бир ҳафтадан сўнг кийиб кўришга келишимни айтди.

Ҳали кўйлак тайёр бўлмаган эди, яна бир ҳафтадан сўнг иккинчи марта кийиб кўришга бордим. Кўйлак деярли тайёр бўлган эди-ю, аммо ундан кўнглим тўлмади. Мен ўзимга ёқинқирамаган жойларини кўрсатдим. Лекин чеварлар тили билан тушунтиролмадим, агар бевосита тикувчининг ўзи билан гаплашсам, назаримда, бир-биримизни яхши тушунар эдик. Мен фикримни бичиқчига айтдим. Эътирозим унга ёқмади шекилли:

— Энди кеч. Кўйлак деярли тайёр бўлган. Тикувчининг ҳам иши бошидан ортиб ётибди, — деди аччиқланиб. Сўнг қўшиб қўйди: — Яна айтиб кўрарман тикувчига. Балки...

Бир ҳафталардан сўнг кўйлакни олишга бордим. Кийиб кўрдим — ўша кунги аҳвол. Кўйлакнинг ҳеч ерини ўзгартирмай, шундайлигича қўлимга тутқазишди. Ахир асабийлашмай бўладими. Айтилган вақтда тикиб беришмаса, бунинг устига тикиш ҳақининг қимматлигини айтмайсизми? Кўнглимдагидек тикилмагани учун шу кўйлакни ҳеч кийгим келмаяпти.

Дугонамнинг куюнганича бор. Ҳар қандай аёл ҳам чиройли газламадан ўзига ёққан фасонда бежирим кўйлак тиктириб кийишни хоҳлайди. Лекин Модалар ательесидаги тикиш нархининг баландлигидан ўйланиб қоласиз.

— Ательемиз олий категорияли бўлгани сабабли тикиш нархлари бизларда нисбатан қимматроқ, — дейди 1-Модалар ательеси бошлиғи Ф. Раҳимова. — Буюртмачилар ҳам ҳар хил бўлишади. Баъзилари жуда ўжар бўлади. Кўйлак деярли тайёр бўлганда: «Мен бу фасонда демагандим. Бутунлай ўзгартириб юборибсизлар», деб кўйлакни олишдан бош ҳам тортишади.

План жуда катта белгиланган. Тикувчиларнинг иши доим тиғиз. Улар тайёр кўйлакни сўкиб бошқатдан тикиб беришолмайди. Қолаверса, бунинг учун уларга қўшимча ҳақ тўланмайди.

Шу ерда ўринли бир савол туғилади. Буюртмачининг кўйлаги кўнглидагидек чиқиши, ортиқча гап-сўз бўлмаслиги учун бичиқчи андоза олаётган вақтда шу кўйлакни тикаётган тикувчи ҳам қатнашса бўлмайдими? Бунга бор-йўғи 2—3 минут вақт кетади, холос.

— Саволингиз жуда ўринли, — дейди Тошкент шаҳар Октябрь районидаги Маиший хизмат кўрсатиш уйи қошида жойлашган 3-Модалар ательеси бичиқчиси Холида Боймуратова. — Бизларда иш смена билан олиб борилади. Лекин биз ҳар бир кийиб кўришга тикувчини таклиф этолмаймиз. Улар ҳеч нарсага чалғимасдан, асабийлашмасдан иш тикишлари зарур.

Кўйлакнинг яхши-ёмон тикилиши, буюртмачининг кўнглидагидек чиқиши аввало бичиқчига боғлиқ. Агар кўйлак тўғри, яхши бичилган бўлса, тикувчи ҳеч қийналмай тикади. Бунинг учун бичиқчилар юқори малакага эга бўлишлари зарур.

Маълумки, ҳозир ҳар бир соҳа бўйича кооперативчилар ёки якка тартибда иш олиб борувчилар сони кўпайиб бормоқда. Бу эса ательемиз ишига салбий таъсир этаяпти. Сабаби, кооперативларда ойлик даромад юқорироқ бўлгани сабабли малакали бичиқчилар кооперативга аъзо бўлиб кетишмоқда. Оддий тугмача, занжир, ҳар хил рангдаги иплар, костюм-шим остидан қўйиб тикиладиган астар матолари камчил бўлиб қолди. Бу эса ишимизнинг орқага кетишига, буюртмани вақтида бажаролмаслигимизга сабаб бўлмоқда.

Мен хизмат юзасидан бир неча мамлакатларда бўлдим. У ердаги аҳолига хизмат кўрсатишдаги тартиб қоидани кўриб, очиғини айтсам, ҳавасим келди. Дейлик, бирор газмоллар магазинидан кўйлаклик ёки костюм-шимга мос газлама харид қилмоқчисиз. Шунда сотувчилар газламага мослаб, ип, тугмача, қўйингчи, занжиргача қўшиб ўраб беришаркан.

Хўш, нима учун бизларда ҳам шу тартибни жорий қилиш мумкин эмас? Бу билан магазинда сотувчиларнинг иши осонлашса, харидорнинг оворагарчилиги камаяди.

Яна бир гап. Маълумки, камёб, яхши газламалар баъзи-баъзида ур-йиқит қилиб магазинларда сотилади. Агар шу газламалар Модалар ательеси орқали сотилганда эди, бизнинг ҳам, магазиннинг ҳам плани бирдай бажарилган бўларди. Бунинг устига магазиндан ўз нархига олиб, уч-тўрт баравар ортиқча нарх қўйиб сотадиган текинхўр чайқовчиларга ҳам барҳам берилarди.

Ҳозир ҳамма соҳада сифат учун кураш кетаяпти. Буюртмаларимиз ўз вақтида кўнгилдагидек қилиб тикиб берилса, айни муддао бўларди. Модалар ательесида ишлаётган чеварларга ҳам мижозлар ихлоси ортаверади.

Заҳро НУЪМОНОВА

СУҲБАТЛАР

ОДАМНИНГ ЗАРУР АЪЗОСИ НИМА?

I

РУСТАМ ҚИЗИҚ (Наманган):

— Оламда бурундан зарурроқ нарса йўқ. Бурун бўлган жойда, атроф яхшилаб кузатилса, албатта кўз,

оғиз, қулоқ ҳам топилади. Ишингиз юришиб, баъзан ҳатто миянинг устидан чиқиб қолишингиз мумкин. Тўғри, аксар мияларда ҳар доим ҳам фаросату идрок етарли бўлавермайди, аммо бундақангилар кўрсатма, буйруқ, фармонни керагидан анча ортиқ ишлаб чиқара оладики, юқорида айтилган етишмовчиликлар тезда сезилмай кетади.

Энди яна бурунга қайтадиган бўлсак, унинг ҳаётдаги роли беқиёс. Масалан, ароқ ичилди дейлик — жиғилдондан «лўқ» этиб шартта ўтади-кетади. Қаёққа кетди, нимага кетди, қаёқларда айланиб юрибди, охири қайси жойга бориб тўхтади — уёғи номаълум. Закускани бурунга қадаб ҳидлаш, бу бошқа гап — истаганингча ҳидлайсан, кўнглинг ағдарилгудек бўлгунча ҳидлайсан, тешикчаларга чапланиб қолгунча ҳидлайсан...

Ё бўлмаса, кетворган замонавий қиз келяпти дейлик. Кўз уни кўради, лекин электровознинг прожекторидек бақрайганича қолаверади. Қулоқ ҳам кооператив туфлининг «така-тука-так, така-тука-так» қилиб ўйнашини шалпайиб эшитади, лекин шу шалпайганича тураверади. Бурун-чи? Азамат бурун доим ҳаракатга ташна — қизнинг сочидаги шампундан озгина ис олдими, гап тамом, ўша исни маҳкам ушлаганича сени бошлаб кетаверади, бошлаб кетаверади, ариқлардан ҳатлатади, деворлардан оширади, туйнуклардан ўтказади, охири пешананг туғруқхонанинг деворига тегиб, кўзинг очилади...

Ҳа, азамат бурунда фазилат кўп! Азамат буруннинг имкониятлари чексиз! Доимо бурунга таяниб иш кўриш, бурнингдан нарини кўролмайсан, деган ҳақоратларга матонат билан чидаш керак!

II

ҲОЖИ ҚИЗИҚ (Хўжанд):

— Бе-е, мўйлови йўқ одам одамми? Мўйлов бор жойда бурунга сираям ҳожат

қолмайди. Шампуннинг ҳидига маҳлиё бўлиб, учраган таннознинг ортидан овчининг кучугидек ҳакиллаб юргандан кўра, маънодор қилиб мўйлов учириб қўйилса, олам гулистон.

Шунақада хотинларга ачиниб кетаман, бу шўринг қурғурларни парвардигор ҳатто мўйловданам қисган. Пожарникларнинг ичагидек келадиган сочдан тўрт энликина қисқартиб, буруннинг тагига урворса, нима қиларди. Хотин бечоралар бизга ўхшаган палаги тоза йигитларни кўрганда, секин мўйлов қилолмай доғда. Қош учиришга келсак, буниси аллақачон модадан қолган. Ҳозирги хўрозфеъл йигитлар ўсма қўйилмаган қошни сариқ чақага олмайди.

Ким нима деса десин-у, шахсий фикрим шу —одамзотга энг аввало мўйлов керак. Қанақалигини суриштириб ўтириш шарт эмас: хўкизнинг шохига ўхшайдими, тиш чўткасига ўхшайдими, гувалакнинг тагига қўнган қўнғизга ўхшайдими, эшакнинг туёғидан тушиб қолган тақага ўхшайдими, операчиларнинг бўйнидаги капалакнусха бантга ўхшайдими, НАТОнинг қирувчи самолётига ўхшайдими, таксичиларнинг шапкасидаги белгига ўхшайдими — ишқилиб буруннинг соясида ҳурпайиб турса бас. Шоирнинг тили билан айтганда:

Қоплонга тош ўрин керак,
Қўй-қўзига яйлов яхши.
Бировларга бурун керак,
Ҳоживойга мўйлов яхши.

III

ОБИД ҚИЗИҚ ВА МИРЗА ҚИЗИҚ (Тошкент):

— Тўрт кунлик ўткинчи дунёда бурун билан мўйловга бало борми? Биринчи ўринда одамга кўз керак. Бўлмаса, лагандаги ошингни дўстга ошатаман деб, душманнинг оғзига тиқворасан.

— Қулоқдан гапирсанг-чи, Обидвой. Бандаи мўминда қулоқ бўлмаса, сен билан мени ким ҳам сайлга айтиб, даврага таклиф қиларди? Аксинча биздан қарз сўрашяпти деб ўйлаб, тўрт томонга қочворишарди.

— Қулоқсизларга Чарли Чаплинга ўхшатиб қилиқ кўрсатсак ҳам кунимиз ўтаверади, Мирзажон. Энг муҳими — кўз.

— Э, қулоқдан гапир-е!

— Калла борми ўзи? Масалан чиройли қизларни кўрганда завқланиб кетсанг, нима дейсан?

— Агарда хотиним ёнимда бўлмаса, «ҳали уйланмаганман», дейман.

— Адашяпсан. Завқланиб турганингда, ўз-ўзидан оғзингнинг мотори ишлаб, «Ҳа, кўзингдан ақанг!» деворасан. Тўғрими? Лекин «Ҳа, қулоғингдан ақанг!» деган гапни ҳали эшитмаганман. Демак, кўз биринчи ўринда.

— Йўқ, нима бўлгандаям, одамга аввало қулоқ керак!

— Кўз керак, кўз!

— Қулоқ дедимми, қулоқ!

— Вей; қулоқ чаккангга қаратиб тортвормайин тағин...

IV

МУҲИДДИН ҚИЗИҚ (Қўқон):

— Энди менга қулоқ беринглар, укалар. Ҳарқалай сизларга қараганда бир-иккита кўйлакни ортиқ йиртганман, пивохоналарда йиртилганлари бу ҳисобга кирмайди.

Аслида, одамни одам қилиб турадиган нарса —тил. Ҳид билмаслик, карлик, кўрликка қараганда соқовлик энг ёмон бало. Азот заводидан чиқаётган ачитқи тутун ҳидини ўн йиллаб искаб юрдик, тилимиз йўқлиги учун: «Э, тўхтат-е!» деёлмадик. Бир галстук таққан келиб: «Ўртоқлар, келгуси йили саксон центнердан пахта берасизлар!» деганини эшитдик. «Ҳўв, начайлик, бу еримиз энангди дошқозоними, хоҳлаганингча сув қўшиб, шўрвани кўпайтираверсанг», деёлмай, гунг турдик. Самолётлар устимиздан гувира-гувир дори сочганини кўриб турдик, аммо яна соқовлигимиз панд берди, «диагнозни тасдиқлайман», деб мажлислардагидек қўл кўтарганимизча касалхоналарга қаторлашиб келавердик. Ўргимчакнаю кўсак қуртлари бўлса, ҳалиям соппа-соғ, невара-чеварасининг роҳатини кўриб ётишибди. Биронта ҳашарот Боткин касаллигига чалиниб дўхтирга келганини кўрмадик.

Айниқса, атрофингдаги амалдорчалар соқов чиқса, бундан ёмони бўлмас экан. Бешта юлдуз таққани энг унумдор ерларга заводлар қурдирди, иккита юлдуз таққан акахонимиз ғўлдираб тураверди. Энг манзарали жойларни кимё корхоналари яримсаҳрога айлантирди, акахонимиз кўзини гилдиратишдан бошқага ярамади. Ҳатто Орол денгизини симирворишсаям, «Ҳў, катта ака, бу «Портвейн»мас, ахир!» деёлмади...

Кўриб турибсизларки, укалар, бу ёруғ оламда инсонга тилдан зарурроқ нарса йўқ. Мен учун ҳам бошқалар гапириб қўяр, деганлар эса қаттиқ хато қилади, ҳар кимнинг ўз тили бўлгани яхши.

I АПРЕЛЬ — КУЛГИ КУНИ

Қани, бир башорат қилаверсинлар, ёлғон неча хил бўлади? Бехабармилар? Унда биз турларга ажратайлик, сиз чўтга тушинг: заҳар ёлғон, хатар ёлғон, сотар ёлғон, ўтар ёлғон, ётар ёлғон, қатор ёлғон... Э, шуёғиям етар-е! Илойим ҳаммасининг уйи куйсин!

Ҳа, айтгандай, яна шакар ёлғон ҳам бор, буниси анча ўзимизбоп. Биринчи апрель лақиллатувлари айнан шу қўлинг ўргилгурдан келиб чиққанига мана бошим кафил.

Биринчи апрель ҳазиллари бизга Европадан ўтган, дейсизми? Нима, бунинг ўзбекларга алоқаси йўқлигига мендек калладорни ишонтирмоқчимисиз? Унда гапни каминага бериб, бир зум кўк чой ичиб турсинлар.

Тирикчиликка муккадан кетиш натижасида Бобур ёки Машрабни мутолаа қилишга фурсат топмасалар-да, лоақал ўзбекнинг «Қирқ ёлғон» деган эртагини эшитгандирлар? Оламни етмиш карра кезиб чиқиб ҳам, шакар ёлғоннинг бундан олийроқ намунасини топиб келолмайсиз. Ахборотингиз учун айтиб қўяй — бу эртак яралганда, ўша қитъангиз ҳали «Европа» деган номни олмаганди. Қолаверса, ушбу эртак худди Биринчи апрелнинг ўзгинасида тўқилганига бошимни қайтадан гаровга қўйишим мумкин.

Нима? Исбот талаб қилаяптиларми? Овора бўласиз, менда ҳеч қанақа исбот йўқ. Аммо гаровдаги бошимга кўз олайтиришдан олдин бу эртак илк бор иккинчи апрелда айтилганига ўзлари далил кўрсатсинлар.

Э, хайрият дамингиз ичингизга тушиб кетди. Баттар бўлинг!

Шундай қилиб баралла айтиш мумкинки, бугун ўзбеклардан ташқари бутун жаҳон аҳли ҳам ҳолдан тойгунча қаҳ-қаҳ уради.

Қани, чойхонага марҳамат қилсинлар, бирон кун дардларни унутсак унутибмиз-да, биродаржон.

ШУМ БОЛА

АСАРТАРОШЛИК

УСТА ГУЛМАТ ИЖОДИДАН

МУЛОҚОТ, РАҚАМ 2

ёки мелодий 1888 нинг айни биринчи афрелинда Ғишмат исмли айғоқфеъл танқидчи ила сўз ўйнағоним

— Не хазинам бор эрдики, у — барбод?
Недин ямон қўрқадур терс одамзод?
Недур зарур молу нодир кашфиёт?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

Биз совурғон хазина — вақт, имкондур,
Дуч келурға қўрқғонимиз — виждондур,
Зўр кашфиёт, зарур мол — иштондур,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Ким йиғлаюр вале ётни шодлатур?
«Гиламчида гилам йўқ» — не англатур?
Тиламчи ўз ҳолин қачон танглатур?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Йиғлаб бизни қувнатғучи — ўланчи,
Деҳқон азал — гиламни йўқ гиламчи,
Мукофотхўр — ўта ночор тиламчи,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Недур оҳанг дунёда энг ёқимли?
Тўнг амалдор қай ҳажмда ақлли?
Ким айтолур шайтон тусин ақалли?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Ташнага сув овози — энг «ялла»роқ,
Кўрс амалдор — эшакдин серкаллароқ,
Тилло — сариқ, шайтон яна маллароқ,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Кўчманчилик фалакнинг не жафоси?
Ким кўриб тез чамалар юрт баҳосин?
Ҳуркак элнинг борми мақбул таққоси?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Бекадрлар қадр излаб жой кезар,
Қай юрт қашшоқлиғи гадо тез сезар,
Қўрқоқ эл «туф» деган носдек бўп тўзар,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Искандару Чингиз, хонлиқ замони,
Давом этур оғзи зўрнинг талони,
Ғанимнинг ҳам борму яхши-ямони?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Очкўз ғаним — дон ўғирлар келингдан,
Жоҳил ғаним — жудо этғай элингдан,
Айёри — бош силаб, осар тилингдан,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Бўлғаймикан итнинг орзу-ҳаваси?
Чўри тутғаймикан чархнинг бургаси?
«Ҳароми!» деб қарғамаклик нимаси?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Ит орзуси — ялаш этик хиромин,
Хотунсиз эр — бит-бурганинг ғуломи,
Босқунчиға ён босғон — ғирт ҳароми,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Биз кўрмасак, ким ул бизни кузатса?
Қай малакдур — емай бизга узатса?
Минг йил бузсак, наҳот зумда тузатса?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Биз кўрмасмиз, олло бизни кузатғай,
Ўзи емай, олло бизға узатғай,
Элни пошшо бузғай, олло тузатғай,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Муаллимнинг соқови ҳам бўлурму?
Туққувчидан туғилғон тез ўлурму?
Бу оламда гул сабабсиз сўлурму?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Зўр китобда тил йўқ — муаллим бўлар,
Бадбахт шоир ўз шеъридин сўнг ўлар,
Танқидчининг бурни теккан гул сўлар,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

— Оламда чўнг ҳимматнинг не рамзи бор?
Кангул ғашликларин кўмғай қай мозор?
Иккисиға ким юродур ташна-зор?
Завол бизда қолғай, саволи сизға.

— Дилбар ўпич тутмоқлиғи — ҳимматдин,
Дилинг дардин олмоқ — фозил улфатдин,
Алар бўлса, сарф-харажат Гулматдин,
Савоб бизда қолғай, жавоби сизға.

ШУМ БОЛА ЧОЙХОНАСИ РАДИОСИДА

СЎНГГИ АХБОРОТ ЭШИТТИРАМИЗ

Бугун Биринчи апрель куни мавлоно Қоғоз номидаги саройда бюрократлар бош форуми ўз ишини бошлади. Бунда муҳрни қаерга қандай уриш лозимлиги тўғрисида муҳим масала кенг муҳокама этилмоқда.

Баъзи бир нотиқларнинг ҳатто она тилида гапирворишн кутилаётир.

САНОАТЧИЛАР ТАШАББУСИ

Муборак газ кони зонасида улкан саксовулзор барпо этиш мўлжалланмоқда. Зангори олов етиб борган чет мамлакатларнинг вакиллари иштирокида яратиладиган бу тўқай маҳаллий аҳолини келгусида мўл-кўл ўтин билан таъминлаш имконини беради.

ЧОРВАМИЗ ЖОНКУЯРЛАРИ

Таниқли сут соғувчи Ўртоқхон Дўстматованинг тасарруфидаги сигирлар сони бу йил йигирма учтага етди. Агар заҳарли гербицидлар қон-қонига сингиб ётган ерларда етиштириладиган озуқаларни говмушлар эсон-омон ҳазм қилолса, Ўртоқхон ҳар бош сигирдан беш минг литр сут соғиб олишни мўлжалламоқда.

ХАЛҚАРО АҲВОЛ

Лотин америкасидаги пахта етиштирувчи айрим мамлакатларда оғули химикат ва минерал ўғитлардан жуда кам миқдорда фойдаланилаётгани боис ҳосилдорлик кескин кўтарилмаяпти.

Бундай ўта эҳтиёткорликка мажбур бўлинганлигининг сабаби капитализм шароитида нафас йўллари, ичак-ошқозон ва сариқ касалликлари шифохоналари етишмаслигидир.

МАДАНИЯТ ЯНГИЛИКЛАРИ

«Ўтган кунлар», «Кеча ва кундуз», «Сароб» сингари асарларнинг асл қўлёзмаси асосида қисқартиш ва тузатишларсиз чоп этилган нодир китоблар сотувга чиқарилди. Уларни харид қилиш ҳуқуқини берувчи махсус талонлар ушбу асарларни булғаганларнинг асарларини маклатурага топширганларга тарқатилади.

Кулги куни материалларини Анвар ОБИДЖОН тайёрлади

ЭЪЛОНЛАР

Овчилар диққатига! Помир ва Олой тоғ тизмалари бўйлаб боқувга қўйиб юборилган ёввойи қуёнларимни отганларга ўн сўмдан жарима соламан.

●

Йўқолган қайнатамни қидиряпман: чўққисоқол, тапакбурун, тилини осилтирганча доим жилмайиб туради. Эгнида олача чопон, оёғида олтинчи калиш.

Уни топиб келган кишига қайнанамни совға қилишим мумкин.

●

Хотиним билан ажрашиб, қаландар бўлишга аҳд қилдим. Бўлиб олган мол-мулкимни кўтарасига сотмоқчиман: битта кўрпа, битта болиш, битта чойнак, битта пиёла ва ўттизта беданақовоқ.

●

Шаҳарлик биродарлар! Қоракалтак қишлоғида тузилган овчилар жамиятига ўз қуролларингизни бозор нархида сотишингиз мумкин. Бизга ўн икки ва ўн олти калибрли ўзбекча гумбирлайдиган милтиқлар керак.

●

Ярим литрлик «Чашма» виносининг охирги юз граммини шишани жойида қайтариб бериш шарти билан сотиб оламан.

●

Ҳали «дўппосланиб» улгурмаган турли «катакон»лар демократия асосида «Муштум»га ўз номзодларини кўрсатиш ҳуқуқига эгадурлар.

●

Уч ойдан бери бўйдоқман. Шахсий бошпанаси бўлган, рўзғорни тебратиб туришга қурби етган любой аёлга моменталний уйланаман.

●

Колхозимизга ҳашарга келган ўртоқ! Барвақтроқ шаҳрингга қочмоқчи бўлсанг, йўл азобидан ташвиш тортма — «Передай привет» фирмасининг кооператив эшаклари хизматингга шайдур.

БАЙРАМ ТАБРИКЛАРИ

УСТОД САИД АҲМАДГА

Итингиз дачангизнинг ёнида ўралашиб юрган ашаддий пиёнистани тишлаб олгани туфайли «Ҳушёрлик» жамияти фахрий ёрлиғига сазовор бўлганингиз билан қутлаймиз, ичкиликбозликка қарши курашдаги ишларингизга янгидан-янги муваффақиятлар тилаймиз.

НЕЪМАТ АМИНОВГА

Юбилейингизда совға қилинган осмосоатингиз тўхтаб қолганини эшитиб, беҳад қувондик. Катта асар ёзишингиз учун кенг имконият, яъни чегараланмаган вақт яралгани муборак бўлғай.

ХУДОЙБЕРДИ ТЎХТАБОЕВГА

Шахмат тожидорлигига даъвогарлар рўйхатига исмингиз кирмай қолганини газетадан кўриб, енгил нафас олдик. Шахсан Каспаровнинг панжасига тушишдек фалокатдан қутулиб кетганингизни чин юракдан табриклаймиз.

ЭРКИН ВОҲИДОВГА

Донишқишлоқ аҳли ўз гимнини ўзгартириб, шеваларига давлат тили статуси берилишига эришганликлари билан Сизни муборакбод айлаб қолурмиз.

САЪДУЛЛА СИЁЕВГА

Эллик ёшга тўлаётганингиз муносабати билан Ёзувчилар союзи Сизга машина ажратиши мумкинлигини тахминлаб, «қуллуқ бўлсин»лаб келиш учун қирқ киши бўлиб, бугуноқ уйингизга боришга қарор қилдик.

Гаражингиздан машина, дастурхонингиздан барака аримасин.

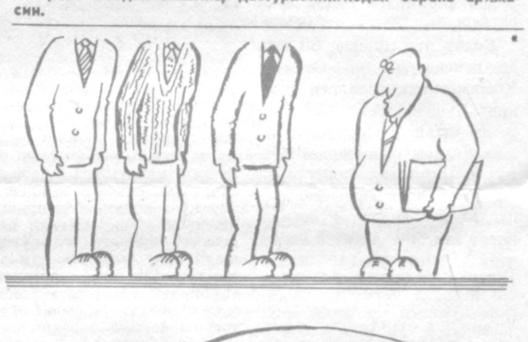

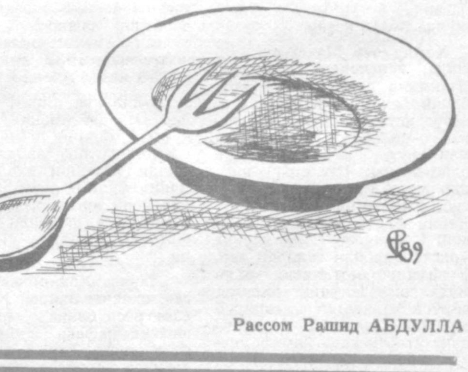

Рассом Рашид АБДУЛЛА

Газетхон фикр юритади, баҳслашади...

Жамиятимизда давом этаётган демократия, ошкоралик нафаси халқимизнинг ҳаёт тарзида, ўй-фикрларида, ўзаро муносабатларида кескин бурилишлар ясамоқда. Улар жамиятимизнинг шунчаки аъзолари бўлиб қолмасдан фаол гражданларига айланмоқдалар. Яратувчилик, гўзаллик учун курашмоқдалар. Бу редакциямизга келаётган мактубларда ҳам ўз ифодасини топмоқда. Тўғри, ҳамма хатларни ҳам савия жиҳатидан бир хил, деб бўлмайди. Лекин уларда айтилаётган таклифларда, фикрларда жамиятимиз тараққиёти, тарихимизни эъзозлаш, келажак авлод тўғрисида чинакам жонкуярлик бор.

●

Қайта қуришга зарур бўлган, шахсга сиғиниш ва манфаатпарастлик иллатлари фош этилган бадиий, сиёсий китобларнинг кўпроқ нашр этилишини, шунингдек, китоб магазинларида ўзбек ҳамда рус тилидаги асарлардан ташқари, қардош халқлар тилларида чиққан китоблар ҳам бўлишини истаймиз.

Ҳ. САЪДУЛЛАЕВА
Хоразм

●

Ҳар йили Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи энг яхши асарларга Ойбек, Ғ. Ғулом, Ҳ. Олимжон ва С. Бородин номидаги йиллик мукофот бериб бормоқда. Худди шунингдек, халқ оғзаки ижодини юксалтириш ва тарғиб этиш соҳасида ҳам Эргаш Жуманбулбул ўғли номидаги мукофот таъсис этилса яхши бўларди.

И. ОЧИЛОВ
Самарқанд

●

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг номи республиканинг айрим раҳбарлари айби билан мактаблар ва жойлардан олиб ташланганлиги аччиқ ҳақиқат. Улуғ шоирга нисбатан қилинган бу муносабат шу аҳволда қолиб кетаверадими ёки тузатиладими?

Х. ЭСОНОВ
Жиззах

●

Биз ўлкамиз тарихини яхши билмаймиз. Чунки имлоларимизни кўр-кўрона алмаштираверганимиз оқибатида тарихимиз гувоҳлари бўлган нодир қўлёзмалар архивларда чанг босиб ётибди. Уларни бугунги авлодга таништиришда, табиийки, олимларнинг имконияти етарли эмас. Шунинг учун тарихчилар, олимлар, тилшунослар бир фикрга келиб, мактаблар программаларига эски ўзбек, араб ва форс тилларини киритишлари, Ўзбекистон тарихи эса алоҳида фан қилиб ўқитилишини таъминлашлари керак.

З. ҲАМРОЕВА
Бухоро

●

Эсимда, Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат таваллудининг 100 йиллиги 1958 йилда ҳозирги «Чайка» номидаги кинотеатр ўрнидаги майдонда ўтказилган эди. Ўшанда раҳбарлардан бири «Бу ерда Фурқатнинг ҳайкали ўрнатилади, майдонга шоир номи берилади», деганди. Ўшанда Чилонзор қурилиши эндигина бошланганди. Мана, орадан 30 йил ўтиб кетди. Чилонзор пойтахтнинг маданий марказларидан бирига айланди. Бироқ ваъдалар ваъдалигича қолди. На ҳайкал ўрнатилди, на майдон қилинди. Ақалли, кинотеатр ҳам Фурқат номига қўйилмади.

Қ. ҚОСИМОВ
Тошкент

●

Газета ошкоралик ҳақида ноошкора фикр юритаяпти. Масалан, ёзувчи, танқидчи, партия ветеранлари, айтайлик, 30-йиллар хусусида сўз юритар эканлар, «Союзимизнинг ўша пайтдаги раҳбари», «Партиямизнинг раҳбарларидан бири», «Оқсоқол ёзувчи ёки шоирларимиздан бири», дейишдан нарига ўтмаяптилар. Нима, уларнинг исм-фамилиялари бўлмаганми?

Т. ЭШМУРОДОВ
ҚҚАССР

●

Газетада «Классик адабиёт бўстони» ёки «Навоийхонлик» рубрикаси очилиб, буюк сўз санъаткорларининг ажойиб ғазалларига шарҳлар мунтазам бериб борилса...

К. МАМАТОВ
Наманган

●

Адиб Собир Термизий классик адабиётимизда ёрқин из қолдирган сиймолардан бири. Шунинг учун республикамиз партия ва ҳукумати 1983 йил аллома таваллудининг 900 йиллигини нишонлашга қарор қилган эди. Ўзбекистон Компартияси Сурхондарё область комитети қошида бу юбилейни ўтказиш бўйича махсус комиссия тузилганди. Лекин юбилей ҳамон ўтказилгани йўқ. Бунга мутасадди ўртоқлар нима деркин?

Ш. САМАТОВ
Сурхондарё

●

Тарихимизда ҳали қўл урилмаётган қатлам — «Темур тузуклари», Шарафиддин Али Яздийнинг «Зафарнома»си, умуман, бошқа шажаралар ва тарихлар қачон нашр этилади? Классик адабиётни ва тарихий асарларни нашр этишда араб ҳамда бугунги имлолардан фойдаланиш керак.

Р. САТТОРОВ
Самарқанд

●

Москвада нашр этиладиган газета ва журналлар христиан динининг ўзига хосликлари, ундаги ижобий томонлар, бугунги кунда унга бўлган эътибор ҳақида, диний адабиётлар нашри тўғрисида кўп чиқишлар қилмоқда. Биз эса ҳамон жиммиз. Нега?

А. СОБИРОВ
Андижон

●

Турғунлик йилларида ижодкорлар раҳбарларни мақтаб асарлар ёзар эдилар. Бугунги ошкоралик даврида эса уларни фош этиб, қоралаб ёзмоқдалар. Таажжуб! Ўзбек деҳқони, меҳнаткашининг дардлари, қувончлари, умуман, унинг қиёфаси қачон асарларда ифодасини топади?

Ю. ЖЎРАЕВ
Тошкент

●

Мамлакатимизда, жумладан, республикамизда ҳам «Ўзбекистон», «Бирлик» каби норасмий группалар мавжудлиги, улар баъзи соҳаларда нотўғри иш олиб бораётганлиги ҳақида кўп ёзишмоқда. Лекин, афсуски, кўпчилик бу группаларнинг на программаси, на етакчилари, на мақсадидан хабардор. Натижада кимнинг ҳақлигини — улармн ёки уларни танқид қилаётганларми, билиб бўлмаётибди. Агар матбуотда улар ҳақида ошкор айтилганида бундай саволларга ўрин қолмасди.

С. УСМОНОВ
Жиззах

Т. НОРОВ, Б. ОБИДОВ, Ф. РУСТАМБЕКОВА, М. СОБИРОВА ва жами 28 имзо.

●

Ҳурматли редакция! Мен анчадан буён ўзимни ўйлантириб келаётган айрим масалалар ҳақида сизларга ёзиб юборишга аҳд қилдим.

Биринчиси — Москвада «Здоровье» деган журнал чиқади. Унда соғлиқни тиклаш, хасталикларнинг олдини олиш, дастлабки медицина ёрдами кўрсатиш юзасидан фойдали маслаҳатлар берилади. Лекин бу нашрни республикамизда асосан шифокорлар ўқишади. Менингча, журнал материаллари ўзбек тилига таржима қилиниб қайта босилса ёки шундай мазмундаги оммабоп ўзбекча журнал чиқарилса, фойдадан холи бўлмасди.

Иккинчи масала: кейинги пайтларда матбуотда, радио-телевидениеда, турли анжуманларда миллий тилни ривожлантириш хусусида кўп гап бўляпти. Аммо баъзи районларда халқ хоҳиш-талаби ҳисобга олинмаяпти. Айрим раҳбарлар маҳаллий миллат вакиллари қатнашаётган йиғин-тантаналарда ўрни бўлса-бўлмаса рус тилида доклад қилмоқдалар.

Учинчи масала: шу йил 23 январь куни районимизга обкомнинг секретари келадиган бўлди. Шу муносабат билан бир ҳафта олдин районимизда катта тайёргарлик кўрилди. Магазинлар, объектлар махсус жиҳозланди. Обком секретари келиб-кетгандан сўнг эса ҳаммаси қайтадан аввалги ҳолига қайтди.

Қизиқ, бундай кўзбўямачиликнинг, расмиятчиликнинг халққа қандай нафи бор? Буни кўриб турган кишилар нима деб ўйлайдилар? Кимни алдаяпмиз? Менингча, қайта қуриш бунақа бўлмайди. Унинг самарасини биз қоғозда эмас, амалда кўришни истаймиз.

Абдуфаттоҳ АБДУҒАНИЕВ,
Бекобод район марказий касалхонаси хирурги

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ.

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р. — 01663. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Б. — 3126. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12